

INTENSIVERING IN AFRIKAANS

DEUR

H. L. ESTERHUIZEN

Verhandeling voorgelê ter vervulling van die vereistes

vir die graad,

MAGISTER ARTIUM

in die Fakulteit van Lettere en Wysbegeerte

aan die

UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT

DESEMBER 1974

INHOUDSOPGAW

1.	INLEIDING	BLADSY	7
2.	INTENSIEWE VORME	BLADSY	10
3.	LEKSIKALE INTENSIVEERDERS.....	BLADSY	29
4.	MORFOLOGIESE ASPEKTE	BLADSY	40
5.	STYLMIDDELE	BLADSY	71
6.	KLANKVORMASPEKTE	BLADSY	115
7.	SAMEVATTING	BLADSY	133
8.	LITERATUURLYS	BLADSY	139

VOORAF

Ek dra graag my dank en waardering aan die volgende persone oor:

- * Aan professor C. van Heerden. Dit was vir my 'n groot voorreg om hom as studieleier te hê. Sy groot belesenheid, diepe insig en dissipline het grootliks rigting gegee aan hierdie werk en vir my persoonlik het dit baie deure ten opsigte van die taal geopen.
- * Aan my twee tiksters, mev. Wiegand en Le Roux wat die moeisame werk so netjies en akkuraat uitgevoer het.
- * Aan Elsabé en ons ouers. Ek is diep onder die besef van wat ek aan hulle in die verband verskuldig is vir hul volgehoue aanmoediging en opoffering.
- * Aan my Skepper dat ek in die bevoorregte posisie kan wees om verder te kon studeer.

H.L.E.

Ek dra graag hierdie ver-
handeling op aan Elsabé
en aan ons ouers.

HOOFSTUK IINLEIDING

Die doel van hierdie studie is om krities (en intensief!) te kyk na wat alles onder intensiewe en intensivering (ook intensifieëring) verstaan word en wat alles daartoe saamwerk. Daar sal gekyk word na die middele in Afrikaans wat tot die taalgebruiker se beskikking is om intensivering tot uitdrukking te bring.

Om hierdie doel te bereik, sal in die eerste plek uitgegaan word van algemeen-aanvaarde norme van wat intensivering is. Tweedens sal gekyk word na wat verskillende taalgeleerdes se standpunt is, en dan volg 'n ondersoek in Afrikaans.

Die leidinggewende prinsipe tot hierdie studie was die opvallende neiging in taal om op verskillende maniere uitdrukking te gee aan die behoefte om sake of ervarings wat op 'n versterkte of intensiewe wyse ervaar word weer te gee. Dit gaan hier om die verhouding tussen sake soos waargeneem deur die spreker en die wyse waarop dit tot uitdrukking gebring word in taal - en dan veral die graadverskille op die skool "gewoon en buitengewoon."

Dit gaan dan hier hoofsaaklik om die waarneembare middele om die momente tot intensivering in Afrikaans tot uitdrukking te bring.

Op skool word aan leerlinge die "intensiewe vorme" van die byvoeglike naamwoorde of bywoorde geleer. Selde

word daar meer gesê as dat sulke vorme die hoogste graad van die betrokke byvoeglike naamwoord of bywoord uitdruk. Oor die struktuur daarvan of die teenwoordigheid van enige ander taalmiddele wat dieselfde resultaat, naamlik die uitdruk van die hoogste graad, tot gevolg het, word nooit iets gesê nie.

Die woord intensief kom uit die Latyn: intensus, wat "styf gerek" ("stretched tight") beteken. Intensief is afgelei van die woord intens wat, volgens die Woordeboek van die Afrikaanse Taal (W.A.T.) Deel IV (1961: p.638), beteken: "Bestaande, aanwesig in hoë mate of graad; opvallend; uiters sterk of groot; kragtig (op 'n doel gerig); baie sterk of groot; brandend; gretig; diep; lewendig; ernstig; ywerig; heftig; oormatig." Die werkwoord, intensiveer (intensifieer) word só verklaar (p. 640): "Hewiger, kragtiger maak; laat werk deur die intensiteit te verhoog." Enkele voorbeelde van sodanige "intensiewe samestellings" word dan aangehaal: stokdoof; reusegroot; pikswart, en dan word gesê dat dit samestellings is waarvan die betekenis van die eerste lid dien om dié van die ander (lid) te versterk, (kyk hoofstuk oor "Intensiewe vorme"). Sulke samestellings word dan verklaar as woorde wat krag besit; nadruk of krag toevoeg aan die betekenis wat dit uitdruk.

Onions (1966: p. 175) sê intense beteken: "Existing in a very high degree".

Greenbaum (pp. 23, 24) verklaar sy gebruik van die term.

intensiverder (intensifier) so: "The term intensifier has been used to designate certain adverbs that may be positioned before the verb The intensifiers that contrast in alternative negation with to some extent are termed 'degree intensifiers'. The degree intensifiers in the completion tests are: badly, (very) much, greatly, entirely and completely".

Slegs bywoorde het dus, volgens hom, 'n intensiverings-funksie en slegs as dit die werkwoord voorafgaan. Hy maak ook verder 'n onderskeid tussen (gewone) intensiverders en graadintensiverders. Dit is 'n onduidelike onderskeiding, want as daar na die voorafgaande en ook navolgende definisies gekyk word, lyk dit asof daar by alle intensiverders met graduele verskille gewerk word.

Herndon (1970: p. 94) praat van "function words" (kyk ook die bespreking van "function words" in hoofstuk oor leksikale intensiverders,) en gee dan die volgende verklaring: "The function words that work with adjectives, also work with some adverbs and cannot, therefore, be called 'adjectival determiners', unless adverbs and adjectives are seen as members of a single inclusive class. These function words are called qualifiers or sometimes intensifiers and include the forms more and most; as well as, very; quite; less, and so on."

Hierdie definisie lyk heeltemal duidelik, maar sy voorbeeld van die funksiewoorde lewer enigsins probleme, veral ten opsigte van die voorbeeld: less. Met die gebruik van less word wel bepaalde graduele verskille

aangedui, maar as dit gemeet word aan die hand van die definisies hierbo, word geen "very high degree" uitgedruk nie, tensy hy bedoel dat dit 'n hoë moment van "min wees" uitdruk.

Gleason (1965: p. 130) huldig die volgende siening aangaande intensiewe/intensiveerders: "Intensifiers modify adjectives or adverbs. They do not modify verbs. This latter restriction is so strong that it gives a useful criterion for distinguishing adjectives from participles.

Byvoeglike naamwoorde en bywoorde word volgens hom dus (slegs) gewysig/verander deur intensiveerders. Hoe, en in watter mate dit plaasvind, sê hy egter nie.

Van Calcar (1971: p. 75) gee 'n kort en kragtige definisie van intensiewe. Hulle is: "Samestellings waaraan een vergelyking ten grondslag ligt ..."

Die definisie van Paul Roberts (1964: p. 247) sluit aan by dié van Gleason en Herndon veral in soverre dit sy voorbeelde betref: "Intensifiers are words like very, quite, rather. Intensifiers modify adjectives. They do not modify nouns and verbs". Byna 'n woordelikse weergawe van Gleason se definisie.

Duideliker en baie meer uitvoerig skryf Marchand (1960: pp. 84, 85) oor die voorkoms van intensivering: "Some compounds are either specifying or merely intensifying, according to the context (Kyk afdeling oor konteks by

bespreking van intensivering van kleure), as bloodred or grass green ... The type grass-green: Broadly speaking, compounds of the type are based on the relation of emphatic comparison: grass-green - as green as grass is green. The comparison-denoting element, however, often loses its intellectual motivation, thus coming to serve as a mere intensifier ... The comparison - if any comparison is actually intended - is used to denote particular, specific nuance of the quality expressed by the adjective. Such specifying compounds are almost completely restricted to color-denoting words: ash-blond; bottle-green, etc. ... The compound is used to denote an absolute degree of quality ... The first words in crystal-clear, stone-deaf, snow-white are all allomorphs of absolutely. The substantives dog, stock, stone were formally often used as intensifiers, but the only words commonly used today are: dog-tired, stock-still, stone-cold and stone-deaf ... When near perfect grammaticalization has taken place, productivity also spreads, as in the case of the emotional intensifiers damned and fucking which are unmotivated allomorphs of very."

Hy werk ook met 'n vergelyking, en wel 'n nadruklike vergelyking ("emphatic comparison") - dus nie 'n gewone vergelyking nie, maar een wat in verswaarde omstandighede funksioneer om 'n moment van "absolutely" of "very" mee te bring.

Bolinger (1972: p. 17) skryf ook baie uitvoerig oor wat hy presies onder intensiewe en intensivering verstaan: "I use the term intensifier for any device that scales a quality, whether up or down or somewhere between the two ..."

Enige middel wat tot gevolg het dat die beskrywing van die kwaliteit (van iets) verander word - deur dit te verhoog of te verklein - noem hy intensiveerders. Hulle druk dus nie altyd die heel beste, sterkste of grootste uit nie, maar kan ook gebruik word om dinge op die ander punt - die onderpunt - van die skaal (in 'n versterkte mate) te beskryf, byvoorbeeld: allergrootste - allerkleinste, ensovoorts.

Hy onderskei vier klasse intensiveerders, naamlik:

(i) "Boosters" (Bekragtigers, versterkers, aanjaers, opjaers): "The upper part of the scale, looking up, e.g. "He is a perfect idiot", "She is terribly selfish".

(ii) "Compromisers" (skeidsregters, beoordelaars): "Middle of the scale, often trying to look both ways at once, e.g.: "He is rather an idiot", "She is fairly happy".

(iii) "Diminishers" (verminderaars, verkleiners): "Lower part of the scale, looking down, e.g. "It has an indifferent success", "They were little disposed to argue".

(iv) "Minimizers" (verkleiners, minimaliseerders): "The lower end of the scale, e.g. "He is a bit of an idiot", "I don't care an iota for that." "

More and most are boosters and less and least are diminishers."

As al sy voorbeelde aan die hand van voorgaande definisies gemeet word, lyk dit asof hy geneig is om intensivering met presisering te verwar, veral ten opsigte van sy voorbeelde by compromisers en diminishers. Hy werk deurgaans dus met graduele verskille wat hy dan op 'n skaal onder vier hoofde rangskik. Sy siening aangaande more en most en less en least lyk of dit kan ooreenstem met wat die ander taalgeleerdes te sê gehad het, waar daardie woorde onderskeidelik hoë momente van "baie of groot wees" en "klein of min wees", beskryf.

As daar nou na die sienings van die taalgeleerdes hierbo gekyk word, wil dit dus lyk asof daar 'n draad van ooreenstemming deurloop. Die feit dat almal praat van graduele verskille wat teweeggebring word deur veral van funksiewoorde of samestellings gebruik te maak, sê dit vir ons. Omdat daar dan graduele verskille is, moet daar noodwendig ook 'n nultrap as uitgangspunt wees, 'n vaste platform vanwaar uitgegaan kan word en waaraan die ander trappe gemeet kan word. Dit wil ook voorkom asof intensiewe (sogenaamd) in vergelyking met die nultrap 'n moment van "hoër as" of "meer as" die nultrap uitdruk. Dit maak nie saak of dit op of af is nie. 'n Middel ter beskrywing van 'n hoë moment van "baie wees" of "groot wees", byvoorbeeld

allerbelangrikste, die mees uitgeslape en ook 'n hoë moment van "klein wees" of "min wees", byvoorbeeld allerminste, die mins belangrike, word verkry as dit vergelyk word met die nultrap.

Daar sal deurgaans gekyk word na middele, in die taal wat deur die taalgebruiker aangewend kan word om hierdie hoë moment van "meer/hoër as die normale" uit te druk of te illustreer. Terreine wat ondersoek sal word is: Klem/nadruk; Morfologiese aspekte; Stylmiddele; Leksikale intensiveerders en die sogenaamde en algemeen aanvaarde Intensiewe vorme.

Daar moet egter ook gewaak word teen die neiging om intensivering met presisering te verwar. Presisering beteken: "Om iets korrek of noukeurig te omskryf". Kempen (p. 119) noem die volgende voorbeelde: doljammer, deurskynend-dun, gloeiend-koorsig en moegseer, en sê dan dat elkeen presieser sê wat die laaste komponent op algemener wyse ook sê.

By presisering is daar dus geen moment van "hoër of meer as die normale" teenwoordig nie, maar eerder 'n moment van grote akkuraatheid.

Die gemeenskaplike faktor of leidinggewende prinsipe wat by die taalgeleerdes aangetref word oor ^{wat} intensiewe en intensiveerders eintlik is, is dat dit gebruik word om 'n gedagte van (hoë) intensiteit oor te dra teenoor die alledaagse of gewone. Die begrip van volledigheid

teenoor die dikwels onvolledige alledaagse/gewone word verkry. Dit is die taalmiddele wat iets uitdruk wat meer is as die gewone; taalmiddele wat die ergste, grootste, volledigste vorm van iets beskryf of uitdruk. Dit word gebruik om die betekenisopvatting van 'n bepaalde konsep te versterk/verskerp/verhewig, om dit sterk(-er) te benadruk teenoor die gewone/alledaagse vorm - dit is dus iets "buitengewoons".

"Intensification is the linguistic expression of exaggeration ..." (Bolinger, 1972: p. 20).

HOOFSTUK 2.

INTENSIEWE VORME

In hierdie afdeling sal gekyk word na wat algemeen bekend is as die sogenaamde intensiewe vorme van die byvoeglike naamwoord en die bywoord, en wat as sodanig aanvaar word.

Die woorde word geag intensiewe vorme van die betrokke adjektiewe te wees omdat hulle, volgens die algemeen gangbare opvatting, die sterkste, hoogste of ergste graad van daardie betrokke byvoeglike naamwoord of bywoord gee.

Die algemeen-gangbare opvatting waarvan hier gepraat word, is dít wat in grammatikaboeke en ander taalkundige geskrifte as intensiewe beskryf word as synde die vorm van die byvoeglike naamwoord of bywoord wat die sterkste, hoogste of ergste graad uitdruk. Ter illustrasie word daar dan gewoonlik lang lyste van hierdie intensiewe vorme aangegee.

Die patroon van hierdie afdeling sal soos volg daar uitsien: Vereers sal kortliks gekyk word na 'n paar intensiewe vorme. Daarna sal verdere voorbeelde aangehaal word en ten slotte sal 'n samevattende gevolgtrekking gegee word.

Dit sal onmoontlik wees om al die intensiewe vorme of dít wat as intensiewe vorme deurgaan, volledig te behandel; derhalwe sal net enkele van die bekendstes behandel word:

(i) Boeglam:

Letterlik beteken dit: "Lam in die skouerblad". Boeg = skouerblad. As 'n mens lam in jou skouerblad is of voel, dan kan (of wil) jy niks doen nie - jy is, met ander woorde, te lam om enigiets te doen. "Lam" hoef nie noodwendig in hierdie sin die onvermoë om die ledemate - die boeg -

te beweeg, beteken nie. 'n Betekenismoment van "moeg wees" kan dalk beter hier inpas. So moeg dat jy niks kan doen nie - baie moeg, met ander woorde. Die Hoogduitse vorm buglahm kon in 'n mate bygedra het tot hierdie vorm.

✓(ii) Doodbedaard:

Oor hierdie gelede woord skryf Uys en De Villiers (pp. 42 - 43) soos volg: "Op dieselfde manier as samestellings met stok- (kyk hieronder), het samestellings soos doodbedaard, doodeerlik, ensovoorts ontstaan. Dit het begin met samestellings soos doodsiek en doodmoeg, waar die prefiks dood- regtig dood beteken het. Later het mense - net soos die geval was met stok- dood- opgeneem en verklaar as baie en dit toe ook gevoeg by:

- <u>eerlik</u> ;	- <u>jammer</u> ;
- <u>eenvoudig</u> ;	- <u>knies</u> ;
- <u>maklik</u> ;	- <u>kook</u> ;
- <u>kalm</u> ;	- <u>lag</u> ;
- <u>alleen</u> ;	- <u>luiters</u> ;
- <u>arm</u> ;	- <u>mak</u> ;
- <u>bang</u> ;	- <u>ongelukkig</u> ;
- <u>bedaard</u> ;	- <u>onskuldig</u> ;
- <u>benoud</u> ;	- <u>reg</u> ;
- <u>ernstig</u> ;	- <u>skaam</u> ;
- <u>gerus</u> ;	- <u>skrik</u> ;
- <u>gewoon</u> ;	- <u>tevrede</u> ;
- <u>goed</u> ;	- <u>verwonderd</u> ;
- <u>honger</u> ;	- <u>waterpas</u> .

Ander intensiewe vorme met die prefiks dood- is:

<u>doodsbleek</u> ;	<u>doodskrum</u> ;
<u>doodsnood</u> ;	<u>doodstil</u> ;
<u>doodalleen</u> ;	<u>doodsukkel</u> ;
<u>doodbraai/doodbrand</u> ;	<u>doodswoeg</u> ;
<u>dooddronk</u> ;	<u>doodtjank</u> ;
<u>doodellendig</u> ;	<u>doodtreur</u> ;
<u>dooderg</u> ;	<u>doodverlate</u> ;
<u>doodgetroos</u> ;	<u>doodvermoeid</u> ;
<u>doodlallie</u> ; (gewestelik) <u>doodverskrik</u> ;	
<u>dooddollies</u> ; (gewestelik) <u>doodverveel</u> ;	
<u>doodsgevaarlik</u> ;	<u>doodvies</u> ;
<u>doodhaastig</u> ;	<u>doodvry</u> ;
<u>doodskaam</u> ;	<u>doodwerk</u> .

(iii) Stokoud:

Van hierdie intensiewe vorm sê Uys en De Villiers (pp. 42 & 43) die volgende: "In die samestelling stokblind, stokoud, is die betekenis van stok- nie duidelik nie, maar as ons die woorde (ander intensiewe met prefikse stok-) vergelyk met stokstyf, word die saak duideliker. Stokstyf is die oudste vorm (?) en dit het 'n duidelike betekenis gehad: So styf en onbuigsaam soos 'n stok. Later het die mense gewoon geraak aan die samestelling en dit net verstaan as "baie styf" - sodat stok- vir hulle "baie" beteken het. Toe dit eers so ver was, het hulle ook stok- gevoeg voor: -blind, -oud, -alleen, -stil, waar dit slegs "baie" kan beteken en nooit soos 'n stok nie!"

Hierdie is 'n baie paslike verklaring vir 'n (skynbare) probleemgeval, maar of dit deurgaans wetenskaplik verantwoord kan word, is 'n ander saak. Hoe weet ons, in die eerste plek, dat stokstyf die oudste vorm is en, tweedens, dat die mense "later" daaraan gewoon geraak het en dit ook voor ander adjektiewe gaan inspan het? Hoeveel "later" het die mense dit as sodanig aanvaar (as synde "baie" te beteken) en hoekom het hulle dit dan net voor enkele adjektiewe gaan voeg en nie voor almal wat "vroer" geen intensiewe vorme gehad het nie? Dieselfde argument kan aangevoer word ten opsigte van die genoemde taalgeleerdes se uitspraak oor die herkoms en gebruik van dood- as intensiverende prefiks. Al hierdie vrae bly egter onbeantwoord. Daarmee kan saamgestem word dat al die vorme met stok- en dood- as prefiks om die intensiewe vorm aan te dui, na analogie van 'n sekere vorm ontstaan het, - wat "eerste" was - maar waar daar egter beweer word dat die vorme stokstyf en doodsiek/-moeg die (gewraakte) modelvorme sou wees, kan ons nie sonder meer saamstem nie.

'n Wetenskaplike verantwoording van die vorm stokstyf kan dalk só lyk as daar na die etimologie van styf gekyk word: Stijf = Ndl. Middelnederlands stijf = hard, vas Middelnederduits stif Middelhoogduits steif, vergelyk met Latyn: stipes = paal of stam. Dit wil dus lyk asof die ongelede woord styf ontstaan het uit die Latynse vorm stipes wat stok (paal, stam) beteken.

Na aanleiding van bogenoemde kan dus gesê word dat styf eers net stok beteken het. Later het dit die betekenisonderskeiding bygekry toe dit gebruik is om 'n stok, soos ons dit vandag ken, te beskryf. Die saak en sy eienskap (die stok en sy styfheid) is dus byeengebring ter' beskrywing van 'n ander saak. Daaruit het die vergelyking: "so styf soos 'n stok" ontstaan, wat, volgens die moontlike oorsprong, eintlik sou sê: "so styf soos 'n styf" of so "stok soos 'n stok", omdat stok en styf oorspronklik dieselfde betekenis gehad het. Styf het letterlik uit stok ontstaan (of omgekeerd?). Die vorm stokstyf is dus eintlik 'n toutologiese vorm, - stokstok/styfstyf. Ander voorbeelde met stok- as eerste lid is:

stokoud;

stokdoof;

stokalleen/stoksielalleen/stoksielsaligalleen;

stokstil;

stokblind;

stokflou.

Die samestelling boomstyf word ook gehoor - ooreenstemmend met wat hoërop van die etimologie gesê is.

Stok- tree ook in hierdie funksie in Engels op as stock- in stockstill - vgl. Marchand (1960: p. 85).

(iv) Kliphard:

Die verklaring van hierdie intensiewe vorm is heeltemal vanselfsprekend. 'n Klip is bekend as 'n baie harde stof - vir die ouer mense, die hardste stof. As iets

dan nou baie hard was, is dit met die hardste bekende stof vergelyk. Die tautologiese vorm klipsteenhard is ook bekend, (steen = klip).

(v) Ellelange:

Meer as een el - baie elle lank. ('n El is ongeveer 45,7 cm lank.)

(vi) Morsdood:

Die vorm morsdood het ontstaan uit die Nederlands mursdot - murs/mors: wat "plotseling" of "gheel-en-al" beteken. Hierdie vorm het weer uit Hoogduits murz/morsch gekom wat "dwarsdeur" of "meteens" beteken. Boshoff, Kok en Snijman, (1964: p. 141) verklaar dat mors 'n Germaanse woord is wat "geheel-en-al" of "ineens" beteken. Dit is dus heeltemal korrek om van "'n arm wat morsaf is" te praat.

(vii) Penorent:

Die eerste deel (pen) van die samestelling (penorent) dui op die vere of penne van 'n voël. Die vorm penorent is dus 'n beknopte weergawe van die vergelyking: So orent soos die vere/penne van 'n voël, dit wil sê, baie regop.

(viii) Piekfyn:

Die eerste deel (piek) kom uit die nieu-Hoogduits piek- wat uit die Nederduits oorgeneem is wat weer uit Middelnederlands puuc ontstaan het en wat "die beste lakensoort" beteken het. Die Skotse vorm pick beteken: "Die (heel) beste van iets", wat saamhang met die Middelnederduitse

vorm puken wat "uitgelese" beteken. Piekfyn kan dus verklaar word as "Die beste", "fyn" of "uitgelese (=uitstekend/voortreflik) fyn".

(ix) Pylreguit:

Die verklaring hiervan is baie maklik. Dit is heeltemal verstaanbaar. Pylreguit, dit wil sê, so reguit soos 'n pyl trek - sonder om te swenk of af te wyk, wat reg op sy doel afstuur. 'n Hoë graad van "reguit trek" word dus van 'n pyl vereis.

(x) Peperduur:

Peper was baie duur in die ou dae, dit was 'n luukse artikel wat slegs deur die rykstes bekostig kon word. 'n Hoë (die hoogste) graad van "duur-wees" word dus hier aangetref.

(xi) Skatryk:

Verstaanbaar: Ryk aan skatte, dit wil sê, baie skatte (geld) hê. Skat kom uit die Nederlands schat Oudfries: sket Oudnoors: skattr Goties: skatts, wat geld of geldstuk beteken. Skatryk beteken dus ryk aan geld, met ander woorde "baie geld" hê.

(xii) Stapelgek:

Stapel is die ou woord vir 'n kriek. Die mense het gedink dat 'n kriek gek moet wees om so aanhoudend te kriek, dus: "So gek soos 'n kriek" of "kriekgek". Die geassimileerde vorm stawelgek is ook bekend.

(xiii) Smoorverlief:

Smoor beteken: "uitdoof" of "laat stik". Dit kan dus ook gebruik word as iemand deur 'n aandoening soos drank of hitte oorweldig word, sodat hy, figuurlik gesproke, "uitgedoof" word - sodat hy "verstik" (Afrikaanse Etimologieë, p. 599). Boshoff, Kok en Snijman (1964: p. 142) sê dat ons smoor- gebruik voor sulke woorde om 'n hoë (erg) graad van intensiteit aan te dui.

Ander vorme met smoor- as prefiks is:

Smoorkwaad = so kwaad dat jy kan stik;

Smoorverlief= so verlief dat jy kan stik (aan die liefde); vergelyk die Nederlands: smoorlijk verliefd wat "erg" verlief beteken;

Smoordronk = so dronk dat jy kan stik van dronkheid - ook "uitgedoof" word vanweë die benewelde uitwerking van die drank.

Smoorheet = so warm dat jy kan stik/uitgedoof word deur die hitte.

Smoorwarm = dieselfde as die voorafgaande.

(xiv) Vingeralleen:

Heeltemal verstaanbaar. Een vinger wat alleen opgesteek word, terwyl die ander 'n vuus vorm. Ander intensiewe vorme van alleen word ook aangetref:

Moedersielalleen: Oorspronklik was dit moederene

(van die moeder verlate) = moederalleen. Later

het die vorm oorgegaan tot moedersielalleen na

analogie van stoksielalleen - Boshoff, Kok en

Snijman (1964: p. 168). (Kyk ook stuk oor stok-).

Die invoeging van -siel- is onduidelik, moontlik in navolging van die uitdrukking "Daar was geen lewende siel teenwoordig nie". 'n Behoeftte aan selfs nog meer intensiteit word uitgedruk in: moederstoksiel-saligalleen - 'n vorm wat nogal heel dikwels aangetref word.

(xv) Doodluiters:

Volgens Boshoff en Nienaber (1967: p. 204) gee die eerste deel soos in doodstil (hoërop behandel), 'n sterk graad te kenne en die tweede deel behels die woord Luthers. Die Lutherane moes hulle ten tye van die Hervorming dikwels (baie) stil hou. Vergelyk ook die Oudfries: "dod lütters".

(xvi) Splinternuut:

Heeltemal verstaanbaar. 'n Afgesplete, skoon deeltjie van 'n stuk hout.

Die vorm splinternakend word ook aangetref.

(xvii) Bottoe:

Die eerste deel van die samestelling beteken, volgens Boshoff en Nienaber (1967: p. 181), stomp, dom of heeltemal. Bottoe sal dan beteken heeltemal toe.

Ander soortgelyke vorme met bot- as eerste lid van die samestelling en wat ook heeltemal beteken, is:

botdig/potdig;

botweg;

botblou/potblou;

botstil/botdoodstil;

botdroog;

botleeg;

botonder.

(xviii) Piepjonk:

Dit kom vanuit die Nederlands: piepjong. Die eerste deel is die klanknabootsende vorm van die geluid wat baie klein voëltjies maak.

(xix) Bloedmin:

Bloed: het in hierdie konteks die betekenisonderskeiding van baie. Bloedmin beteken dus baie min (vergelyk Boshoff en Nienaber, 1967: p. 168). Ander vorme met bloed- is:

<u>bloedjonk</u> ;	<u>bloedarm</u> ;
<u>bloedrou</u> ;	<u>bloedskoon</u> ;
<u>bloedweinig</u> ;	<u>bloedrooi</u> .

(xx) Windskeef:

Moontlik het hierdie vorm ontstaan na aanleiding van die feit dat as die wind baie (aanhoudend) waai, bome en ander plante naderhand skeef staan/groei.

Afgesien van al die bostaande vorme, is die volgende ook voorbeelde wat dieselfde funksie vervul op dieselfde patroon, naamlik die versterking van die tweede lid van die samestelling deur middel van die eerste lid:

af	-	morsaf.
alleen	-	vingeralleen/stokalleen, ensovoorts.
arm	-	brandarm/bedelarm.
bedoord	-	doodbedoord.
bekend	-	alombekend.
beroemd	-	wêreldberoemd.

blank	-	lelieblank.
bleek	-	wasbleek/doodsbleek/lykbleek.
breed	-	hemelsbreed.
blou	-	hemelsblou/baftablou/potblou.
belangrik	-	lewensbelangrik.
blink	-	skitterblink.
blind	-	stokblind.
bly	-	doodbly.
dig	-	potdig.
dik	-	knuppeldik/trommeldik.
dun	-	papierdun/plankdun.
donker	-	pikdonker/stikdonker.
doof	-	stokdoof.
droog	-	kurkdroog/horingdroog.
duur	-	peperduur.
dood	-	morsdood.
dronk	-	smoordronk.
eerlik	-	doodeerlik.
ernstig	-	doodernstig/vry-ernstig.
eenvoudig	-	doodeenvoudig.
fyn	-	piekfyn.
fris	-	perdfris.
gek	-	stapelgek.
gerus	-	houtgerus/doodgerus.
glad	-	seepglad/spieëlglad.
goed	-	doodgoed.

goedkoop	-	spotgoedkoop.
graag	-	dolgraag.
groot	-	lewensgroot/reusegroot.
geel	-	bottergeel/goudgeel/borriegeel/ songeel/koringgeel.
groen	-	grasgroen/bottelgroen/olyfgroen.
heet	-	snikheet.
helder	-	glashelder/klokhelder.
hoog	-	hemelhoog.
hard	-	kliphard/klipsteenhard.
jonk	-	bloedjonk.
klein	-	piepklein.
krom	-	hoepelkrom.
kwaad	-	smoorkwaad/booskwaad.
koud	-	yskoud.
lam	-	boeglam.
lelik	-	skreeulelik/foeilelik.
lig	-	veerlig.
leeg	-	dolleeg.
lank	-	ellelange.
lewendig	-	springlewendig.
lui	-	vrcklui.
maer	-	brandmaer.
nak	-	hondmak.
maklik	-	doodmaklik.

min	-	bloedmin.
moeg	-	doodmoeg.
mooi	-	wondermooi.
nakend	-	poedelnakend/spleinakend/ splinternakend.
nuut	-	splinternuut/kraaknuut/blinknuut.
nodig	-	broodnodig.
nat	-	papnat.
oop	-	wawydoop.
orent	-	penorent.
oud	-	stokoud/horingoud.
regop	-	penregop/kersregop.
reguit	-	pylreguit/penreguit.
rond	-	koeëlrond/bolrond.
rooi	-	bloedrooi/skarlakenrooi.
ryk	-	skatryk.
seker	-	doodseker.
skoon	-	beeldskoon/wonderskoon/silwerskoon.
skraal	-	rietskraal.
swak	-	kuikenswak.
snel	-	blitssnel/bliksemsnel/pylsnel.
sout	-	pekelsout.
styf	-	stokstyf/boomstyf.
suur	-	asynsuur.
stil	-	doodstil/tjoepstil/muisstil.
siek	-	doodsiek.
sindelik	-	kraaksindelik.

swaar	--	loodswaar.
swart	--	pikswart/gitswart.
sag	--	papsag.
slap	--	papslap.
soet	--	suikersoet/stroopsoet.
stadig	--	skilpadstadig/doodstadig/ slakstadig.
suinig	--	vreksuinig.
sterk	--	ystersterk.
skeef	--	windskeef.
toe	--	bottoe/pottoe.
treurig	--	doodtreurig.
vars	--	neutvars.
vet	--	spekvet/moddervet.
vol	--	propvol/stampvol.
vinnig	--	blitsvinnig.
vrot	--	papvrot.
verlief	--	smoorverlief/doodverlief/ dolverlief.
vreemd	--	wildvreemd.
vry	--	skotvry/voëlvry/tolvry.
warm	--	vuurwarm/kokendwarm.
weinig	--	bloedweinig/broodweinig.
wakker	--	nugterwakker/wawydwakker.
weg	--	skoonveldweg.
wit	--	sneeuwit/spierwit.
wyd	--	wawyd/wêreldwyd.

Die bostaande lys is slegs voorbeelde en hoegenaamd nie 'n volledige lys van die intensiewe vorme in Afrikaans nie.

Kleure en die intensiewe vorme van kleure.

Die intensiewe van kleurname lewer enigsins probleme. Russel (Lyons, J., 1969: p. 54) sê dat kleurname "object words" is. "Object words" word volgens hom aangeleer in direkte konfrontasie met die voorwerp. Op p. 39 sê Lyons (1969: p. 39): "It seems evident that the meaning of each of the colour terms is learnt together with the meaning of the others." Die kind (of anderstalige) leer gevolglik nie die verskillende woorde en kleure apart nie, maar leer oor 'n tydperk die posisie van groen in vergelyking met blou, ensovoorts.

Problematies aangaande intensiewe van kleurname is dat dit somtyds nie duidelik is watter een van 'n paar voorbeelde die werklike intensiewe vorm is nie, en of dit net 'n kwessie van presisering is om duidelik tussen 'n aantal kleurskakerings te onderskei. As voorbeeld hiervan, die volgende:

goudgeel,
borriegeel,
bottergeel,
songeel,
koringgeel.

Die vraag kan nou ontstaan of daar in bostaande gevalle met skakerings van geel, wat spesifieke momente van

"geel-wees" noukeurig beskryf, gewerk word, of met vyf intensiewe vorme van dieselfde ding - geel in hierdie geval. Dit lyk of elkeen van hulle kan optree as intensiewe vorme van geel, afhangende van die konteks waarin die spreker dit gebruik. Die konteks is hier baie belangrik, want daaruit kan afgelei word of dit die spreker se bedoeling is om die voorwerp se moment van "in die besonder" of "baie" geel-wees noukeurig en presies te beskryf in vergelyking met iets wat minder (ligter?) geel is, of in vergelyking met wat die normale opvatting van "gewone" geel is.

Onder konteks word verstaan die gegewens wat gegee is in die uiting self; dit is dus, volgens Odendal (1972: p. 49) die elemente wat in die taal self teenwoordig is en die verband (konteks) skep wat kan meehelp by die interpretasie van wat gesê (of geskryf) word. Dikwels word die gegewens egter nie in die taaluiting aangetref nie, veral waar die gegewens verwys na nie - kontekstuele sake en dan kan die konteks waarin die uiting inpas, meehelp by die interpretasie van die gedagte wat oorgebring word.

As die spreker dan nou van borriegeel praat, met die uitsluitlike bedoeling om homself baie sterk uit te druk en nie om van 'n bepaalde skakering te praat nie; kan borriegeel geag word die intensiewe vorm te wees vir daardie spesifieke geval. Net so kan dit ook as presiseerder optree, as die spreker van borriegeel praat in

onderskeiding met bottergeel of goudgeel. Dan is daar geen moment van versterking aanwesig nie, maar 'n moment van onderskeiding - presisering.

So ook is die geval met die intensiewe vorme van die ander bekende kleure. Party is nie problematies nie, byvoorbeeld pikswart, sneeuwit en hemelsblou (baftablou). Pikswart is die swartste swart bekend - "so swart soos pik" - net so ook "so wit soos sneeu" en "so blou soos die hemel" (bafta). Die advertensiewese het 'n paar nuutskeppinge geponeer wat moontlik ook as intensiewe vorme van kleure kan deurgaen. Een daarvan is superblou (om seeppoeier te adverteer) - (kyk ook super- as prefiks). Ander soortgelyke vorme is banknootgroen en posbusrooi.

Die intensiewe vorme van groen en rooi lewer weer probleme op. Grasgroen en bloedrooi word algemeen aanvaar as die intensiewe, maar wat dan van bottelgroen en skarlakenrooi? Kan dit wees omdat dit wil voorkom asof grasgroen en bloedrooi die helderste vorms van groen en rooi onderskeidelik is en derhalwe algemeen as die intensiewe vorme geag en so aanvaar word? Dit kan egter ook wees omdat gras en bloed die algemeenste voorbeelde is van dinge wat groen en rooi onderskeidelik is, dis aan almal bekend, met die gevolg dat dit heeltemal verstaanbaar is dat dit deel uitmaak van die sogenaemde intensiewe vorme. Die vraag bly egter staan of bloedrooi meer rooi (rooier) is as byvoorbeeld skarlakenrooi en of grasgroen groener

groen as bottelgroen is. Ook hier kan die konteks waarin die spesifieke vorm gebruik word, deurslaggewend optree.

Algemeen word dus aangeneem dat bloedrooi en grasgroen die intensiewe van rooi en groen is, maar daar kan wel gevalle voorkom waar skarlakenrooi en bottelgroen meer van pas kan (sal) wees as die aanvaarde intensiewe vorme. Hulle kan dan in daardie spesifieke kontekse as intensiewe optree.

Van Calcar (1971: p. 75) sê dat die intensiewe van kleure "... samestellings waaraan een vergelijking te grondslag ligt...", is. Hy onderskei verder tussen die intensiewe vorme en "woorden die een kleurskakering geven", en noem dan die volgende voorbeelde: ligbruin, donkergrys, diep-swart, helderblou ensovoorts. Hy onderskei dus duidelik tussen (maklike) voorbeelde van intensivering en presisering. Van probleemgevalle soos hierbo, sê hy egter niks nie. Sy siening dat samestellings van hierdie aard vergelykings ten grondslag het, kan van waarde wees, maar dan moet daar duidelik onderskei word of dit vergelykings ten opsigte van kleurskakerings of van intensiteit is - iets wat deur die konteks helder omlin word. As daar dan sprake is van 'n vergelyking, dan moet daar dus verskille wees; 'n nultrap en trappe wat "meer as" uitdruk, met ander woorde, momente van intensivering.

SAMEVATTEND

Dit wil dus lyk asof die reliëf van beskrywende woorde

(byvoeglike naamwoorde en bywoorde) en sommige selfstandige naamwoorde verhoog word deur gebruikmaking van sekere kwalifiserings-komponente. Deur die prefikse by so 'n woord te voeg, word 'n moment van "meer as die gewone of normale" verkry - 'n moment wat hoër reliëf dra of veroorsaak as wat die blote beskrywende woord dra. In Afrikaans is daar heelwat prefikse wat hierdie funksie vervul. Die prefikse dood- en stok- is onder die produktiefste van hierdie groep.

Baie beskrywende woorde wat vroeër 'n sterk/hoë moment verteenwoordig het, het moontlik vanweë hoë frekwensie verbleek en kom vandag nooit sonder die "versterkende" prefiks voor nie. Die volgende kan voorbeelde hiervan wees: snel > blits-/bliksemsnel; fyn > piekfyn en in 'n mate ook oud. Tensy dit met buitengewone nadruk uitgespreek word, word oud opgeneem as teenstelling van jonk. 'n Hoë moment van oud-wees is gewoonlik nie aanwesig nie. Om nou hierdie hoë moment te verkry, kan die prefikse stok- en horing- dit voorafgaan om dan sodoende 'n moment van "bo die normale", "baie" oud te verkry.

Die kwessie van die funksie van die kwalifiserende komponent, wat saam met kleure voorkom, is ietwat ingewikkelder. Die blote gebruik van 'n bepaalde kwalifiserende komponent voor 'n kleurnaam verhoog nie vanselfsprekend die reliëf nie, maar kan ook onderskeidend, dit wil sê, presiserend funksioneer. Om te onderskei tussen momente van "bo die normale" en momente ter noukeuriger beskrywing van 'n betrokke kleur, is die konteks waarin so 'n saamgestelde beskrywende woord voorkom, van deurslaggewende aard; die konteks bepaal dus of 'n gelede beskrywende woord as in-

HOOFSTUK 3

LEKSIKALE INTENSIVEERDERS

Hieronder word verstaan daardie woorde wat, as hulle in 'n sin voor (soms ook na) ander beskrywende woorde geplaas word, daardie ander woorde op so 'n wyse modifiseer dat daar 'n moment van intensivering bykom - en as daar alreeds 'n intensiveringsmoment is, dit dan verder versterk.

Fries (1940: p. 109) tipeer sulke woorde as function words, wat hy dan definieer as "words having little or no lexical meaning ...". Soos later sal blyk, kan daar nie met hierdie definisie saamgestem word nie, want al die sogenaamde "funksiewoorde" wat in hierdie ondersoek raakgeloop is kan ook ofafhanklik in 'n sin staan en dus ook onafhanklik "beteken". In die vervulling van hierdie spesifieke funksie, dit wil sê dié van intensivering of versterking, verloor hierdie woorde merendeels hulle leksikale betekenis omdat hulle oorkoepelende funksie die versterking van die daaropvolgende (of voorafgaande) beskrywende woord is.

Die volgende taamlike lang beskrywing van Fries sit die gebruik en funksie van hierdie leksikale intensiveerders mooi uiteen: "There are those function words that have been called "intensives" and "down toners" or sometimes "adverbs of degree". In general the process of their development seems to be as follows: If two adjectives stand next to one another as in '... the dark green house'; the first tends to become a modifier of the second. The active force in this process seems to be the pressure of word order for modification The force of this word order pattern has shown itself in a great variety of instances. Thus very, originable in English an adjective, meaning true, wherever it stood before another adjective

tended to lose its full word meaning of true, real, genuine, and became a function word (of degree). Very is in Present-day English the most frequently used function word of degree . . . In general it seems fair to say that any adjective, no matter what its original meaning, if placed immediately before another adjective, will tend, because of the pressure of the word order pattern to indicate the direction of modification, to lose its full word meaning and become an intensifying function word". Vir die doel van hierdie studie word gebruik gemaak van die term "funksiewoorde"; 'n term wat ook goed in die Afrikaanse Taalkunde kan inpas. "Funksiewoorde" - so genoem omdat hulle 'n bepaalde funksie vervul, naamlik om 'n ander beskrywende woord by te staan en dan tot gevolg het dat die beskrywing van die beskrewe voorwerp groter reliëf kry.

Hy gaan voort en haal nog 'n paar ander soortgelyke "function words" aan: Pretty, mighty, right, real, stark, dead, precious, terrible, awful (-ly), develish, good, darned (originally "condemned and accused") (kyk hoofstuk oor kragwoorde).

Waarom dit dus eintlik hier gaan, is die geval waar twee beskrywende woorde (byvoeglike naamwoorde of bywoorde) naas mekaar voorkom ter beskrywing van 'n bepaalde voorwerp. Die eerste beskrywende woord word dan eerder 'n bepaler (modifier) van die tweede. So 'n woord (funksiewoord) gee in so 'n geval tot 'n groot hoogte sy beskrywende funksie ten opsigte van die beskrewe woord en tree (dikwels) op as versterker van die tweede beskrywende woord omdat die laasgenoemde dan 'n moment van "meer as die gewone" - die meeste/hogste/beste - oordra. 'n Voorbeeld hiervan

kan "vreeslik baie (lekker)" wees. 'n Mens kan sê iets is "baie lekker" en ook iets is "vreeslik lekker". As die twee dan saamgegooi word as "vreeslik baie lekker", vertel "baie" reeds vir jou dat dit "meer (lekker)" as die gewone "lekker" is; "vreeslik" verhoog die reliëf van "baie" - dit maak die "baie" nog meer. As beskrywer van "lekker" het "vreeslik" dus verbleek deurdat dit 'n beskrywer van "baie" geword het.

Die leksikale intensiveerders wat laer af genoem word, kan dus almal as "function words" - funksiewoorde, bestempel word. Baie van hierdie woorde wat so optree, het oorspronklik 'n pejoratiewe betekenismoment gedra - en het dit nog tot 'n mate, maar waar so 'n woord 'n funksiewoord word, verbleek die oorspronklike betekenis egter spoedig en so 'n woord druk in die nuwe verband dan slegs "in 'n hoë mate uit." Dink hier maar net aan 'n funksiewoord soos ontsettend. Oorspronklik dra dit 'n hoofmoment van iets wat skrik of ontsteltenis inboesem, byvoorbeeld ontsettende afgronde (Kruim en Kors, p.143). Dieselfde gebeur ook met woorde soos vreeslik en verskrilik. Gewoonlik word hierdie woorde gebruik om dinge wat groot, magtig en vreesinboesemend is, te beskryf, maar in die huidige taalgebruiksituasie kry ons dikwels uitinge soos: Vreeslik lekker, vreeslik mooi, verskriliklik goed, verskriliklik aangenaam. Vergelyk ook hier die Engels: awfully glad, enjoyable, ensovoorts, waar awful eintlik "inspiring awe", (Concise Oxford 1964: p.81) vrees, ontsag of bang, beteken. Dit wil sê, die voormalige of oorspronklike vreesinboesemende funksiewoorde beteken in hierdie sin baie - meer as die gewone/normale.

Aansluitend hierby kan gekyk word na wat Kok (1964: p.143) hieroor te sê gehad het: "Dit is opmerklik hoeveel woorde wat ons so graag in Afrikaans gebruik om 'n hoë graad aan te dui, oorspronklik woorde met 'n intense gevoelswaarde was. Dink maar aan die gevalle soos: Geweldig beleefd; ontsaglik verwaand; enorm knap; allerysliks begaafd en wreed slim ..." Die volgende is ook al dikwels gehoor: "Oe! Sy is afskuwelik mooi!" Wat met "intense gevoelswaarde" hier bedoel word, is nie mooi duidelik nie, maar dit word aangeneem dat hy bedoel dat dit op dieselfde manier optree as die funksiewoorde wat in die vorige paragraaf bespreek word.

Pyles en Algeo (1970: p.229) is ook van mening dat die funksiewoorde of leksikale intensiveerders verbleking ondergaan wanneer hulle as sodanig gebruik word: "Whenever we exaggerate in our use of language, we are forcing the exaggerated word down on the scale of potency, because we are using an originally strong meaning in a relatively weak context. The semantic history of intensifying words like very, extremely, absolutely, terribly and awfully illustrates the process when someone says: 'I am awfully glad', there is no hint of the older 'inspiring awe or dread' ...

Die "weak context" waarvan hulle praat is skynbaar waar so 'n woord, wat oorspronklik hoë intensiteitswaarde gehad het, nou in samehang met 'n ander beskrywende woord gebruik word om 'n toestand, 'n persoon, of 'n handeling te beskryf en dan afstand doen van sy eie letterlike waarde. Die funksiewoord verloor sy letterlike betekenis; sy letterlike betekenis verbleek en hy kry 'n ander moment by, 'n moment ter versterking van 'n ander beskrywende woord. Die woord verloor nie sy intensiveringswaarde nie, want as dit so

gebruik word, beteken dit "baie" - na watter kant toe ookal - sleg of goed. Hoe die konteks swak kan wees word egter nie mooi begryp nie, want die gedagte wat deur so 'n uiting van hierdie aard oorgebring word, word dan juis versterk deur hierdie kombinasie van beskrywende woorde.

Hier volg enkele voorbeelde van woorde wat in kombinasie (voor of na) met ander beskrywende woorde tot gevolg het dat die reliëf van die uiting verhoog word:

Baie: Dit is vandag baie warm. Ook soos "very" in Engels, is dit seker die funksiewoord in Afrikaans met die hoogste frekwensie. Baie funksiewoorde verloor hulle eie letterlike betekenis (soos reeds gesien) en kry 'n betekenisonderskeiding van "baie" by, wat in baie gevalle die belangrikste onderskeiding word.

Besonder: Dit is 'n besonder warm dag.

Ontsettend: Ek het hard gewerk en is nou ontsettend moeg.

Billik: Ek was billik ontstoke toe hy vir my 'n leuen vertel het.

Hoogs: Hy moes 'n hoogs intelligente knaap wees om volpunte te kry in die moeilike toets.

Pynlik: Hy is altyd so pynlik netjies aangetrek dat jy hom deur 'n ring kan trek.

Dodelik: Nadat ek die giftige sampioene geëet het, was ek dodelik siek.

Vreeslik: Die eksamen was vreeslik moeilik, maar ek hoop om te slaag.

Fantasties: Dis fantasties lekker om te kan doen wat jy wil.

Helse: Daar was 'n helse lawaai toe die tieners partytjie gehou het. (Hier kan ook ander soortgelyke krag- of vloekwoorde gebruik word.)

Erg: Ek was somer erg kwaad toe ek uitvind dat hy vir my 'n leuen vertel het.

Kwaai: Dit was gister kwaai warm en ons het dit nie buite gewaag nie./Die hitte was kwaai.

Heel: Net die heel beste sal goed genoeg wees.

Omtrent (met klem): Toe hy tot prefek bevorder is, was hy omtrent belangrik, hoor!

Verreweg (+ bepaalde lidwoord + oortreffende trap): Dit is verreweg die belangrikste dat jy eers die eksamen moet slaag voordat jy kan begin om jou toekoms te beplan.

Moontlike (gewoonlik na die oortreffende trap): Hy kan dit nie bekostig nie, maar koop net die duurste moontlike klere.

Heel: Ek sal heel graag (baie graag) wil saamgaan, dankie. Hiervan sê Reichling (1965: p. 22) "Heel in heel graag, betekent zoiets van erg graag".

Vrek: Hy is so vrek lui dat hy nie 'n vinger sal verroer om iets te doen nie. (ook vreksuinig, vrek ryk)

Mees: (Reeds behandel by Trappe van vergelyking): Dit is die mees afgeleë/verlate plek wat ek nog ooit gesien het.

Onmenslik: "Hy is so onmenslik slim dat hy alles onthou wat hy lees en dit nooit weer vergeet nie.

Onchristelik: So onchristelik koud was dit lank laas.

Verskriklik: Ek was verskriklik bly toe ek gehoor het dat ek die prys gewen het.

Fabulooslik (? - 'n sogenaamde "modewoord" wat deur moderne tieners geskep is na analogie van die Engels: Fabulous): Dit is fabulooslik lekker om die hele dag by die see in die son te lê.

Mins: Die mins (-te) belangrike goed moet jy vir laaste laat staan.

Wat 'n/Watter: Watter groot geraas was daar nie, toe hulle uitvind dat hulle gekul was (nie). Watter koue ("What a") is dit nie vandag nie. 'n Moment van versterking word hier deur die leksikale intensiveerder gesuggereer. Hier tree wat 'n/watter nie op in sy vraendevoornaamwoordsfunksie nie, maar eerder as 'n intensiveerder om 'n moment van "meer as/die meeste" te illustreer.

Deeglik/Deerlik: Hy het hom deerlik/deeglik misgis met daardie klein mannetjie.

Denkbaar/-e: Hy is die stoutste denkbare seuntjie wat ek ken. Deesdae gebruik hulle die grootste denkbare tenkskepe om olie in te vervoer.

Duden (1959) sluit hierby aan in § 388: "Noch verstärkt wird der Superlativ durch Vorsetzen von 'aller', weitans, bei weitem (by verre, verreweg) und denkbar' ..."

Genoeg: Enigsins 'n probleemgeval omdat dit gewoonlik nie versterkend optree nie, maar eerder gebruik word om 'n spesifieke graad/grootte te beskryf, byvoorbeeld: "Sal 'n meter genoeg wees?" Hier het ons te doen met die onbepaaldetelwoordsfunksie van genoeg te doen. Geen moment van versterking word hierdeur uitgelig of geïllustreer nie. Dit presiseer dus eerder in hierdie konteks. Kruisinga (1932: p.341) noem dit dat genoeg - enough - hierdie funksie (presiseringsfunksie) vervul, maar dat dit meer dikwels 'n hoë graad aandui: "Note that enough is not only used to express a sufficient degree, but also, perhaps more frequently, to express a high degree ..." Bresnan (1973: p.285) sluit in 'n mate hierby aan: "Much and enough both may signify either amount or degree/extent, depending on the grammatical context ..."

Dat die beskrywing van 'n hoë graad deur genoeg (enough) meer frekwent is as die kwantitatiewiese funksie daarvan, kan nie mee saamgestem word nie. Die volle maat dui nie op intensivering nie. Dit wil egter nie sê dat genoeg hoegenaamd nie as intensiverender in Afrikaans kan optree nie, inteendeel, daar is heelwat gevalle waar dit wel so kan optree. Gewoonlik word dit dan met ekstra klem/nadruk uitgespreek en dra dit 'n moment oor van meer as wat wenslik/aangenaam is of 'n meer as voldoende hoeveelheid.

(W.A.T. Deel III, p.149) Voorbeelde hiervan kan so lyk:

"Ek het nou genoeg daarvan gehad!"

"Julle het nou al genoeg las van my gehad, ek gaan nou maar ..." (meer as wat wenslik is).

"Ek begryp jou goed genoeg". (in meer as voldoende mate)

"Jy is mal genoeg. Dis nie eers nodig dat jy nog jou gesig ook moet skeeftrek nie!" (meer as wat nodig is.)

"Hy is lelik genoeg om 'n mens te laat skrik." (baie lelik - meer as voldoende.)

Ook as uitroep: "Genoeg!" (Bly nou stil!)

Hier word dalk by Kruisinga en Bresnan aangesluit waar hulle sê dat enough 'n "High degree" kan uitdruk. As "degree" ter sprake kom, dan moet daar dus trappeverskil wees - daar moet 'n nultrap wees. 'n Moment van "meer as" moet dus deur van die hoër trappe beskryf word.

Bolinger (1972: p.22) noem enough 'n "grammaticized intensifier" waar dit saam met adjektiewe gebruik word ter beskrywing van 'n selfstandige naamwoord: 'n Voorbeeld

hiervan kan wees: "He is crazy enough to break the door down."

Met besondere klem tree die Franse woord vir genoeg = suffisant [syfizã:] ook versterkend op, - hoofsaaklik in dieselfde konteks as dié waarin genoeg hierbo as versterker optree.

So: Ek was so kwaad dat ek kon moor. (Dikwels ook met klem): "Ai, hy is só stout!"

Te (met klem): Die boek is té dik om in die tas te pak. Hier moet die gebruiksfrekwensie van te as 'n voorsetsel buite rekening gelaat word en slegs waar te in samehang met ander beskrywende woorde voorkom in gedagte gehou word. Steyn (D.Litt.-verhandeling; p.296) haal die voorbeeld "Te mooi" aan en verklaar dan: "Te dra 'n semantiese groepsfaset by wat 'n mens sou kon omskryf as "in 'n meer as voldoende mate"

Paardekooper (1971: p.319) sluit hierby aan as hy sê:

"De betekenis (van te) in de groep is "in een grotere mate als eigenlijk zou dienen te zijn"; "in grotere mate aanwezig, vergeleken met wat gewenst is ... Ook hier is dus een vergelijkingsmoment ..."

'n Moment van "meer as wat nodig is", is ook te bespeur in Roose (1964: p.107) se bespreking van die funksie van te: "Wanneer we b.v. de betekenis van dikker omschrijven als 'de eigenschap van de stam, maar in hogere mate dan met de stam genoemd', dan is die van té dik ongeveer 'de eigenschap genoemd met het adjectief, maar in hogere mate dan gewenst voor een of ander doel"

Senekal, Ponelis en De Klerk (1972: p.304) stel oorbeskeie en te beskeie en oorgretig en te gretig as gelyk en sê dan dat dit 'n "oormaat" aandui en noem dan ook die volgende voorbeelde: hiperkorrek, hiperverfynd en verklaar dat dit te/baie korrek en te/baie verfynd onderskeidelik beteken. As 'n taalgebruiker te dan ook kombineer met heeltemal, dan word 'n moment van "volledigheid", van "meer as" oorgebring: "Die besoekende span was heeltemal te goed vir ons en het die wedstryd sommer maklik gewen."

Bolinger (1972) twyfel nie daaraan dat te (too) 'n intensiverder is nie (p. 21, 22): "We would regard too, for example, as a fully grammaticized intensifier ..." en op p. 153: "... too must be regarded as a booster ..."

Waar te gebruik word om iets te beskryf in kombinasie met ander beskrywende woorde, word 'n moment van "in oormaat" of "oordoen" oorgebring, aldus die Verklarende Afrikaanse Woordeboek (V.A.W. - 1961: p. 647).

Uiters: Hy was uiters onbeskof toe ons binnekom en het gemaak asof hy ons nie sien nie.

Heelwat: Daar was heelwat meer mense as wat ons verwag het./ Hy het nogal heelwat geld.

Veel (+ te): Hy het veel te sê gehad toe ons hom gekonfronteer het.

Verbasend: Die ou huis het verbasend nuut daaruitgesien nadat dit geverf was.

Seer: Alles van die beste, mevrou, dit was seer aangenaam om u te ontmoet. Seer word in hierdie konteks net in die sogenaamde "deftige" of "verhewe" Afrikaans aangetref.

Kok (1964: p.143) verklaar die volgende hieroor: "Hierdie woord (seer) is oorspronklik gebruik in gevalle waar daar

werklik sprake van pyn was, byvoorbeeld seer gewond;
 vergelyk hier ook die Engels: "Sorely afraid". Roose
 (1964: p. 107) sê die volgende hieroor: "Zeër word gebruik
 in bepaalde gevallen waar 'n mens logischerwijs veel sou
 verwag."

Dan is daar ook sekere kombinasies van beskrywende woorde
 waarin daar tot 'n mate 'n moment van ooreenkoms (sinonemie)
 is, byvoorbeeld:

Kragtig sterk;

Monsteragtig groot:/lelik;

Reusagtig groot;

Klaarhelder;

Afskuwelik lelik (Hoewel die uitdrukking afskuwelik mooi
 ook al gehoor is!);

Spookagtig bleek;

Pikswart donker;

Roosagtig/rossig rooi, skarlakenrooi;

Spierwit blank, ensovoorts.

Al die sogenaamdeleksikale intensiveerders wat hier ge-
 noem is, kan sekerlik nie beskou word as die enigstes in
 Afrikaans nie. Wat wel bewys is, is die feit dat die
genoemde en bespreekte voorbeelde in sekere bepaalde
 kontekstsituasies s^o optree dat die betekenismoment van
 die uiting wat oorgebring word, verhoog word, dit wil sê
 dat dit sodoende versterk of intensiver word. Hulle is
 dus "kwalifiseerders wat intensiverend optree" nie net
 blote "kwalifiseerders" soos wat Herndon (1970: p. 94)
 en Schwab (1967: pp. 34, 35) wil beweer nie.

HOOFSTUK 4

MORFOLOGIESE ASPEKTE

Affikse word dikwels gebruik as morfologiese aspekte om te intensiveer of "sterker as die normale" uit te druk. Deur sekere affikse (prefikse en suffikse) by bestaande woorde te voeg, word dikwels woorde gevorm waarvan die betekenis 'n waarde van "bo die normale" het.

Duidelikheidshalwe sal hierdie afdeling in drie hoofdele behandel word, te wete:

- (i) Prefikse
- (ii) Suffikse

Trappe van vergelyking.

Die laasgenoemde groep hoort eintlik onder nommer (ii) - suffikse, maar omdat dit so belangrik is en ook omdat dit dikwels sonder suffikse gevorm word - deur die kwantiteitsaanduidende woorde meer en mees - word dit apart behandel.

(i) PREFIKSE

Volgens Van der Merwe en andere (1969: p. 238) is 'n prefiks 'n formans wat vooraan 'n woord geheg word om dusdoende die woord se betekenis te wysig. Die CONCISE OXFORD DICTIONARY (1964: p. 960) beskryf dit so: "A verbal element placed at the beginning of a word to qualify its meaning".

In hierdie stuk word egter nie met alle prefikse gewerk nie, maar slegs daardie wat, soos uit die onder-

soek sal blyk, as dit voor 'n woord geplaas word, die betekenis van daardie betrokke woord só wysig dat dit versterkend optree of kan optree. De Witte en Wijngaards (1961: p. 95) skryf soos volg hieroor: "Er bestaan voorvoegsels met een biezondere gevoelswaarde: aartsdom, aartslui, oerstom, enz. Bij deze groep sluiten zich aan voorvoegsels van latere datum: reuzefijn, foeilelijk, barvervelend enz."

Baie van die prefikse of wat ons vandag as prefikse ken, was vroeër substantiewe, maar die volgehoue gebruik daarvan, veral voor adjektiewe - dikwels om laasgenoemde te help met die beskrywing van 'n bepaalde onderwerp (of selfs die versterking van die beskrywing) - het dit later laat verbleek tot blote prefikse wat, as dit alleen staan, geen betekenis het nie. Voorbeelde hiervan is: AARTS-; OPPER-; HIPER-, ensovoorts.

(a) Aarts- + Ongelede woord/simpleks

Voorbeelde hiervan is:

<u>aartsgek</u> ;	<u>aartslui (-aard)</u> ;
<u>aartsvyand</u> ;	<u>aartsbedrieër</u> ;
<u>aartsbiskop</u> ;	<u>aartsengel</u> ;
<u>aartshertog</u> ;	<u>aartsknoeier</u> ;
<u>aartsleuenaar</u> ;	<u>aartsskurk</u> ;
<u>aartssot</u> ;	<u>aartsonnosel</u> ;
<u>aartsdeken</u> ;	<u>aartsdom</u> ;
<u>aartsvader</u> ;	<u>aartsverleier</u> ;
<u>aartsab</u> ; ensovoorts.	

Die prefiks AARTS- gaan dus gewoonlik saam met 'n adjektief of 'n substantief. Schultink (pp. 27 en 153) spreek die mening uit dat AARTS- "een versterkende lexicale waarde" het.

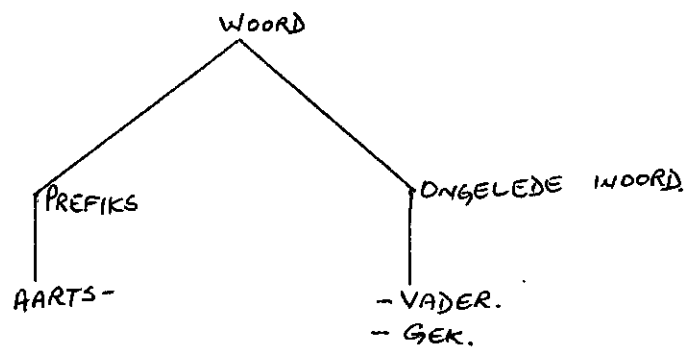
AARTS- beteken: "Prototipese, eerste of opperste, hoogste in status, ergste, nie of nouliks oortrefbare." Die W.A.T. Deel 1 (1956: p. 45) verklaar dat dit voor selfstandige naamwoorde en byvoeglike naamwoorde gebruik word om 'n hoë graad of 'n hoë status aan te dui.

Aartsengel en aartsbiskop beteken dus "eerste of opperste of hoogste" engel of biskop, terwyl aartsknoeier, aartsskurk, die ergste of onoortrefbare knoeier of skurk is.

AARTS- word, op enkele uitsondering na, meestal gebruik in verband met die kerk -aartsbiskop, aartsdeken ensovoorts, en vir slegte menslike karaktertrekke. Waar dit in verband met die kerk gebruik word, word die betekenis van eerste, opperste en veral hoogste in status, daaraan geheg, terwyl die betekenis van ergste, nie of nouliks oortrefbare in verband met menslike hoedanighede daaraan geheg word. As ons dus praat van die "aartsbiskop", dan word nie sommer enige biskop bedoel nie, maar die hoogste een, die hoof/leier en waar ons dan praat van 'n "aartsverleier" bedoel ons nie sommer enige verleier nie, maar wel die ergste verleier, 'n verleier by "uitnemendheid" (W.A.T. 1: p. 46), 'n onoortrefbare verleier. Praat ons van 'n

"aartsvader" word die eerste vader bedoel.

'n Moment van "meer as die gewone of normale" word dus duidelik weerspieël in die gebruik van die prefiks AARTS-. Daar kan gevolglik met redelike sekerheid gesê word dat die gebruik van die prefiks AARTS- 'n intensiverende uitwerking het.

(b) Aller- + Gelede woord/Kompleks

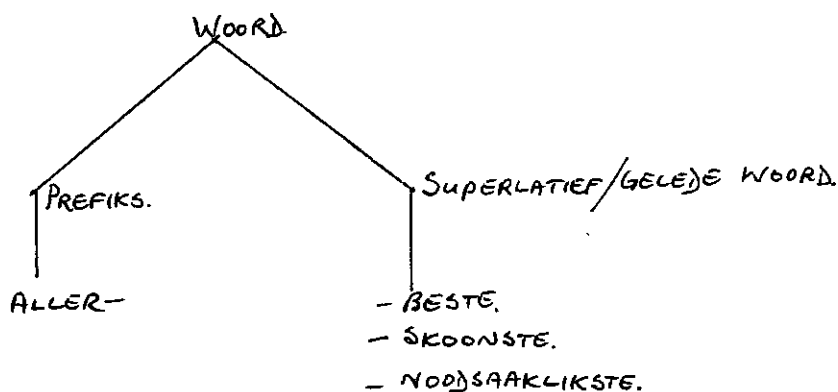
Die prefiks ALLER- word nooit saam met 'n ongelede woord gebruik nie, maar kom slegs saam met gelede woorde voor en wel gewoonlik saam met die superlatief.

Voorbeelde hiervan is:

<u>allerhoogste</u> ;	<u>alr beste</u> ;
<u>allerlaaste</u> ;	<u>allervreeslikste</u> ;
<u>allermins(-te)</u> ;	<u>allereenvoudigs(-te)</u> ;
<u>allerskoonste</u> ;	<u>allerfraaiste</u> ;
<u>allermooiste</u> ;	<u>allernoodsaaklikste</u> , ensovoërts.

"Allerhoogste" beteken nie slegs die hoogste of hoog nie, maar wel die hoogste (van alle en bo alle ander

"hoogste"). Net so met "allerbeste" wat die heel beste beteken. Die ander voorbeelde met "aller-" as prefiks kan ook so ontleed word en elke keer word 'n moment van "bo die normale, meer as die normale" aange-tref. "Allermooiste" sê meer as wat net die gewone, normale "mooiste" sê.

Die W.A.T. 1 (1956: p. 156) sê die volgende oor die prefiks ALLER-: "As eerste lid van die samestelling met die superlatief van feitlik enige byvoeglike naamwoord en bywoord, met uitsluitlike betekenis, óf om die hoogste graad óf 'n buitengewoon hoë graad van die hoedanigheid aan te dui."

Die prefiks ALLER- tree dus ook op as intensiveerder.

(c) Be- + Ongelede Woord

Die prefiks BE- is seker een van die produktiefste prefikse in Afrikaans. BE- kan voorkom saam met selfstandige naamwoorde, werkwoorde (sowel oorganklik as onoorganklik) en byvoeglike naamwoorde en deelwoorde.

Meestal is die betekenis van hierdie prefiks: "Voorsien synde van, oordek met, hebbend, gemaak tot wat die grondwoord uitdruk", byvoorbeeld: bebloed, bedou, bejaard, besiel, betraan, beveer, bevolk, ensovoorts. (W.A.T. 1: p. 341).

Die kategorie waar die BE- intensiverend optree, is egter baie klein en ons sal slegs daarmee werk.

Die prefiks BE- tree intensiverend op in die volgende gevalle:

(i) By oorganklike werkwoorde afgelei van ander oorganklike werkwoorde en beteken dan, dat wat die grondwoord uitdruk, omvattend of intensief gerig word op 'n te noeme gebied of voorwerp (W.A.T. 1: p. 341). Voorbeelde hiervan is:

Bebou - "'n terrein ten volle met huise bebou" naas "huise op 'n terrein bou".

Bedruk - papier met letters naas "die masjien druk 50 000 koerante per uur".

Begiet - (heeltemal) natmaak. Kan ook figuurlik gebruik word, byvoorbeeld: "Die terroriste word eers vooraf met 'n gees van rewolusie begiet" - Teenoor giet = uitgooi.

Beplant - dieselfde argument as by bou; teenoor plant.

Besaai - dieselfde argument as by bou; teenoor saai.

Besmeer - dieselfde argument as by bou; teenoor smeer.

Bedek - dieselfde argument as by bou; teenoor dek.

(heeltemal dek)

Begroet - dieselfde argument as by bou; teenoor groet.

Bedien - dieselfde argument as by bou; teenoor dien.

Belaai (oorlaai) - dieselfde argument as by bou;
teenoor laai.

Bedink - dieselfde argument as by bou; teenoor dink.

Bereken - dieselfde argument as by bou; teenoor reken.

Bemors - dieselfde argument as by bou; teenoor mors.

Beloer. (aandagtig, baie noukeurig loer) - dieselfde
argument as by bou; teenoor loer.

Bekyk (aandagtig, baie noukeurig kyk) - dieselfde
argument as by bou; teenoor kyk.

Beklou - dieselfde argument as by bou; teenoor klou.

Bedrink (te veel drink) - dieselfde argument as by
bou; teenoor drink.

Beruik - dieselfde argument as by bou; teenoor ruik.

Beskou - dieselfde argument as by bou; teenoor skou. (kyk)

Bevreet - dieselfde argument as by bou; teenoor vreet.

Bestudeer - dieselfde argument as by bou; teenoor studeer.

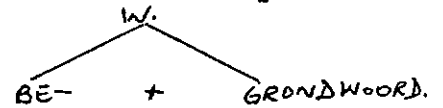
Bevoel - dieselfde argument as by bou; teenoor voel.

Bedwing/Bedwang - heeltemal dwing/beheer teenoor dwing/
dwang.

Bekeer = heeltemal keer, dit wil sê, algeheel verander,
van gesindheid verander; teenoor keer.

In hierdie gevalle het die werkwoorde enigsins perfek-
tiewe betekenis, dit wil sê, dit wat deur die grondwoord
(die infinitief in hierdie gevalle) uitgedruk word, vol-
ledig uitgevoer word. (Kyk ook na die prefiks GE-
in hierdie verband.

Die struktuur van al die bogenoemde voorbeelde met pre-
fiks be- kan so voorgestel word:

(ii) By byvoeglike naamwoorde of deelwoorde afgelei van byvoeglike naamwoorde, en beteken dan dat die eienskap in die grondwoord uitgedruk omvattend en in versterkte mate vertoon word of aangeneem is - meestal met 'n pejoratiewe betekenis. Voorbeelde hiervan is: Besimpeld teenoor simpel; beskuins teenoor skuins.

(d) Ge- + Gelede woord/ongelede woord

In Nieu-Nederlands en Afrikaans word GE- gevoel as 'n duidelike kenmerk van die verlede deelwoord. In Middelnederlands is dit egter nie noodwendig die geval nie. Daar is heelwat werkwoorde in Middelnederlands waarvan ook die praesens en praeteritum met GHE- kan voorkom. In die geval met GHE- is die betekenis sterker (intensiewer) ten volle, meer volledig (as by die normale, gewone). (Le Roux en Le Roux; 1967: p. 145). So is naas gripen, griep gewoon ghegripen, ghegriep, wat sterker is (of kan wees) as die eerste. Vergelyk dan ook 'n geval soos die volgende, waarvan heelwat in Middelnederlands voorkom: "Hi en leeft niet die u gheseide (ten volle sou kon vertel) die verwentheid (prag) vanden ghereide (saaltuig)" - Karel ende Elegast, 853 - 854. Die blote seide sou hier nie voldoende ge-wees het nie, want dit sou nie die boodskap van ten volle, geheel en al, alles, oordra soos wat gheseide dit doen nie. Die GHE- in gheseide het hier dus,

wat ons sal noem, "perfektiewe" krag. Die GHE- van ghereide het weer kollektiewe krag, want dit beskryf sy uitrusting. Vergelyk hier die Afrikaanse eetgerei, gebergte, geskoeisel, gebroeders, ensovoorts.

Volgens die W.A.T 111 (1957: p. 45) (ook Kempen, p. 365) het die prefiks GE- in Afrikaans by sekere werkwoorde soos byvoorbeeld: gedans; gekerm; geloop; gevloek; plus die suffieks -ERY - gedansery; gekermery; gelopery; gevloekery - 'n intensiverende waarde.

Die gewone werkwoord, dans of vloek het net nie dieselfde waarde as die selfstandige naamwoord gedansery of gevloekery nie. Laasgenoemde dra 'n moment van "meer as" as eersgenoemde; dis meer as net dans of vloek - 'n aanhoudende/gedurige herhaling van die handeling. (Kyk ook herhaling in 'n volgende hoofstuk).

In ses (6) gevalle kom die gebruik van GE- in Afrikaans ook in die teenwoordige tyd by werkwoorde voor. Hulle is uitsonderinge en op enkele uitsonderinge na, almal baie seldsaam.

- (i) Gesê: "Ek laat my nie so maklik sommer deur jou gesê wat ek moet doen nie." (Dikwels dra die werkwoord (gesê) hier besondere klem.)
- (ii) Gelas: "Mnr. Wilson het gesê: "Indien die bestuur van die rugbyraad voortgaan met die toerreëlings, sal ek opdrag gee om die toer

af te gelas." Nog 'n voorbeeld is: "Ek gelas jou om dadelik te vertrek."

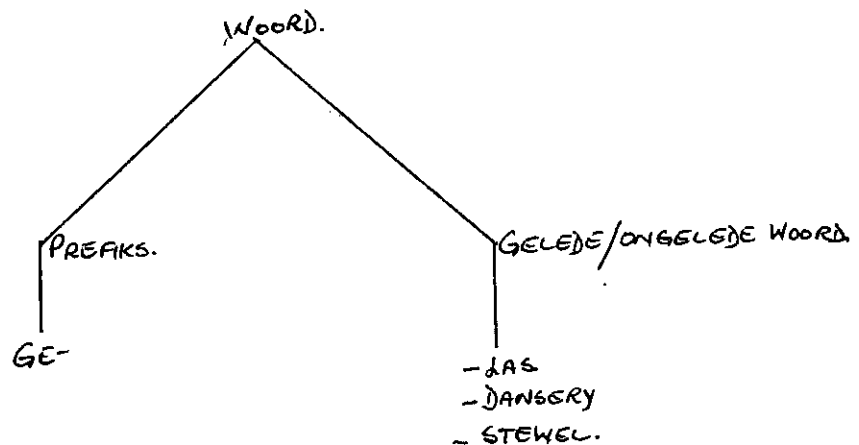
- (iii) Gedenk: "Gedenk jou ouers terwyl jy nog kan en hulle nog lewe."
- (iv) Gedra: "Gedra jou", het die moeder aan haar stout seun gesê, toe hy haar in die rede bly val het.
- (v) Gevoel: Die jongman het sonder huiwering verklaar: "Ek gevoel my geroepe om tot die bediening toe te tree."
- (vi) Geraak: "As ons al die faktore in oënskou moet neem, is daar slegs een gevolgtrekking waartoe ons sal kan geraak."

Omdat die artikulasie van hierdie woorde gewoonlik gepaard gaan met enigsins klem, lyk dit asof almal, hoewel soms as argaïsmes beskou, versterkend optree. Die frekwensie van hierdie woorde is nie baie hoog nie, en as hulle dan voorkom (met klem), word die reliëf verhoog en 'n moment van "meer as die normale" word verkry.

Dit lyk nie asof byvoeglike naamwoorde met GE- op hierdie manier optree nie: gekroon, gevlak, geaard, gearm(d), gegolf, gehoring, gepeper ensovoorts. 'n Uitsondering hier kan miskien die idioom wees: "Gestewel en gespoor het hy daar gestaan ..." Hier beteken

"gestewel", heeltemal of volledig gestewel; gespoor, heeltemal of volledig gespoor, met ander woorde heeltemal, geheel en al gereed of aangetrek.

Die struktuur van die woord met die prefiks GE- kan soos volg voorgestel word:

(e) Hiper- + Ongelede Woord

Hier het ons 'n prefiks waarvan die gebruiksfrekwensie in die jongste tyd geweldig toegeneem het. Dit word by al hoe meer adjektiewe gevoeg om sodoende die heel ergste graad uit te druk. Hiper- is baie nou verwant aan ander prefikse soos ultra- super- en oor- (wat later behandel sal word).

Hans Marchand (1969: p. 167) sê die volgende van hiper-: "Hyper- is found with substantives and adjectives and convey the meaning: 'over, too much, extraordinary (-ily), to excess (excessively)' ". In Afrikaans dra hiper 'n betekenismoment van: "in oormaat, erg, (e^{rg}ste)" en heel

dikwels eerder 'n moment van oordrywing.

Voorbeelde van waar hiper- as prefiks optree, is die volgende: "Hipermodern; hiperkorrek; hiperbewus; hiperverfynd; hiperkrities; hiperliberaal; hipersorgvuldig; hiperbeleef" ensovoorts.

Hipermodern is meer as net baie modern, dit is die hoogste vorm van "modern wees". Dit beteken om oordrewe modern te wees. So ook met die ander voorbeelde met hiper- as prefiks.

(f) Maksi- + ongelede woord

Oorspronklik eintlik maksimum, maar veral onder die invloed van die modewêreld ge-apokopeer tot maksi-, waar dit veral as teenoorgestelde van mini- gebruik word. Die Concise Oxford Dictionary (p. 752) skryf so oor maksimum: "Highest possible magnitude or quantity ..."

Voorbeelde van woorde waarin maksi- of maksimum of afleidings daarvan voorkom, is: maksimaal - betekenismoment van die meeste, of hoogste; maksimiseer (werkwoord) - om te maak tot die hoogste of meeste, om te verhoog tot die hoogste -; maksimus - die oudste of eerste, veral ten opsigte van name gebruik, byvoorbeeld: Jansen maksimus = die oudste/eerste Jansen; magnifikus: grootste, belangrikste, hoogste, veral ten opsigte van titels, byvoorbeeld die rektor magnifikus; en dan maksirok as teenoorgestelde van 'n

minirok, dit wil sê, 'n baie lang of buitengewoon lang rok (waar die minirok 'n buitengewoon kort rok is).

(g) Micro- + Ongelede woord (ook mikro-)

Met die eerste oogopslag wil dit lyk asof die prefiks mikro- eintlik nie hier pas nie, maar by nadere ondersoek blyk dit tog korrek te wees om dit ook hier te bespreek. Mikro- dui nou wel nie 'n oormaat of iets wat bo die normale voorkom nie, maar wel 'n erg (die ergste) graad van "kleinwees" - kleinheid - aan. Dit dra 'n moment van die hoogste graad van "kleinwees" - die kleinste of baie klein. Dat mikro- wel in hierdie sin intensiverend optree, sal duidelik blyk as daar na die volgende voorbeelde gekyk word:

Mikromini; mikro-ampère; mikrovolt; mikrofilm;
mikrogram; mikrograniet; mikroörganisme; mikron;
mikrosefaal; mikrospoor; mikroskoop (-pies) ensovoorts.

Mikromini is 'n neologisme wat deur die modewêreld geskep is en wat beteken: "'n baie, baie kort (die korste/kleinste moontlike) rokkie".

Mikro-ampère beteken 'n baie klein ampère, inderwaarheid een-miljoenste van 'n ampère.

'n Mikrospoor is 'n baie klein spoortjie - feitlik onsigbaar vir die menslike oog. So het ook die ander gelede woorde wat saamgestel is uit mikro- plus ongelede woorde, te doen met sake wat baie klein is.

Mikro- kom van die Grieks, mikros wat "baie klein" beteken. Die Concise Oxford Dictionary (1964: p. 765)

skryf só oor die prefiks mikro-: "Used as prefix, especially in physics for unit names = the millionth part of the unit, meaning 'small' or 'minute'."

(g) Multi- plus Ongelede woord

Deur bloot na die etimologie van multi- te kyk, weet ons dat waar dit teëgekomp word, daar met meer as die normale/gewone gewerk word.

Multi- kom uit die Latyn: multus wat "baie" beteken. Voorbeelde van gelede woorde waar multi- as prefiks optree en dusdoende 'n betekenismoment van "meer as die gewone" aan die ongelede woord gee is: "multiform (multiformiteit); multilateraal; multimiljoenêr; multiplikasie; multikleurig" ensovoorts.

Die gelede woord: multikleurig sê vir ons dat ons hier met "baie" kleure te doen het - met meer kleure as normaalweg. Multimiljoen (-êr) sê vir ons dat ons met baie miljoene te doen het en multilateraal vertel van 'n voorwerp met baie sye - veelsydig.

(h) Oer- plus ongelede woord

Die Verklarende Afrikaanse Woordeboek (1961: p. 413) verklaar die prefiks oer- soos volg: "Van die aller-oudste tyd; oorspronklik". Schultink (p. 152) haal 'n aantal voorbeelde met oer- as prefiks aan en verklaar dan: "De betekenis van al deze [u:r] -formaties is die van 'het ongelede correlaat versterkt' ."

Die prefiks oer- kan dus twee betekenismomente aan die ongelede woord verleen, te wete: "oorspronklik" of as intensiveerder (versterker), dit wil sê, "meer as die gewone, normale (baie)".

Voorbeelde hiervan is: "Oeroud" - intensief vir "baie oud"; "Oerstom" - intensief vir "stom"; "Oereg", dit wil sê "baie eg"; "Oermens" - die oudste mens; "Oerwoud" - 'n ondeurdringbare bos, 'n ou woude - hier kan oer- dus ook intensiverend optree; "Oertipe" - oorspronklike, baie ou tipe; "Oerkrag" - baie groot krag.

(i) Oor- + Ongelede woord

Voorbeelde van gelede woorde waar oor- as prefiks optree is: "Oorbeskeie; oorgretig; oorhaastig; oorryp; oorverfynd; oorvriendelik; oorbillik; oorduidelik; oorererstig; oorellendig; oorgaaf; oorgaar" ensovoorts. Die gebruik van die oor- hier dui oormaat aan (Senekal, e.a., 1972: p. 305) baie, besonder, oordrewe, te ... (Kempen, p. 270).

Die betekenismoment wat oor- in die voorbeelde oordra, is dus van intensiverende aard. Daar sal opgemerk word dat in al die voorbeelde die prefiks aan bestaande adjektiewe gekoppel is om laasgenoemde se betekenis enigsins te versterk. Oor- kan egter ook saam met werkwoorde en selfstandige naamwoorde gebruik word. Dan is die betekenis nie intensief gerig nie, maar eerder verder, hoër, bo-oor die

genoemde saak (wat 'n selfstandige naamwoord is).
 Voorbeelde hiervan is: "oordawer; oordonder; oorbluf;
oorbulder; oordoer" ensovoorts. Hier sal gesien word
 dat die tweede deel van die woord telkens die klem
 dra, terwyl dit, in die geval van adjektiewe, nie
 klem dra nie. Die klem val dan op die eerste deel
 van die woord, op die prefiks, dus. By enkele sub-
 stantiewe waar die klem ook op die prefiks val,
 kan die prefiks ook geag word as intensiverend, want
 dit verleen die betekenis van: "te veel, meer as
 wat nodig/gewens is". Voorbeelde hiervan is:
 "Oorbegasie; oorgewig; oorlas; oormaat".

(j) Opper- + Ongelede/gelede woord

Die prefiks opper- beteken: "Hoof, vernaamste of
 boonste of die hoogste". Voorbeelde hiervan is:
 "Opperhoof; opperste; opperbevel; oppergesag;
opperheer; opperbes" ensovoorts.

Opperbevel beteken die hoogste bevel.

Oppergesag beteken die hoogste/vernaamste gesag.

Dit beteken dat ons hier te doen het met iets wat
 meer (baie meer!) is as die gewone; intensivering
 dus.

(k) Super- plus Ongelede/gelede woord

Die prefiks super- verleen 'n moment van "in hoë mate,
 baie, voortreflik, oor, verby". Die hedendaagse
 advertensiewese maak baie gebruik van hierdie prefiks

en die resultaat is nuwe woorde byna daaglik.
 Die oorsaak hiervan is omdat super- intensiverend optree en dan die betekenis van die ongelede woord sodanig wysig sodat die betekenis daarvan so versterk word dat dit die "hoogste" of "beste" is.

Voorbeelde hiervan is: "Superfyn; superblou (!); superlatief; supersonies; supersag; supersterk", ensovoorts.

(l) Supra- plus Ongelede/gelede woord

Hierdie prefiks is nou verwant aan die vorige een, naamlik super-. Supra- beteken volgens die Verklarende Afrikaanse Woordeboek (p. 635)"bo, of hoër." 'n Moment van "bo die normale" of "hoër as die normale/gewone" word dus hier aangetref, intensivering vind dus plaas.

Voorbeelde hiervan is: "Supranatuur (-lik) = "Bonatuurlik"; suprasterol; suprarenal" ensovoorts. Die woord "supremasie" is ook aan hierdie groep verwant.

(m) Ultra- plus Ongelede woord

Voorbeelde waar ultra- as prefiks optree, is: "ultramodern; ultraviolet; ultralinks (-gesind); ultra-Marxisties; ultramontaan; ultrasonies; ultra-hoog (frekwensie). ensovoorts.

Ultra- kom uit die Latyn en beteken: "oordrewe, ver, aan die ver kant". As ons iets as "ultramodern" beskryf, dan bedoel ons daarmee dat dit "baie modern" is.

"Ultrahoog" beteken eweso "baie hoog". So ook met die ander voorbeelde. Ons het dus met "iets meer" te doen waar ons ultra- gebruik. Dit intensiveer dus dit wat die onderwerp van bespreking is, want 'n moment van "meer as, bo die normale" word gebruik.

(n) Ver- plus ongelede/gelede woord

In enkele gevalle waar die prefiks ver- voorkom, tree dit intensiverend op. Gewoonlik tree die prefiks ver- eerder as verbaliseerder op en hie as intensiveerder nie. Waar die ver- egter wel versterkend/intensiverend optree, is in die volgende gevalle:

Eet - Vreet ver - + eet: d.w.s. te veel eet, meer eet as wat nodig is.

Draai - Verdraai: meer draai was wat nodig/normaal is, erger as gewoonweg draai.

Dra - Verdra (verdraagsaam, onverdraagsaam) - 'n moment van "meer as gewone/gewoonweg dra" word hier oorgebring.

Stik - verstik: meer stik as wat gewoon/normaal is.

Mors - vermors: meer mors as wat nodig is.

Trap - vertrap: meer trap/trap meer as wat normaal is.

Slaap - verslaap: meer slaap as wat nodig/normaal is.

Wonder - verwonder: meer wonder as wat gewoon/nodig is.

Rek - verrek: meer rek as wat normaal is, te veel rek.

Drink - verdrink: te veel drink.

Spreek - verspreek: te veel sê, meer sê (spreek) as wat nodig is of wat verwag word.

Hier vervul die prefiks die rol dat dit nie die woord-funksie verander nie. Die werkwoorde bly dus werkwoorde.

Wat hierdie gevalle wel in gemeen het, is dat hulle 'n intensiewer vorm van die handeling daarstel. Daar is heelwat van hierdie gevalle in Afrikaans (soos gesien is) en dit vorm een van die interessantste wyses waarop intensivering tot uitdrukking in Afrikaans kom.

SAMEVATTEND

Samevattend kan dus gesê word dat daar 'n aantal prefikse (premorfeme) in Afrikaans is wat versterkend optree as hulle vooraan ander beskrywende woorde gevoeg word. Baie van hierdie prefikse is van ander tale afgelei of daaruit oorgeneem sonder enige wysiging van die oorspronklike betekenismoment(-e). Sulke prefikse het dan in daardie tale (die oorspronklike tale) hoë reliëf gehad en waar dit dan in Afrikaans aan 'n beskrywende woord gekoppel word, dan het dit tot gevolg dat die reliëf van daardie woord verhoog word.

Nie net beskrywende woorde kan so behandel word nie, maar ook sommige werkwoorde. Deur aanname van 'n

bepaalde prefiks of premorfeem word dikwels 'n moment van versterking verkry.

Tot dusver is hierdie premorfeme verkeerdelik as gewone afleidingsmorfeme beskou. Hierdie soort morfeme gedra hulle soos gewone fleksiemorfeme waar die woordfunksie nie verander nie. Ons kan hierdie premorfeme miskien in 'n eie klas indeel, naamlik: intensiveringsmorfeme.

(ii) SUFFIKSE (Post-morfeme)

Die suffikse wat 'n moment van "meer as die normale" by 'n woord (meestal ongelede woord) tot gevolg het, is baie minder produktief as die prefikse met dieselfde funksie. Suffikse met sodanige funksie is inderdaad baie skaars!

Seker die algemeenste plek waar suffikse of liever die gebruik van suffikse 'n kwalitatiewe verskil in die betekenismoment van 'n adjektief ten gevolg het, is by die trappe van vergelyking, by name die vergrotende (komparatief) en oortreffende (superlatief) trappe. Weliswaar is die benaminge van die trappe beskrywend genoeg om hulle onderskeie funksies aan te dui.

Hierdie studie handel dus hoofsaaklik oor die funksie van suffikse (Post-morfeme) by trappe van vergelyking.

Die trappe van vergelyking

Van Calcar (1971: p. 359) skryf só hieroor: "De comparatief en superlatief zijn afgeleide vormen die een vergelijking en versterking uitdrukken ..."

Hy gaan dan verder (p. 360): "Onze conclusie is, dat Dionysius in de superlatief; Apollonius in de superlatief en comparatief, een element van versterking aanwesig achtten. Dit element zal bij de Romeinen de omvattende naam voor de positief, comparatief en

superlatief gaan bepalen: GRADUS (comparationis = vgl. Eng.: Degree of comparison). In navolging van de Romeinen gebeurt dit eveneens bij de Nederlandse grammatici: TRAPPEN (van vergelijking ...).

We sagen in de voorgaande paragraaf, dat Apollonius de comparatief en superlatief analyseerde; deze waren: eigenschap + versterking. Op andere plaatsen van zijn syntaxis en in zijn werk over de conjuncties leren we, dat een comparatief gelijk is aan een oorspronkelijke vorm + meer ..."

- ✓ Die vergrotende en oortreffende trappe druk 'n moment van "bo die normale" uit en tree dus intensiverend op. Deur die suffikse - er en - ste onderskeidelik agter aan die normaaltrap of stellende trap van 'n adjektief te voeg, word die vergrotende (komparatiewe) en oortreffende (superlatiewe) trappe onderskeidelik verkry, bv.: bly - blyer - blyste. De Witte en Wijngaards (1961: pp. 143, e.v.) sê dat, deur gebruikmaking van die vergrotende trap en oortreffende trap, die adjektief nader (en beter) omskryf word: "De trappen van vergelijking zijn duidelijke voorbeelden van morfemische karakterisering, vormkarakterisering, kenmerking door een speciale vorm in het woord. Door bijvoorbeeld aan het woord sterk, de uitgang van de vergrotende trap -er toe te voegen, of de uitgang van de oortreffende trap -st, word dat adjectief door de speciale vormen in het woord naar zijn inhoud nader bepaald. Zo 'n morfemische karakterisering word in de

struktuurtekening eweneens geplaats binne die vierkant van het adjektief, om die grote verbondenheid tussen grondwoord en morfeem in dit geval aan te geven ..."

Ons kry egter ook onreëlmatige gevalle by trappe van vergelyking waar -er en -ste nie bloot agter aan die stellende trap gevoeg word om die vergrotende en oortreffende trappe te verkry nie, maar heel nuwe woorde gebruik word om daardie funksie te vervul. Diesulke woorde gaan egter ook in die vergrotende trap op -er uit en in die oortreffende trap op -ste. As voorbeelde hiervan, die volgende:

Weinig - minder - minste;

goed - beter - beste

Vroeër was dit die neiging om nie van trappe van vergelyking te praat nie, maar die komparatief en superlatief as twee aparte afgeleide vorme te beskou: " ... das Gradationssystem war noch nicht erkannt". (Aanhaling van Lersch in Van Calcar, 1971, p. 359). Lersch gaan voort en sê dat die twee genoemde trappe vir die Grieke op geen definitiewe betrekking dui nie, maar slegs afgeleide vorme is: "Wir haben gesehen, dass bei den Griechen Komparativ und Superlativ kein eigentliches Verhältniss, das dem ganzen Namen zugeschrieben wird, ausmacht, sonderen dass unter den auch ein ὄνομα βυχαρτικόν und εἶδος ὑπερθετικόν voorkomt".

Dat die vergrotende en oortreffende trappe afleidinge is word mee saamgestem, maar dit is nie alleenstaande nie, maar wel deel van mekaar en van 'n grotere geheel. Hulle is afleidinge wat van die grondwoord gemaak is deur middel van suffikse.

✓ Daar is gesien dat die vergrotende trap (komparatief) 'n moment van intensivering het, maar dit is die oortreffende trap (superlatief; super = meer as, baie, oor ens. - kyk bo) wat die sterkste reliëf dra, wat die hoogste, meeste of grootste graad uitdruk. Botha en Burger (1923: p. 55) sê: "Die oortreffende trap is die vorm van die byvoeglike naamwoord wat aantoon dat een persoon of ding 'n sekere hoedanigheid in 'n groter mate of in 'n hoër_graad besit as al die ander waarmee dit vergelyk word." Van Calcar (1971: p. 360) is die volgende mening toegedaan aangaande die oortreffende trap: "Dat wat in een vergelyking word gebruik, wanneer één persoon benadrukt word ten opsigte van vele anderen". Op p. 75 sê hy (Van Calcar) dat die superlatief, een hoogste graad uitdrukken ...". Die Concise Oxford Dictionary (1964: p. 296) sê die volgende oor die oortreffende trap: "Of the highest degree; raised above or surpassing all others; the form of the adjective and adverb by which the highest or a very high degree of a quality is expressed."

Al hierdie taalgeleerdes is dit dus eens ten opsigte van die oortreffende trap wat, in vergelyking met die

ander beskrywings, die hoogste, grootste of beste uitdruk.

✓ Heel dikwels word die oortreffende trap egter ook in absolute sin gebruik, d.w.s. dit druk geen relatiewe of vergelykende graad uit nie, maar slegs 'n baie hoë graad:

My liefste Moeder;
Sy enigste kind;
Ons doen ons uiterste bes;
Die man lê op sy uiterste;
'n Afgedankste pak slae;
Die vervlakste skelm;
Dis 'n vervloekste skande ens.

Hierby kan ook sommige van die woorde met prefiks (wat reeds behandel is,) bygevoeg word waar die hoogste graad uitgedruk word, byvoorbeeld: allerbelangrikste; allerellendigste; allerminste; allerbeste, hiper-modernste, superfynste ens. Hoewel hierdie woorde die hoogste graad uitdruk, kan ons nie van hulle praat as superlatiewe vorme van 'n sekere byvoeglike naamwoord of bywoord nie, omdat dit geen korresponderende positiewe (stellende) of komparatiewe (vergroterende) trappe het nie.

✓ Paardekooper (1971: p. 309) sluit hierby aan as hy praat van egte en onegte oortreffende trappe: "De onecht oortreffende trap mist het vergelykingselément; de betekenis 'in hoge mate': bv. alleraardigst:"

'in hoge mate aardig ...'. Bij de echte oortreffende trap is wél een vergelykingsselement".

- ✓ Die oortreffende trap dui dus die grootste maat of sterkste intensiteit van 'n verskynsel aan in vergelyking met die stellende en vergrotende trappe.

✓ Meer en mees

Hierdie twee woorde behoort ook eintlik by die groep Leksikale intensiveerders, maar omdat dit nouer saamhang met die trappe van vergelyking, word dit hier behandel. "More and most like less and least, can be used as adverbs to express the degree of a following adjective or adverb ..." (Kruisinga, 1932: p. 86). Hiervan sê Van Calcar (1971: p. 362): "Afgedeide vorme hebben de betekenis van de vormen waarin ze omgezet kunnen worden: Huiveringswekkender is hetzelfde als meer huiveringswekkend (dan een ander) ..."

Gewoonlik vorm meerlettergrepige byvoeglike naamwoorde op -e hulle vergrotende en oortreffende trappe nie deur gebruikmaking van die suffikse -er en -ste nie, maar deur middel van die gebruik van meer en mees voor die grondwoord. Voorbeelde hiervan is:

<u>afgeleë</u>	- <u>meer afgeleë</u>	- <u>mees afgeleë</u> ;
<u>tevrede</u>	- <u>meer tevrede</u>	- <u>mees tevrede</u> ;
<u>geboë</u>	- <u>meer geboë</u>	- <u>mees geboë</u> ;
<u>gebroke</u>	- <u>meer gebroke</u>	- <u>mees gebroke</u> ;

<u>bekrompe</u>	-	<u>meer bekrompe</u>	-	<u>mees bekrompe;</u>
<u>verlate</u>	-	<u>meer verlate</u>	-	<u>mees verlate;</u>
<u>verhewe</u>	-	<u>meer verhewe</u>	-	<u>mees verhewe;</u>

Deurgaans vind dit egter nie plaas nie, want die lewende taal word nie maklik gebind nie en uitsonderinge kom heel dikwels voor: Jochem van Bruggen praat in Ampie, die Natuurkind van: "Gaandeweg word hy opgewondener", terwyl Hettie Smit van "gebrokener" in Sy kom met die Sekelmaan, praat.

Bolinger (1972: pp.56, 57) behandel ook die gebruik van meer en mees (more and most) in die vergrotende en oortreffende trappe: "The person who first invented the expression 'stir-crazy' might have said 'jail-happy' or 'cell-happy', 'pen-potty', or anything else that came handy and was colorful. But once 'stir-crazy' had made its bow, anyone wishing to compare two individuals in terms of this affliction, was almost certain to do it in just one way: "Abe is more stir-crazy than Leo!" The use of more, or of the suffix -er in crazier, is seen not as a way of making new words, but as a way of doing something to the words we already have. It is manipulative, not creative ... Morphemes such as more, -er and -ed, are of the highest importance to the language as a system and may accordingly be called systemmorphemes. By and large they do two things: The signal relationships within language, and they signal certain meanings that are so vital in communication that they

have to be expressed over and over.

Herndon (1970: p. 94) noem meer en mees (more and most) "function words". Hy gaan verder en verklaar "function words" (kyk ook oor "function words" by leksikale intensiveerders) soos volg: "These words have been defined as those having little or no lexical meaning. They are used in combination with form class words in larger structures ..." Gleason (1965: p. 130) stem hierin met hom saam. Bolinger (1972: p. 18) vat hierdie afdeling mooi saam as hy sê: "Intensification involves morphemes many of which - including more and most and the suffixes of comparison (-er and -st) are truly functional elements, closer to the heart of grammar than are nouns or ajectives like spiffled, sozzled, tipsy, etc..."

As samevatting van hierdie afdeling, kan die volgende **gesê** word: Vir die doel van hierdie studie is slegs gekyk na suffikse wat optree ter verhoging of versterking van 'n moment van "hoër/bo die normale". Suffikse met sodanige funksie kom net by die vergrotende (-er) en oortreffende (-ste) trappe voor, veral by laasgenoemde. Hulle kan in navolging van Bolinger, suffikse van vergelyking ("Suffixes of comparison") genoem word. Soos reeds gesê, word daar graadverskille aangetref waar met vergelykings gewerk word en waar dit voorkom, moet daar dus noodwendig trappe wees wat 'n moment met hoër (die hoogste) reliëf illustreer.

Die funksiewoorde meer en mees vervul dieselfde funksie as die -er en -ste-suffikse. Die struktuur van 'n groep beskrywende woorde is van so 'n aard dat dit moeilik die suffikse -er en -ste kan aanneem sonder om 'n steurende of verwarrende effek tot gevolg te hê. Sulke beskrywende woorde maak dan van die funksiewaarde meer en mees gebruik om sodoende 'n gedagte van "meer as" oor te bring.

Tipe "mees belangrikste"

Die gebruikmaking van die "dubbele" oortreffende trap word al hoe meer gewoon in die algemene spreektaal. Dikwels - seker merendeels - word dit gebruik om bloot slegs die gewone oortreffende trap te beskryf, - miskien deur mense wat nie doodseker is of dit nou met of sonder die "mees" gebruik moet word nie en of dit net -ste agterna kry. Dit kan egter ook - in resente tye - gebruik word om die oortreffende trap - "belangrikste" - nog meer nadruk te gee - dus te intensiveer.

Die gebruik van hierdie vorm/tipe kom al hoe meer voor, selfs by akademici en kan nie sonder meer afgekeur word nie. Dit het in die volksmond ontstaan en inslag gevind. Ek is egter ook nie van mening dat die gebruik van sodanige tipes aangemoedig moet word nie want dis, myns insiens, oorbodig omdat daar reeds vorme bestaan. Dat dit egter intensiverend optree, 'n moment van "meer as die normale" meebring,

kan nie wegedeneer word nie.

SAMEVATTEND

Samevattend kan dus van die hele afdeling gesê word dat die gebruik van sekere affikse en funksiewoorde intensivering tot gevolg het, want deur gebruikmaking daarvan word grondwoorde versterk en die reliëf daarvan verhoog. Alle affikse en funksiewoorde is nie intensiveerders nie, maar slegs dié wat optree soos hierbo beskryf is. Die kernoorzaak vir die gebruik van affikse en funksiewoorde lê by die neiging van die taalgebruiker om, waar hy sake vergelyk, van sekere middele tot sy beskikking gebruik te maak om die verskil te beskryf. Daar bestaan 'n groot behoefte in enige taal om verhoudings uit te druk - 'n hoër of sterker graad van intensiteit. Elke taal het sy eie besondere middele om te voldoen aan hierdie behoefte. In Afrikaans dien affikse veral ter uitdrukking van hierdie behoefte. Die voor die hand liggende skyn dus prefikse en suffikse (pre- en post-morfeme) te wees. Dit lê in die aard van die mens om nie eenders oor alle sake te dink nie en om hierdie sake noukeuriger te kan beskryf soos hy daarvoor dink, maak hy van die taalmiddele tot sy beskikking gebruik.

Die vergrotende trap (komparatief) met die suffikse -er tree versterkend op in dié sin dat dit 'n hoër reliëf uitdruk as die normaaltrap, maar die oortreffende trap (superlatief) met suffiks -ste druk die

hoogste reliëf van 'n bepaalde beskrywende woord uit;

De Groot (1966: p. 93) vat die hele kwessie van die gebruikmaking van súffikse (post-morfeme) om die vergrotende en oortreffende trap te vorm en sodoende 'n moment van "hoër as" te verkry, baie goed saam: "... De betekenisbeskrywing van deze morfemen (post-morfeme) is in al deze gevallen presies dezelfde, zoiets als 'hogere graad' en 'hoogste graad' van de door stammorfeem genoemde eigenschap ..."

HOOFSTUK 5

STYLMIDDELE

LITOTES

Litotes: Nadruk deur middel van verdoeseling of ontkenning.

Die gebruik van die stylmiddel Litotes is daarop gemik om die gedagte wat oorgebring word, te versterk. Die ontkenning van die teenoorgestelde het 'n versterkende, intensiverende uitwerking op die beskrywing van dit wat eintlik bedoel word. Hier het ons dus met 'n a-junkte gebruikstoepassing te doen. By a-junkte gebruik word die geaktiveerde momente toegepas as dit, of hulle, geensins toepaslik is op die betrokke saak/sake nie - geen enkele onderskeiding in die beteknisveld vertoon toepaslikheid nie. As 'n woord of uitdrukking nou a-junkte gebruik word, soek die hoorders of lesers serebraal na 'n meer toepaslike woord omdat die gebruikte een ontoepaslik gebruik is. In die soeke na 'n toepaslike woord, word daar later op die antoniem van die gebruikte woord afgekom - wat dan wel toepaslik is. Deur ontkenning (dikwels nadruklike ontkenning) word die reliëf van die antoniem dan in 'n mate daardeur verhoog - wat 'n moment van intensivering meebring. A-junkte gebruik is 'n toepassing om 'n bepaalde ander bedoeling in reliëf te plaas. In die gebruik

van die stylmiddel, Litotes, word die a-junkte toepassing van 'n woord of uitdrukking gebruik.

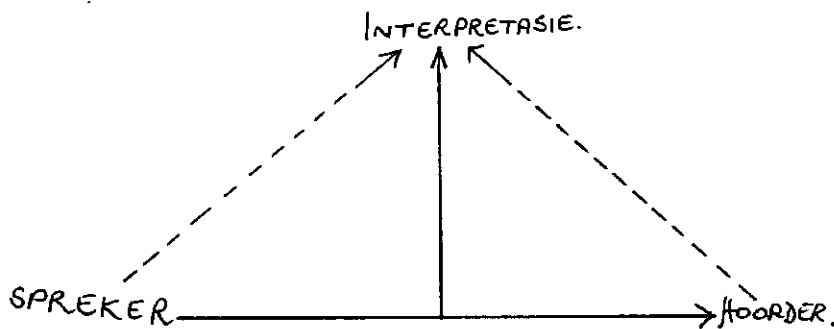
As voorbeeld daarvan dat die ontkenning van die teenoorgestelde die werklike - dit wat dan eintlik bedoel sou word - versterk, kan die volgende dien:

Die uitroep: "Nie sleg nie!" Gewoonlik word dit met 'n uitroepteken geskryf. Deur middel van die intonasie in die gesproke taal en die uitroepteken in die geskrewe taal, word 'n moment van groot verbasing of uiterste tevredenheid gesuggereer. Eintlik wil die uitroep sê: "Baie goed!" - met ander woorde die versterking van "goed". Die ontkenning van die antoniem van "goed", werk dus die versterking van "goed" in die hand, die "goed" kry dus meer reliëf as gewoonlik. Die a-junkte gebruik van sleg het die verhoging in reliëf van goed tot gevolg.

Nog 'n voorbeeld: "Die man wat daardie groot motor ry, is glad nie arm nie." Hiermee wil die spreker eintlik sê dat die betrokke man werklik baie ryk is. Hierdie negering van die teenoorgestelde is dikwels ekstra of buitengewone klem - bo-normale klem -. Hier word dus weer aangesluit by wat onder AKSENT gesê is, naamlik dat as so iets met 'n spesifieke sinnedeel gebeur, word daardie deel geïntensiveer.

As die hoorder egter die gedagte op 'n ander manier interpreteer as wat die spreker dit bedoel het, sal die gebruik van Litotes glad nie die gewenste uitwerking hê nie. Deur gebruikmaking van dié a-junkte toepassing word die oningewyde hoorder (dikwels 'n anderstalige) maklik mislei deurdat hy die geaktiveerde moment konjunk toepas uit onkunde. Die spreker en die hoorder moet dus dieselfde interpretasie aan 'n woord of uitdrukking heg, dit wil sê die een moet reg interpreteer wat die ander bedoel, want anders kan daar maklik 'n misverstand plaasvind.

Skematies kan dit soos volg voorgestel word:

Eenvoudig gestel, sal dit dan soos volg lui: "Die hoorder moet (presies) weet wat die spreker bedoel."

Bolinger (1972: p. 115) is die mening toegedaan dat Litotes as sodanig nie intensiewer nie, maar dat dit eerder intensivering affekteer/beïnvloed. Presies hoe en tot watter mate sê hy egter nie. Hy gaan dan voort deur te sê as daar geen leksikale intensiveerder (wat hy ook glad nie omskryf nie) teen-

woordig is nie, dan moet die effek die deur open vir intensivering wat deur die konteks genuanseer word. Sodoende beland hy buite die taal. As 'n mens na dinge buite die taal - die effek wat dit bewerkstellig - kyk, dan is jy nie meer besig met die taal en wat daarmee saamhang nie, maar met sake of met psigologiese momente.

Op p. 152 noem Bolinger (1972) die volgende voorbeelde:

"It was a laughable flop."

"It was a laughable gain."

Hy sê dan: "... flop is boosted, but gain is diminished. As we would expect, when the intensifier is redundant it boosts ..."

"Laughable" is dus vir hom hier 'n intensiveerder, en daarmee word saamgestem, met dié verskil dat "laughable" nie vir "flop" versterk nie, maar wel vir "gain". 'n "Laughable flop" is heeltemal gewoon - konjunk - 'n "flop" is gewoonlik iets wat belaglik is. Waar "laughable" egter nou optree om "gain" te beskryf, tree dit versterkend op, want hier het ons dan met ironie te doen en dit versterk juis die beskrewe situasie. Die a-junkte gebruikstoepassing van "laughable" om "gain" te beskryf, veroorsaak dus dat dit "gain" is wat geïntensiveer word en nie "flop" nie, omdat die gebruikstoepassing saam met "flop" konjunk is - dit is heeltemal van toepassing en geen versterkende moment word uitgelig nie. Daar kan ook nie met hom saamgestem word waar

hy die enigszins veralgemenende stelling maak dat 'n intensieverder (slegs) versterk as dit oortollig ("redundant") is nie. Hy baken die betrokke veld glad nie af nie en daar kan dan geredeneer word dat alle oortollige/oorbodige intensieverders dan versterkend optree! Die vraag kan dan gestel word of 'n intensieverder dan slegs as sodanig kan optree as dit oortollig/oorbodig is? Oortollig of oorbodig kan dit nie wees nie, want die hoofdoel daarvan is dan juis om as versterkende moment op te tree in die beskrywing van 'n betrokke saak, - dit is 'n absoluut integrerende onderdeel van die spesifieke kontekstoepassing.

Nog enkele voorbeelde van Litotes is die volgende:

"Sjoe, dis nie juis koud vandag nie, is dit?"

"Daardie man wat elke keer moet buk as hy by 'n deur ingaan, is glad nie kort nie, né?"

"Die onderwyser was nie 'n bietjie kwaad toe ek nie my huiswerk gedoen het nie."

Dan ook die soort uitdrukking wat die skoliere/studente dikwels geneig is om te gebruik en wat onder Litotes tuisgebring kan word, byvoorbeeld: "Sy is vir jou vet, hoor!" - Bedoelende dat sy eintlik (baie) maer is. Sonder die woord "hoor" kan 'n konjunkte gebruikskonnotasie aan die uitdrukking geheg word, maar as die "hoor" bykom, dan verander die hele prentjie -

dit veroorsaak dat die gebruikstoepassing a-junk geïnterpreteer kan word, die teenoorgestelde word gesuggereer. In so 'n gebruikstoepassing kry die vet dan besondere klem - hoor ook - met die gevolg dat die reliëf verhoog word, wat dan weer in die a-junkte toepassing tot gevolg het dat die teenoorgestelde van wat gesê word - dit wat eintlik bedoel word - ook verhoogde reliëf kry.

Ten slotte die mening van Fowler (1965: p. 340) aangaande Litotes: "... (It is) sometimes confined to the particular kind of rhetorical understatement in which the positive notion required is substituted by its opposite with a negative. In 1 Cor. XI: 17 and 22, "I praise you not", has the effect of an emphatic "I blame"; "Not a few" means a great number; "Not bad, eh?" after an anecdote, means excellent ..." Litotes is dus 'n retoriese onderbëklemtoning, waar dit wat werklik bedoel word, gestalte kry deur die ontkenning/negatief van die teenoorgestelde.

✓ DIE OKSIMORON

'n Stylmiddel wat, net soos ironie, baie nou met litotes saamhang, is die oksomoron. (Ironie word verder aan handel.) Net soos by Litotes word hier ook van a-junksie gebruik gemaak om die spreker se gedagte op 'n buitengewone wyse weer te gee.

Die Verklarende Afrikaanse Woordeboek (1961: p. 415) beskryf die oksimoron soos volg: "'n Stylfiguur wat twee skerp teenoorgestelde betekenis sintakties verbind". Twee woorde met teenstellende betekenisonderskeidings word dus so gebruik dat een daarvan die ander beskryf - dikwels met die gevolg dat die laasgenoemde woord geïntensiveer word. Enkele voorbeelde hiervan is die volgende:

Dawerende stilte	-	doodse stilte.
Lossies vas	-	stewig vas.
'n Jeugdige grysaard	-	'n afgeleefde grysaard.
Skep vir my net 'n baie bietjie in	-	Skep vir my net 'n klein bietjie in.
Opreg vals	-	skynheilig/oneerlik vals.
'n Vriendelike buffel	-	'n nors buffel.
'n Vrolike pessimis	-	'n moedelose, treurige pessimis.

Die beskrywende woorde in die eerste kolom doen bewustelik aan as ontoepaslik, in vergelyking met dié in kolom 2; dit is iets buite of anders as die gewone. 'n Stilte kan nie "dawerend" wees nie; so kan iets wat vas is, ook nie "los" wees nie; 'n grysaard kan nie "jeugdig" wees nie, ensovoorts.

Die gebruik van die twee weersprekende komponente het tot gevolg dat die Oksimoron bewustelik aandoen. Net soos die Metafoon kry dit 'n verhoogde impressie, wat

van die Oksimoon iets heel besonders, iets buite die normale, maak.

Dié stylfiguur het dus 'n besondere samestelling wat 'n intensiewer daarstelling meebring en iets veel treffender, intens, tot gevolg het.

DIE METAFOOR

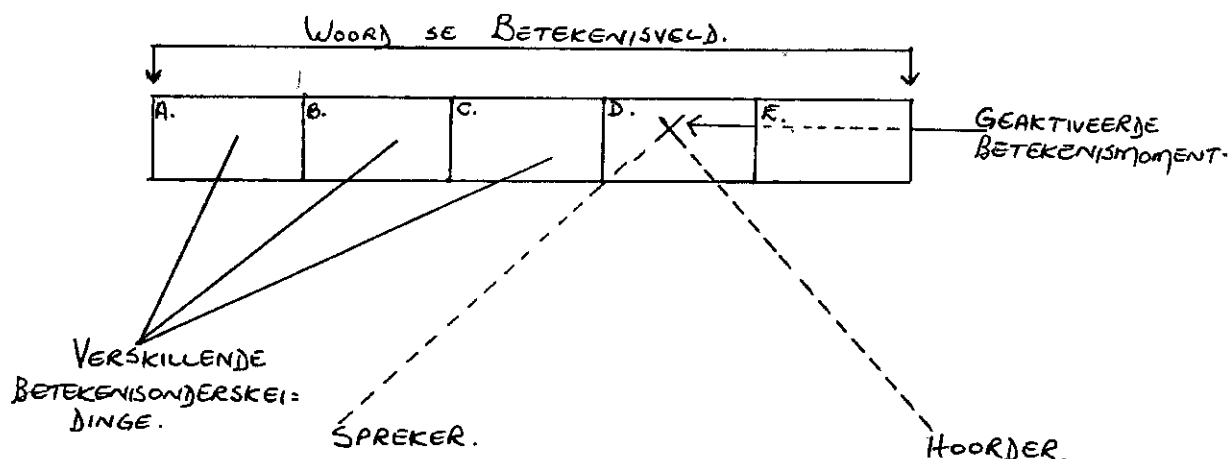
In teenstelling met die twee vorige gevalle (Litotes en Oksimoron) waar ons met die a-junkte gebruikstoepassing te doen gehad het, het ons in hierdie geval met die disjunkte gebruikstoepassing te doen. By disjunkte gebruik word daar van slegs een onderskeiding of enkele onderskeidings in die betekenisveld van die woord gebruik gemaak. Letterlik beteken metafoor oordrag (De Vooy, 1925: p. 199) of transfer (Lyons, 1969: p. 406).

Die grens tussen die disjunkte (dit wil sê metaforiese) en die konjunkte (dit wil sê die gewone, alledaagse) gebruikstoepassing, is nie altyd duidelik te omlýn nie. 'n Woord kon in 'n bepaalde betekenisstoepassing as 'n metafoor gefunksioneer het (byvoorbeeld "die oor van 'n koppie", die voet van 'n berg, ensovoorts), maar dit het later so algemeen geword, moontlik vanweë frekwente gebruik, dat dit teenswoordig geag word een van die betekenisonderskeidings van daardie betrokke woord te wees. In hierdie opsig praat ons dikwels daarvan dat die metafoor verbleek het ('n verbleekte metafoor). As daar gepraat word van

"die oë van die nag" of as 'n man vir sy vrou vra:
 "Wat vir 'n eierdop het jy daar op jou kop?", het ons met metaforiese gebruik te doen. In die laasgenoemde geval word slegs die moment van ovaalvormigheid toegepas op die geaktueerde eenheid eierdop; die ander momente is nie toepaslik nie.

Hier word met die disjunkte toepassing gewerk omdat slegs een moment van die woord se betekenisveld geaktiveer word. In hierdie geval is dit die vorm van die hoed wat soos 'n eier lyk. Slegs die vorm van die betrokke twee sake is dieselfde. Geen ander moment van ooreenkoms word aangetref nie.

Die disjunkte gebruikstoepassing kan skematies so voorgestel word:

'n Ooreenstemming in interpretasie tussen die spreker en hoorder moet ook hier teenwoordig wees, want by 'n misverstand kan die hele kommunikasiegedagte verlore gaan. Hulle moet, met ander woorde, dieselfde moment in die betekenisveld van die woord bewustelik of on-

bewustelik aktiveer (d) om sodoende die suksesvolle en korrekte interpretasie van die gedagte wat oorgebring word.

Ten opsigte van die eerste voorbeeld waar van die "oë van die nag" gepraat word, word die moment van "blink wees" of "glinstering" toegepas - die sterre blink/glinster, terwyl oë ook blink of glinster. Sterre kan egter nie kyk nie, hul gesig kan ook nie verswak nie (dus sal hulle ook nie kan bril nie!) ensovoorts. Slegs een of enkele momente is dus ook hier toepasbaar. Dit herinner aan wat van die Gestalt gesê is: "Slegs een, of enkele onderdele, is genoeg om die Gestalt te laat funksioneer, solank die geheel en die onderdele eienskappe vertoon wat die funksie intakt laat." Die glinsteringonderskeiding doen dit in die geval van die sterre as "oë" van die nag en die eierdopvormigheid in die hoed-geval. "Oë" beteken nie in bogenoemde sterre nie, en "eierdop" beteken in die eerste geval nie hoed nie. Dit is juis die (ontoepaslike) momente gebruik van "oë" en "eierdop" in bogenoemde gevalle wat die metafoor iets heel treffends maak in besondere gevalle: "Het bewustzijn der tegenstelling tussen de toegepaste en niet-toepasselijke onderscheidingen binnen de betekenis maakt een bepaald gebruik tot 'metaphorisch', (Van Heerden, 1965: p. 120). Op p. 44 (1938) van De Vooy's se boek oor die woordbetekenis sê hy die volgende: "De eigenaardige werking van de metafoor berust immers juist daarop, dat ons naast de eigenlijke voorstelling een andere, die daarmee te vergelijken is, voor de

geest geroepen word." In 1917 het E. Wellander (pp. 152 - 153) die volgende oor metaforiese gebruik gesê: "Die neue, metaphorische Bedeutung eines Wortes "entwickelt" sich nicht allmählich aus der älteren, sondern sie entsteht plötzlich, durch einen momentanen Schöpfungsakt eines Individuums. Die alte Bedeutung vermittelt zunächst das Verständnis der neuern, sie gibt dieser eine lebhaftere, frischere Farbe, einen Reiz des Neuen, des Ungewöhnlichen, aber sie ist in dem neugeschaffenen Zusammenhang eben nur ein untergeordnetes Mittel zur Erlangung eines anderen Zieles, eine Vorstellung, die erregt wird nur um eine andere wachzurufen, ein blosses Zwischenglied in der assoziativen Kette, die zu der wirkliche gemeinten Bedeutung hinüberführt ...". Die metafoor is dus die gevolg van 'n momentane skeppingshandeling van 'n individu. Die ou (oorspronklike) betekenis van die woord bring vervolgens die begrip van die nuwe onderskeiding tot stand, dit gee daaraan treffende, opvallende, vars kleur, 'n aantreklikheid van die nuwe, die ongewone. In die nuwe gebruikstoepassing is die ou betekenis slegs maar 'n ondergeskikte middel ter bereiking van 'n ander, nuwe doel.

Beardsley (1966: p. 222 e.v.) definieer die metafoor soos volg: "We shall say that a statement is "metaphorical" if it has both of the following characteristics: First it must be LITERALLY false. That is, the subject

cannot possibly have the characteristics designated by the secondary term. Second, a metaphorical sentence MAY be (it does not have to be) true on the level of connotation. That is, the subject CAN have the characteristics connotated by the secondary term ..."

Vir 'n stelling/woord om as metafoor deur te gaan, moet dit dus, volgens Beardsley, aan twee vereistes voldoen: (i) Letterlik moet dit vals wees, dit wil sê dit moet ontoepaslik wees, en

(ii) dit kan ook waar wees ten opsigte van bybetekenis (connotation), met ander woorde dit kan eienskappe vertoon wat eie is aan die oorspronklike, byvoorbeeld die "voet" van 'n berg. Dit is nie lewend nie, kan nie loop nie, het nie tone of senuwees of bloed nie, maar sit, net soos die mens se voet, aan die onderkant van die "liggaam".

Volgens De Groot (1968: p. 35) is die situasie by die metafoor van deurslaggewende belang. Dit is waar, waar die metafoor miskien vir die eerste keer gebruik word, maar om dit te veralgemeen, is verkeerd.

Die toepassing van die metafoor - die disjunkte toepassing - is ongewoon en daarom opvallend. In die digkuns is dit 'n magtige faktor, veral in die besondere tekening of beskrywing van 'n betrokke beeld. 'n Afrikaanse digter wat baie voorkeur aan die metafoor

in sy gedigte gee, is M.M. Walters. Ons kyk na enkele voorbeelde hiervan uit twee van sy digbundels, Cabala en Apocrypha: Hy beskryf 'n vergadering van 'n rugby-subunie en beskryf van die afgevaardigdes soos volg:

"Al diegene met blomkoolore en bulnekke met afgesakte rugbyborste - binnebande van genot ..."
(Cabala, p. 58)

Op 'n ander plek beskryf Walters 'n kerkkoor wat besig is met 'n uitvoering (Cabala: p. 59):

"Die suurgesig-soprane skep die noot met so 'n lekker uithaalslag."

Op p. 13 van Apocrypha beskryf hy hoe Eva haar geklee het na die eerste sondeval en sy en Adam uit die paradys gejaag is:

"Toe Eva haar tussen die vyebome aantrek in modes deur die hemelse Hartnell - ..."

Uitdagend kontrasterend met die Bybelteks wat die vers (soos ook al die verse in Apocrypha) aankondig, is Nommer XXXXII op p. 46: Walters haal die teks aan wat sê dat God die mens na sy beeld geskape het (Genesis 1: 27). Hy haal die tekste in Nederlands aan en skep daardeur 'n nog dieper kontrasterende atmosfeer:

APOCRYPHA XXXVII

"En God schiep den Mensch naar zijn beeld, naar het
beeld
van God schiep Hij hem ...

Daar is natuurlik die mooi gevormde jong godinne
maar matrose weet huls' koud en seksloos soos meer-
minne;

en Appollus Adonis met spiere wat bult -
dikwels voos met net die dop verguld.

Die sprinkaan wat op krukke spring -
hoeveel vreugde het hy by sy geboorte gebring?

Of die maer wurm wat sy agterlyf sleep -
deur watter goeie gewer is hy afgeskeep?

(Fragment)

Tussen die geaktiveerde momente wat ontoepaslik
gebruik word (die onderstreeptes hierbo) en toe-
paslike momente ontstaan daar nou 'n diskrepansie.
Die sprinkaan spring nie regtig op krukke nie, dit
lyk slegs so. Sy "krukke" is nie van hout of
metaal nie, dit dien nie as hulpmiddel om te kán loop
nie - hy lóóp daarmee en dit is lewend. Die
disjunkte toepassing van die geaktiveerde moment
het tot gevolg dat dit ongewoon is, die aandag word
sterk daarop gevestig - sterker as wat dit normaalweg
die geval sou wees - die gewone of normale en die

ongewone of abnormale word bewustelik of onbewustelik bymeakaargebring en sodoende kom die verskil tussen die gewone en ongewone op besondere en duidelik waarneembare wyse aan die lig.

Hoewel De Vooy's (1925: p. 203) uitdruklik verklaar dat die metafoor nie 'n oordragtlike vergelyking is nie, sê die Verklarende Afrikaanse Woordeboek (1961: p. 370) dat dit 'n beknopte vergelyking is. Myns insiens is die metafoor wel 'n vergelyking, maar dan 'n eiesoortige (sui generis) vergelyking wat oordragtlik gebruik word; waar dit nie bewustelik die oorspronklike met die nuutgeskape (nuutgeponeerde) vergelyk of lievers koppel nie, dan wel onbewustelik.

De Vooy's (1925: p. 208) vat dit baie goed saam: "Die eigenlijke waarde berust op een "psychische Doppelwirkung". Er heeft in één "Gesamtvorstellung" menging plaats van "disparate" bestanddelen. Wij zijn ons bewust dat ze "disparat" zijn, maar tegelijk wordt gemakkelijk door een associatie de homogene voorstelling gewekt. In de "Doppelwirkung" bestaat juist "das qualitativ wie quantitativ Eigenartige, extensiv wie intensiv Gesteigerte der Metapherwirkung". De metaforiese uitdrukking omvat een groter deel van onze voorstellings- en gevoelswereld, en versterkt de indruk, wat betreft zijn voorstellings- en gevoelswereld."

Deur gebruikmaking van die metafoor, het ons dus iets anders as die gewone, alledaagse te doen.

Die metafoor staan uit vanweë sy onderskeidings van ontoepaslikheid. Ons het dus hier nie met die gewone te doen nie, maar met iets anders as die normale. Onverbleekte metafore intensiveer dikwels die gedagte wat deur die spreker of skrywer oorgebring word.

IRONIE

'n Stylmiddel wat hier inpas en wat baie nou met Litotes saamhang, is Ironie. By Ironie, soos by Litotes, word ook van die a-junkte toepassing gebruik gemaak.

Ironie kom via die Latyn uit die Grieks, ΕΙΡΟΝΕΙΑ wat "nagemaakte" of "geveinsde onkunde" beteken. Die Verklarende Afrikaanse Woordeboek (1961: p. 229) sê ironie beteken: "Spotspraak of bedekte spot, net die teenoorgestelde van wat bedoel word."

De Vooy (1938: p. 35) definieer ironie soos volg: "Uit het verband en vooral door de toon blijkt dat men, ironisch, met een woord het tegengestelde bedoelt van de gewone betekenis ... Het eigenaardige van de ironie is immers juist de kontrastwerking." Muecke (1970: pp. 8 en 30 - 32) het die volgende hieroor te sê: "Irony is saying one thing, but meaning the opposite ... The basic feature of every irony is a contrast between a reality and an appearance."

('n Aanhaling van Haakon Chavalier deur Muecke gebruik.)

"We might conclude, first, that irony demands an opposition or incongruity of appearance and reality and, secondly, that, other things being equal, the greater the contrast, the more striking the irony ..."

As Koos van der Merwe baie lelik en onleesbaar skryf en die onderwyser sê daarop: "Beeldskoon!", dan word beeldskoon se geaktiveerde moment(e) a-junk toegepas. Deurdat die beskrywing "Beeldskoon!" nie werklik toepaslik is op Koos se skrif nie, word die teenoorgestelde daarvan bedoel.

'n Moeder kan haar kindjie liefkosend aanspreek as sy sê: "Jou klein stoutertjie", of 'n onderwyser kan sy afkeuring te kenne gee deur: "Jy is darem 'n slim kerel".

Net soos by Litotes word hier deur gebruikmaking van die totaal ontoepaslike gebruikstoepassing, die beeld/begrip van die werklike in sterk reliëf geplaas - dit het dan 'n moment van bo die normale of gewone; dit word dus versterk.

As ironie oorslaan in bytende spot, dan word dit gewoonlik sarkasme genoem, wat dan ook intensiverend kan optree.

Idiomatiese uitdrukkinge

In die Afrikaanse spreekwoordeskat word heelwat uitdrukkinge aangetref wat die gedagte wat die spreker wil tuisbring dikwels in versterkte mate weergee.

Uitdrukkinge wat 'n moment van versterking en dikwels oordrywing bevat, is taamlik algemeen in Afrikaans. Sulke uitdrukkinge word, volgens Malherbe (1924: p. 37) gebruik om "... die (hoorderse) opmerkzaamheid op te wek..."

Intensivering geskied in hierdie gevalle deur die uitdrukking te verbind aan een of ander saak wat dit in 'n verhewigde vorm daarstel, byvoorbeeld:

"Hy lieg dat die stof so staan" - Hy lieg baie.

"Hy eet sy ouers die ore van die kop" - Hy eet baie.

"Die mes is so stomp dat jy daarop Kaap toe kan ry" - Die mes is baie stomp.

"My bloed het behoorlik gekook; so kwaad was ek" - Ek was baie kwaad.

"Die tweeling verskil soos dag by nag" - Hulle verskil baie.

"Hulle is dik vriende" - groot vrienste.

"Hy is dol oor die meisie" - hy hou baie van die meisie.

"Hy is die donder in" - Hy is baie kwaad. (Die eufemistiese gebruik van slegs die d in plaas van donder word ook dikwels gehoor: "Ek was die d in!")

"Hy is 'n derdegelui" - Hy is baie stadig.

"Hy is van skelmstreke aanmekaargesit" - Hy is baie skelm.

"Hy is 'n Israeliet sonder bedrog" - Hy is baie eerlik.

Uitdrukkinge met verwysing na diere of die diere-ryk en met 'n moment ter versterking is ook algemeen:

"Ek was so kwaad, ek kon aapstuipe kry" - Ek was baie kwaad.

"Die man is 'n regte buffel" - Hy is baie ongeskik.

"Die man is 'n regte bullebak" - Hy is baie onvriendelik en ongeskik of afknouerig.

"Hy is 'n regte wynvlieg" - Hy drink baie.

"So seker soos 'n hand vol vlieë" - Baie onseker.

"Hy werk soos 'n skilpad" - Baie stadig.

"Hy het sekretarisvoëlbene" - Baie lank en dun. (Ook "sigaretbeentjies").

"Hy is 'n skaap!" - Hy is baie dom.

"Jou esel!" - Jy is baie dom.

"Hy was lelik die hoenders in" - baie kwaad.

"Hy is 'n regte voëlverskrikker" - baie lelik.

"Hy lieg soos tien perde skop" - Hy lieg baie.

Voorbeelde waarin 'n onmoontlikheid op versterkte wyse geïllustreer word is:

"Dit sal eers gebeur as die perde horings kry" -

Dit sal nooit gebeur nie:

"In die jaar nul as die hingste vul, sal dit eers gebeur" - nooit.

"Ek kan mos nie bloed uit 'n klip tap nie" - Ek kan dit glad nie doen nie.

Idiome word deur die taalgebruiker aangewend om iets op 'n treffende manier uit te druk, dit is iets anders as die normale, iets wat taalgebruik verlewendig. 'n Moment van "anders as die gewone" of "hoër", of "beter as die gewone" is dikwels die resultaat van die gebruik van sodanige uitdrukkings.

DIE HIPERBOOL

By die hiperbool het ons met oordrywing te doen. Die Concise Oxford Dictionary (1964: p. 597) definieer dit soos volg: "Exaggerated statement not meant to be taken literally ..."

Die laaste paar woorde van hierdie definisie is (miskien) baie belangrik. Daar word van (sterk) oordrywing gebruik gemaak, maar dit kan nie letterlik opgeneem of verklaar word nie. Die volgende voorbeelde kan hierdie stelling goed illustreer:

"Ek het jare vir jou gestaan en wag".

"Jy het die teiken met myle gemis!"

"Ons woon eeuelank al hier".

"Ek het jou dit al duisendmaal gesê en jy wil nog nie hoor nie."

"'n Onmeetlike vlakke het voor ons uitgestrek".

Die a-junkte gebruik van die onderstreepte woorde hierbo het tot gevolg dat die boodskap wat oorgebring word in versterkte vorm geskied. Die spreker kon nie vir jare op een plek gestaan en wag het nie. Hy kon ook onmoontlik nie 'n teiken met myle misgeskiet of seuelank op een plek gebly het nie.

Die spreker maak dus van geweldige oordrywing gebruik om sy gedagte baie sterk uit te druk.

VLOEK-/KRAGWOORDE EN AFTEK

'n Verdere stylfiguur wat kan meewerk tot intensivering is die gebruik van vloek- of kragwoorde.

As 'n spreker sy siening/houding ten opsigte van 'n saak baie sterk wil uitdruk, maak hy dikwels van stopwoorde (expletives) gebruik om sy doel te bereik.

Voorbeelde hiervan is die volgende:

"Ba!" ;	"Sies!" ;
"Ga!" ;	"Aitsa!" ;
"Ag!" ;	"Jislaaik!" ;
"Bliksem!" ;	"Donder!" ;
"Verdomp!" ;	"Deksels!" ;
"Verduiwels!" ;	"Hel!" ;
"Allawêreld!" ;	"Wêreld!" ;
"Gits!" ;	"Sjoe!" ;
"Blikskottel!" ;	ensovoorts.

Hierdie woorde tree nie referensieel op nie, maar wel attitudineel, (terme ontleen aan De Groot (1968: p. 35)) want hulle druk die houding, (Engels: attitude) van die spreker ten opsigte van 'n sekere saak uit. Die genoemde woorde tree nie referensieel (verwysend, beskrywend) op nie, want hulle verwys nie implisiet na sake nie, maar vertoon of beskryf die houding/reaksie van die spreker ten opsigte van iets waarna ander woorde in die sin nie eksplisiet verwys nie. Sulke woorde het geen "noembetekenis" nie. (De Groot, 1968: p. 35)

Die meeste woorde wat so optree, veral vloekwoorde, het ook geen betekenisinhoud nie, maar berus hoofsaaklik op gevoelswaarde - dit druk die gevoel van die spreker uit. Dikwels word die gevoel van die spreker baie sterk uitgedruk - vandaar dalk die benaming "kragwoorde" vir 'n groot persentasie van hierdie attitudinele woorde (~~to~~ houdingsbeskrywende)woorde.

Dat sulke woorde weinig betekenisinhoud het, blyk duidelik uit die feit dat waar hulle in 'n sin voorkom, baie maklik weggelaat kan word, sonder om enige noemenswaardige verskil in die uiteindelijke gedagte wat oorgebring word, teweeg te bring.

Sinonieme en antonieme vir kragwoorde word ook nie in die taal aangetref nie en daar is ook geen trappe van vergelyking of intensiewe vorme vir hulle nie.

Dit wil dus lyk asof hier met geïsoleerde gevalle gewerk word. Dit is egter nie so nie omdat krag-/vloekwoorde 'n integrerende deel van ons taalgebruik uitmaak en dikwels as die "speserye" van die taal bestempel word - soms baie sterk met speserye belaaï, die sogenaamde "gekruide" taal, en soms minder "bespesery!"

Sinne waarin sulke woorde voorkom (of wanneer hulle alben staan) word gewoonlik deur 'n uitroepteken gevolg. Reeds is gesien (in 'n ander hoofstuk) dat tussenwerpsels versterkend kan optree en 'n moment van "meer as die normale" tot gevolg kan hê. Alleenstaande kragwoorde vervul dikwels dieselfde funksie. Ter illustrasie kan byvoorbeeld gekyk word na: Deksels! Gewoonlik is dit 'n uitroep waarmee die spreker sy teleurstelling of frustrasie aangaande 'n sekere onderwerp te kenne wil gee. As deksels! in 'n sin voorkom gaan dit gewoonlik saam met 'n beskrywende woord, of kan self as beskrywende woord optree, kan dit tot gevolg hê dat 'n hoër reliëf uitgedruk word as wat daarsonder die geval sou wees. Voorbeelde hiervan is:

(i) "Julle het darem gisteraand deksels laat ingekom!"

In hierdie sin druk deksels 'n hoër moment van "laatwees" uit, met ander woorde, "baie laat". Sonder deksels word slegs 'n gewone moment van "laat-wees" oorgedra. Die gevolgtrekking wat dus hieruit gemaak kan word,

is dat deksels versterkende krag openbaar.

(ii) "Julle het darem gisteraand 'n dekselse lawaai gemaak".

Dieselfde argument as by (i) kan hier toegepas word met dieselfde resultate. Hier het dekselse weer 'n betekenisonderskeiding van "baie". Daar is "baie" lawaai gemaak - meer lawaai as wat nodig was - 'n moment van versterking dus. Ander voorbeelde in hierdie kategorie het dieselfde uitwerking. Om na 'n enkele voorbeeld te kyk:

(iii) "Julle het darem gisteraand bliksems laat ingekom!" en

(iv) "Julle het darem gisteraand 'n bliksemse lawaai gemaak!"

Word dieselfde oogmerk hier toegepas as by (i) en (ii), is dieselfde resultate die gevolg, met ander woorde: In sin (iii) word weer 'n hoë moment van "laatwees" uitgedruk en in sin (iv) word 'n "baie groot" lawaai bedoel.

Steyn (196⁸): p. 308) noem woorde wat só optree:

attitudinele byvoeglike naamwoorde, 'n term wat hy aan De Groot (1969: p. 127) ontleen het en wat klaarblyklik afgelei is van die Engelse attitude, wat met "houding"/ of "standpunt" vertaal kan word. Volgens hierdie twee taalgeleerdes weerspieël of druk sulke woorde dus

die houding of standpunt van die spreker ten opsigte van 'n persoon of saak uit - en wel dikwels op 'n wyse wat "bo die normale" is; 'n wyse wat meer "gewig dra" as die gewone. Aansluitend hierby het Philbrick (1966: p. 176) dit oor sogenoemde "bias words", waaroor die taalgebruiker beskik en wat sy vooroordeel ten opsigte van sekere dinge illustreer: "Bias words, then, are those which show a slanted judgment, either in favor of or against, in varying degrees of intensity".

De Groot (1968: p. 119) sit hierdie argument só voort: "Door attitudinele woorden (let wel: nie attitudinele byvoeglike naamwoorde, soos Steyn (1969) dit noem nie) drukt een spreker een houding van hemzelf ten opzichte van iets uit ...". Hy sê verder dat woorde wat so funksioneer "uitdrukkingsfunksie" het. Van betekenisinhoud sê hy niks nie.

Paardekooper (1971: p. 309) is selfs die mening toegedaan dat die "onechte overtreffende trap" 'n "affekt-element" het: "De onechte overtreffende trap mist het vergelykingselement (die rede hoekom dit "oneg" is), de betekenis 'in hoge mate'; er is bovendien per se een affektelement, bv. (hy tekent) alleraardigst - in hoge mate aardig..."

Nou kan daar geredeneer word dat, deur so te werk te gaan -naamlik om die kwessie van houding, oftewel gevoel by te sleep - 'n mens buite die taal te lande kom. Die blote gevoel is geen linguistiese gegewe nie ,

maar eerder psigologies van aard. Hierdie moment kan tog wél 'n linguistiese gegewe word as daar uitspraak en/of melodie bykom. Daar is reeds vasgestel dat tussenwerpsels 'n moment van versterking kan oorbring (kyk afdeling oor Klēm /Aksent) en as so 'n woord nou met versterkte nadruk uitgespreek word, kan 'n moment van intensivering die gevolg wees, (soos reeds vroeër gesien is.).

Ander voorbeelde van woorde wat buite hul verwysingskader (term ontleen aan Combrinck en Eksteen, 1968: p. 15) intensiverend (kan) optree of woorde wat binne hul verwysingskader, maar in verboë vorm, intensiverend (kan) optree en wat 'n sterk moment van die spreker se houding weerspieël, is die volgende: "Die arme drommel"; "Die arme man, sy huis het afgebrand en nou is sy motor ook nog gesteel".

In hierdie gevalle druk arm hoegenaamd nie 'n moment van hoë armoede uit nie, maar word eerder deur die spreker gebruik om sy houding ten opsigte van die genoemde persone te beklemtoon. Dit blyk duidelik as die bostaande sinne sonder arme gebruik word.

Aan die uiteindelijke betekenis verander niks wesenliks nie, hoewel 'n hoër reliëf met die gebruikmaking van arme teweeggebring word as daarsonder.

Nog 'n voorbeeld is waar die byvoeglike naamwoord verbuig. As dit dan teenoor die onverboë vorm gestel

word is 'n moment van "bo die gewone" teenwoordig. Dit kry dan ook in so 'n geval, gewoonlik bo-normale kleur, wat op sigself (soos reeds gesien) 'n intensiveringsmoment is. Ter illustrasie van hierdie argument die volgende: "Toe staan die grote olifant voor my" teenoor: "Toe staan die groot olifant voor my".

Dit wil dus voorkom asof daar 'n hoër reliëf by die eerste sin as by die tweede sin teenwoordig is.

Le Roux en Le Roux (1967: p. 215) noem ook 'n voorbeeld waar die verbuiging van die bywoord so optree: "'n Verskriklike lastige kind". Dikwels egter laat die spreker in dié geval ook die bywoord verbuig: "'n Verskriklike lastige kind". Die verbuiging van die bywoord kan die gevolg wees van besondere nadruk. Deurdat die bywoord in hierdie geval en die byvoeglike naamwoord in die voorafgaande geval, verbuig word, veroorsaak dit dat dit (die bw. en b.nw.) "meer as die normale" aandag kry en dien dit dan sodoende nie slegs as leksikale intensiveerder (kyk hoofstuk hieroor) nie, maar word dit self ook geïntensiveer - deur die bo-normale nadruk en verbuiging.

Samevattend kan dus hieroor gesê word: Sulke woorde kan alleenstaande voorkom (as tussenwerpsels), of as beskrywend van 'n ander woord (byvoeglike naamwoord of bywoord). In sulke gevalle tree hulle dan intensi-

verend op - soos Bolinger (1972: p. 89) tereg opmerk:
 "Expletives and cuss-words contribute to the
 host of intensifiers but frequently they are
 nothing more than expressions of the speakers emotional
 attitude" Hy sê verder dat sulke woorde nie
 self intensiveerbaar is nie, maar dat hulle intensi-
 verend inwerk.

Die meeste taalkundiges is dus die oortuiging toege-
 daan dat woorde met gevoelswaarde weinig of geen
 begripsinhoud het nie en as hulle wel begripsinhoud
 het, dan verbleek hierdie begripsinhoud dikwels soos
 gesien is in die voorbeeld van "verskriklik".

Die verskriklike dinge in die lewe is groot, magtig
 en vreesinboesemend, maar in die sin "'n verskrik-
lik(-e) lastige kind" verloor verskriklik sy
 letterlike betekenis en versterk dit slegs die be-
 tekenis/reliëf van "lastige".

REDUPLIKASIE AS MIDDEL TOT INTENSIVISERING

Die herhaling van klanke of klankverbindings, van woorde, sinsdele, verkorte of volledige sinne kom in elke taal voor. Die aard, funksie en frekwensie in die gebruik van hierdie herhalings verskil baie van taal tot taal. Scholtz (1963: p.140) sê dat die oorsprong van die reduplikasie van taalvorme in die eerste plek in die affek gesoek moet word, dit wil sê "die herhaling dien veral om vollediger uitdrukking te gee aan allerlei gevoelskakerings by die spreker of skrywer."

'n Nadrukliker uiting het dikwels tot gevolg dat die voorstelling van 'n gebeurtenis/toneel "aanskouliker" word, sodat die herhaling maklik kan diens doen waar die spreker of skrywer veral 'n lewendige, beeldende, aanskoulike (en presiese) voorstelling beoog. Naas die aanduiding van "allerlei gevoelsmodaliteite" (Scholtz, 1963: p. 146) het die herhaling van woorde, woordgroepe en woorddele, ook ander funksies, soos byvoorbeeld om uitdrukking te gee aan iteratiewe, frekwentatiewe en duratiewe aspekte - behalwe om ook soms die intensiteitsaspek uit te druk.

Om egter die oorsaak vir die herhaling van woorde, woorddele of woordgroepe slegs voor die deur van die gevoelsaspek te lê, is miskien ietwat vergesog. Dat dit wel tot 'n mate aan gevoel toegeskryf kan word, kan nie weggeredeneer word nie, maar om dit absoluut hieronder tuis te bring, word bevraagteken. Die rede hiervoor is dat gevoel nie veel te doen het met die herhaling van woorde ter versterking van die duratiewe aspek nie en ook nie by die herhaling van woorde met die doelbewuste rede om die gedagte wat oorgebring word te versterk nie. Voorbeelde hiervan word later vollediger behandel.

Bolinger (1972: p. 288) behandel ook hierdie aspek in sy stu-

die en sê dan: "A number of examples of intensification by lengthening also contained a different form of stretching (net voor hierdie afdeling behandel hy die verlenging of uitrekking van klem/toon om intensivering in die hand te werk) - repetition. When we say:

"They walked and walked."

we stretch out the semantic features of 'walk' just as we lengthen the utterance phonetically. In a sense the two are inseparable. Saying something twice not only doubles the noise with which we say it, and noisiness is certainly one form of intensification." (sic.)

Hier het ons te doen met die duratiewe aspek. In hierdie opsig word dit herhaal ter versterking daarvan (van die duratiewe aspek). Deur repitisie van die werkwoord word die beskrywing van handeling geïntensiveer, die semantiese waarde word verhoog - dit verdubbel as't ware, en 'n moment wat meer reliëf vertoon as die normale word derhalwe verkry.

Sy gebruik van die woord "noise" in die aanhaling is egter 'n bietjie eienaardig. Hy moes miskien eerder van "sound with which the word (-s) was (were) uttered" gepraat het, want om van "geraas" of "lawaai" of selfs "rumoer" as middel tot intensivering te praat, is dalk 'n bietjie vergesog, en onnodig veralgemenend. Klemtoon of aksent is wel 'n middel tot intensivering (soos reeds gesien) en as dit nou verdubbel word deur middel van die herhaling van woorde/woorddele/woordgroepe; as die geluid/klank van die uiting deur middel van die herhaling daarvan verdubbel word; dan word daar ekstra of spesiale nadruk op gelê en dit dien dan tot beklemtoning, versterking of intensivering van die gedagte wat oorgebring word.

Die volume ('n hoofkenmerk van Aspek) van "Hy skreeu en skreeu", kry veel meer reliëf as dit teenoor dié van "Hy skreeu", ge-

stel word. Dit beteken dat die ervaring of belewing van die aspektiese kenmerke gebaseer is op die feit dat ons ons daarvan bewus kan maak dat die aspektiese gestalte van 'n handeling in ander sinsverbande 'n ander vorm kan aanneem. Hierna word verwys met die term "polariteit".

Marchand (1969: p. 83) stem saam dat die herhaling van 'n uiting dien om die betekenismoment wat oorgebring word, te versterk. "There are compounds formed by the reduplication of a sign. Such repetition naturally serves to underline the semantic content of the sign in one way or another. In English, the use of repetition is almost completely restricted to expressive sound words."

As voorbeelde hier noem hy: "tick-tick"; "choo-choo"; "thump thump" (sonder koppelteken of komma); "chop-chop"; "pad-pad"; "puff-puff"; "yes,yes"; "no,no"; en "hush,hush". Hy gaan voort deur te sê: "Non-expressive sound words are not usually reduplicated ..." Dit is enigszins waaghalsige en aanvegbare stellings wat hier gemaak word, want die herhaling van woorde in Engels is hoegenaamd nie "almost completely restricted" tot beskrywende klankwoorde nie, want die herhaling van werkwoorde, selfstandige naamwoorde en byvoeglike naamwoorde is baie frekwent, as daar aangeneem word dat die sogenaamde "expressive sound words" feitlik deur die bank bywoorde is. Sou "yes,yes", en "no,no" dan die enigste uitsonderinge wees? Geen ander voorbeelde word genoem nie. Met die feit dat die herhaling van die "expressive sound words" 'n moment van "meer as die gewone/normale veroorsaak, word saamgestem, maar waar hy dit feitlik uitsluitlik daarop van toepassing wil maak, kan nie mee saamgestem word nie. Hy sluit hierdie afdeling af deur te sê: "Repeated words (sonder enige kwalifisering) are intensifiers of the single words with an independant stress on each element." Hieruit kan dus afgelei word dat as enige

woord (dit maak nie saak watter rededeel dit is nie) herhaal word, dit versterkende eienskappe het.

Volgens die Duden Grammatik (1959: p. 230, p. 398) word "... der sehr hohe Grad wird auch ausgedrückt durch zwei nebeneinanderstehende gleiche Positive (Byvoeglike naamwoorde in die Stellende Trap): eine lange, lange Reiche; meine süsse, süsse Braut; wohl in fernen, fernen Tagen" en ook ten opsigte van Bywoorde: (p. 290, p. 553) "Eine zusätzliche Möglichkeit, die Steigerung eines Adverbs auszudrücken, ist eine Verdopplung: Ich habe mich sehr, sehr gefreut."

Dikwels word ook die eerste deel van (sogenaamde) intensiewe vorme herhaal om dit nog verder te versterk oftewel nog meer gewig te gee, byvoorbeeld: "Allerallerkleinste (W.A.T.: Deel 1, p. 156); piep-piepfyn; klip-kliphard; pik-pikswart; bloed-bloedrooi; skat-skatryk en spiksplinternuut (Kempen, 1962: p. 155). Selfs 'n ekstra (derde) herhaling van die eerste deel is al gehoor: "Moontlik kry die Russe dit met 'n geheime kort-kort-kortgolfsender" (Die Burger, 22 Oktober 1957). Kempen noem dit intensiveringskomponente en sê dan (p. 155) dat die stapeling (die herhaling) daarvan ook in Nederlands bekend is. Hy haal dan die volgende voorbeelde aan: "skat-en-skatrieke; joeuren-en-joeurenlank" (= jare lank). Hy (Kempen) haal verder (pp. 116, 117) ook "iteratiewe" vorme van adjektiewe en adverbiale aan en sê dan: "Die semantiese waarde van die konstruksies is intensiverend of emfaties." (p. 116). Hy haal onder andere die volgende voorbeelde aan ter illustrasie: "ou-ou (ou, ou); mooiste, mooiste (maand: Leipoldt); dik-dik (snye); groot-groot; lang-lang; lekker-lekker; hoe-hoe; sagter-sagter; fynste-fynste, (byvoeglike naamwoorde) en dronk-dronk; skeef-skeef; kwaad-kwaad; droog-droog; koel-koel; kruppel-kruppel; lui-lui, ensovoorts, (bywoorde).

Iteratiewe selfstandige naamwoorde:

bakke-bakke (veldblomme);

bietjies-bietjies (baard, kos);

lappe-lappe (grond);

kiste-kiste (vrugte);

vragte-vragte (gruis),

is volgens Kempen intensief as hulle maat of omvang aandui, andersins is hulle distributief (p. 202), byvoorbeeld:

bok-bok (speletjie);

knoop-knoop (speletjie);

ensovoorts.

Die vraag kan gevra word wat die verskil tussen 'n komma en 'n koppelteken tussen twee sulke iteratiewe dan is, want sommige word met 'n komma en ander met 'n koppelteken geskryf. Die frekwensie van die koppeltekengevalle is veel hoër as dié van die kommagevalle. Moontlik was almal vroeër met 'n komma geskrywe, maar deur die hoë frekwensie van sommige (die meeste) het die twee herhalingsvorme nader aan mekaar beweeg en is hulle gevolglik met 'n koppelteken geskryf. Die verskil is blykbaar nie so baie groot nie, maar die pouse by 'n komma is langer as dié by 'n koppelteken, waar daar eintlik geen hoorbare pouse in die spreektaal is nie. So-doende (met die pouse) word die nadruk van die uiting miskien verhoog, dit kry eers kans om tot 'n mate "in te sak" en dan kán die intensiewe waarde van so 'n uitdrukking hoër wees as een sonder komma, dit wil sê met 'n koppelteken. Hiervan skryf Scholtz (1963: p. 154): "In 'n verbinding soos: '... groot, groot oë ...', waar die herhaalde byvoeglike naamwoorde nog deur 'n komma van mekaar geskei is, is al effek wat bereik word die versterking van die indruk en verhoging van aanskoulikheid ..."

'n Langer pouse as by 'n komma word verkry deur 'n reeks punte. Die reliëf van die uiting word dan nog 'n trappie hoër uitgedruk. Scholtz skryf ook hieroor (p. 149): "Wisseling in die nadruk, toon en tempo speel in die herhalings, net soos by die enkelvormige taalvorme, 'n belangrike rol om gevarieerde uiting aan die gevoel te gee en om die aanskoulikheid van 'n voorstelling te verhoog. In skrif word die besondere toon of nadruk dikwels aangegee deur aksentstrepe, byvoorbeeld "ver, vér agter die rante ..." (Sowel herhaling as benadrukking van die bywoord. Kyk ook hoofstuk oor Klemtoon) en die pouse tussen die woorde deur 'n komma (rusperiode) of 'n reeks punte (langer rusperiode)."

Die intensiveringskrag van so 'n herhaling kan ook nog verder verhoog word deur die toevoeging van "aanduidende" (Scholtz, 1963: p. 155) woorde soos so of sulke, byvoorbeeld: "Die koring staan sulke lappe-lappe." Dikwels word hierdie sogenaamde aanduidende woorde voorafgegaan deur sommer, byvoorbeeld: "Die voëls het sommer in sulke swerms-swerms opgevlieg toe die skoot klap", of "Hulle het sommer so klompies-klompies daar aangekom."

Scholtz (1963: p. 152) verklaar verder dat dubbele herhaling (met ander woorde waar een woord vier keer uitgespreek word of drie keer herhaal) van herhalings, met hoë frekwensie, kan voorkom: "Die intensiverende waarde van die verdubbelings gou-gou en nou-nou is deur oormatige gebruik in so 'n mate verminder (inflasionêre neigings ook in die taal!) dat hulle ook weer kan herhaal word: Nou-nou, nou-nou sal hy by die huis wees! Ons stem saam dat verskynsels soos hierdie aangetref kan word, maar dit kan nog nie gesê word dat dit algemeen is nie. Of dit wel ooit algemeen in die taalgebruik toegepas sal word, is ook te betwyfel want of hy (die

taalgebruiker) - al is dit dan ter wille van intensivering of versterking - gewillig sal wees om dieselfde woord vier keer te sê, selfs in die samegetrokke vorm van die verdubbeling van die reduplikasie, moet nog gesien (gehoor!) word en bly 'n ope vraag.

Ook in die Bybel word heelwat gevalle van reduplikasie aangetref en merendeels is dit ter wille van nadruk. Die herhaling veroorsaak dat die aandag daarna teruggedwing word, opnuut daarop (op die herhaalde woord) gevestig word. 'n Paar voorbeelde hiervan is:

"Voorwaar, voorwaar Ek sê vir jou" (Joh. 3: 5, 11)

"Want Hy, Hy weet watter maaksel ons is ..." (Ps. 103:14)

"Maar U, o Here, Here maak dit goed ..." (Ps. 109:21)

"My God, My God waarom het u my verlaat ..." (Mat. 27:46)

"Ek sal kom met die magtige daade van die Here, Here ..." (Ps. 71:16)

"Amen, ja amen ..." (Ps. 89:53)

"Want op U is my oë, Here, Here ..." (Ps. 41:8)

"Verbly julle altyd in die Here; ek herhaal: verbly julle ..." (Fil. 4:4)

"Ek is die Alfa en die Omega, die begin en die einde, die eerste en die laaste ..." (Openb. 1:8)

"... en sê: Wee, wee die groot stad ..." (Openb. 18:16)

"Loof die Here der Here, want sy goedertierenheid is tot in ewigheid ..." (Ps. 136:3)

Na hierdie laaste voorbeeld word verwys in Duden (1959: p. 229):

"Der höchste Grad kann auch durch andere sprachliche Mittel ausgedrückt werden, z.B. durch den Genitiv der Steigerung: '... das Buch der Bücher' (= das bedeutendste Buch)."

Ons kan dus nou sê dat die Bybel die boek der Boeke is en dat ons daarin lees dat God die Koning van alle konings is en die Here van alle here is. Elke jaar is daar ook gedurende die atletiekseisoen 'n byeenkoms om die "kampioen van kampioene"

te vind, met ander woorde die heel beste, grootste kampioen van almal (in vergelyking met die ander kampioene).

Bolinger (1972A: p. 48) noem die voorbeeld: "I myself" en sê dan dat dit 'n intensiewe voornaamwoord is. Die gewoonte om die "myself" in Engels en die "self" in Afrikaans na die persoonlike voornaamwoord (eerste persoon enkelvoud) (of selfstandige naamwoord) te gebruik is gewoonlik bedoel om die aandag van die hoorder of leser opnuut sterk op die eersgenoemde voornaamwoord of selfstandige naamwoord te vestig. In die voorbeeld: "Ek het dit alles self gedoen", wil die spreker te kenne gee dat hy 'n (groot) prestasie behaal het deur alles alleen te doen. Hy lê nadruk op die feit dat niemand hom gehelp het nie. Elsa Joubert het die volgende woorde in 'n radiopraatjie (2.9.1974) gebruik: "Ek het dit persoonlik self ondervind": Met soveel nadruk op drie van die ses woorde in die sin, kan niemand nog onder 'n wanindruk verkeer oor wie presies die ondervinding gehad het nie!

Gewoonlik tree hierdie "self" presiserend en nie intensiverend op nie. Presiserend, omdat deur dit te gebruik die spreker alle twyfel wat daar by die hoorder mag bestaan, uit die weg wil ruim en hom duidelik en presies wil laat verstaan wie wat (alleen) gedoen het. As daar nou buitengewone klem gepaard gaan met die gebruik van "self", kom 'n versterkingsmoment na vore.

DIE "DUBBELE" ONTKENNING IN AFRIKAANS

Oor die wenslikheid van die "tweede nie" in Afrikaans en gevolglik die sogenaamde "dubbele ontkenning" is vele redensies en argumente al gevoer. 'n Aanbeveling oor die wenslikheid of die onwenslikheid daarvan, sal nie hier gemaak word

nie; dit sal eerder 'n bietjie krities bekyk word aan die hand van enkele uitsprake van taalkundiges wat die verskynsel bestudeer het.

Botha en Burger (1923: p. 24) verklaar onomwonde dat "die benaming (die dubbele ontkenning enigsins misleidend is, want die tweede nie is eenvoudig 'n versterking van die negatief en nie 'n ontkenning van die ontkenning nie" - dit wat die benaming "dubbele ontkenning" dan eintlik insinueer.

Daar word twee ontkenningswoorde in die volgende sin gebruik, maar daar word slegs een keer ontken:

"Ek sal nie gaan nie."

Nienaber, G.S. (1965: p. 27) sluit hierby aan as hy sê: "Nie² se primêre funksie is nie om te ontken nie; dit doen nie¹; sy funksie is vandag psigologies en ritmies van aard. Psigologies, want die spreker voel dat die ontkenning, ditsy nexaal, ditsy spesiaal, nou afgelope is, en die herhaling van die partikel geskied om die negatief-gekleurde sin of sinsdeel af te rond. Nie² is 'n heksluiters, die nagalm, die voltooiers. Sy semantiese krag is feitlik net toevallig, daarom is hy in die opsig fakultatief of onnodig; sy psigologiese krag is primêr om die gevoel van betrokkenheid by die negatiewe aspek af te sluit"

Deur die gebruik van nie² as psigologies uit te maak, beland Nienaber hier buite die taal. Hy is op die regte spoor as hy sê dat nie² se primêre funksie nie is om te ontken nie, maar om die gebruik daarvan aan sielkundige oorsake toe te skrywe is nie-linguisties. Sy uitspraak dat die semantiese krag van die nie² "feitlik net toevallig" is, is moeilik om te verstaan. Hy noem byvoorbeeld nie wat die semantiese

krag daarvan sal wees as dit ekstra klem dra nie. Primêr psigologies kan dit hoegenaamd nie wees nie, want dan het daardie tweede nie 'n bepaalde funksie, nl. om die ontkenning wat reeds deur nie¹ geskied of aan die gang gesit is, te beklemtoon, met ander woorde, om dit te versterk - geen "toevallige" semantiese krag dus nie. In hierdie geval is dit dan ook nie slegs 'n blote heksluiters wat daar is vanweë sy ritmiese waarde (of dan "psigologiese" waarde) nie. (Die kwessie van nie² as heksluiters word laer af bespreek.) Bloot fakultatief is dit ook dus nie en is dit primêr betrokke by die gedagte wat oorgebring word. Dit kan beslis nie losgemaak word van die ontkenningsegment van die sin wat dit voorafgaan nie.

Die ontkenningswoord kan op meer as een plek in die sin staan, afhangende van wat die spreker presies wil ontken, byvoorbeeld (met ontkenningswoord nie):

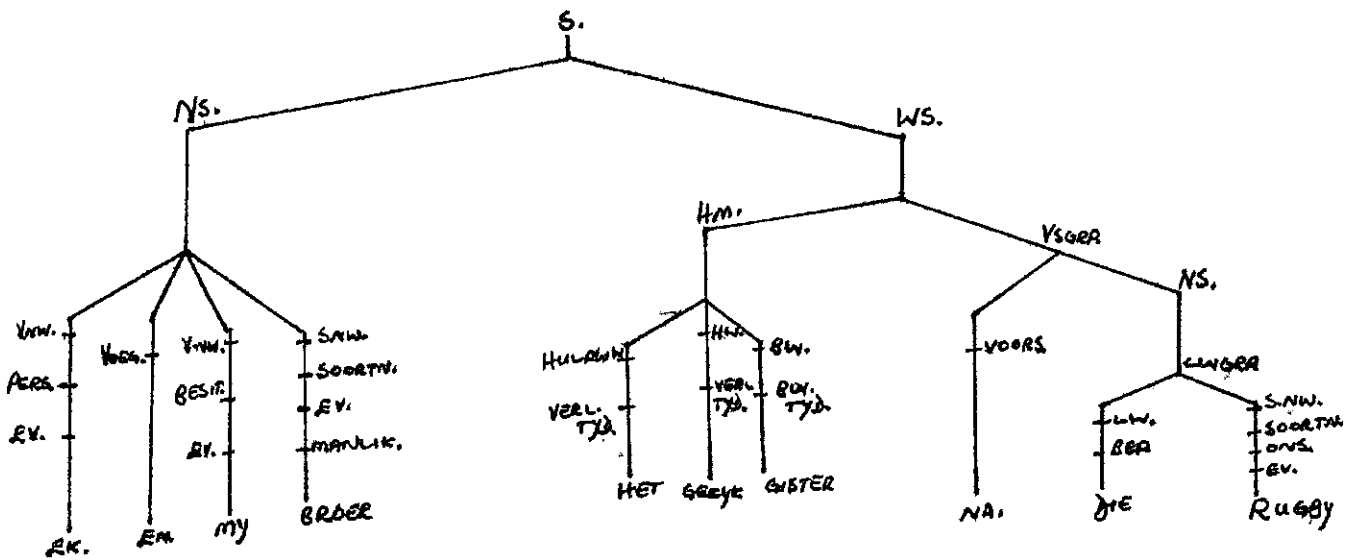
- (i) Ek en my broer het gister na die rugby gaan kyk.
(positief)
- (ii) Nie ek en my broer het gister na die rugby gaan kyk nie (maar hy en my broer).
- (iii) Ek en nie my broer het gister na die rugby gaan kyk nie.
- (iv) Ek en my broer nie (maar my suster) het gister na die rugby gaan kyk.
- (v) Nie ek en my broer nie (maar twee ander mense) het gister na die rugby gaan kyk.
- (vi) Ek en my broer het nie gister nie (maar eergister na die rugby gaan kyk).
- (vii) Ek en my broer het gister nie na die rugby (nie) gaan kyk (nie). (maar hokkie)
- (viii) Ek en my broer het gister na die rugby nie gaan kyk nie. (maar ons het self gespeel.)

Dan kan dit ook nog ingewikkelder voorkom, byvoorbeeld:

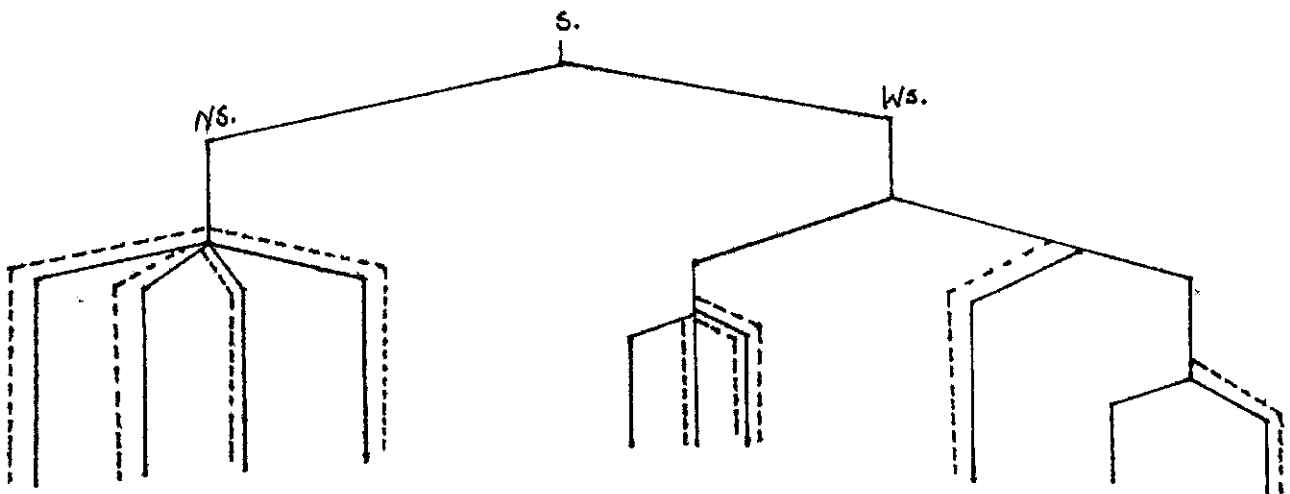
"Nie ek nie en nie my broer nie het nie gister nie na die rugby gaan kyk nie", met ander woorde, ek het alleen, of saam met iemand anders behalwe my broer, nie gister nie, maar wel op 'n ander dag, nie rugby nie, maar hokkie gespeel en nie gekyk nie.

Diagrammaties kan dit so voorgestel word:

Positiewe sin: Ek en my broer het gister na die rugby gaan kyk. - Geen negatiewe element is teenwoordig nie.

As daar nou negatiewe elemente bykom, kan dit so lyk (die rooi stippellync):

Dit kan ook só voorgestel word:

N.S. = (NEG) + V.nmw. + (NEG) + Voegw. + (NEG) + V.nmw. +
S.nmw. + (NEG).

W.S. = Hulpww. + (NEG) + H.W. + (NEG) + Bw. + (NEG) + (NEG) +
Vs. + Lw. + S.nw. + (NEG).

Die gebruik van die tweede nie (nie²) sluit nie net na buite af nie, maar sluit/snoer ook na binne saam, soos Nienaber (G.S., 1965: p. 28) tereg opmerk: " ... dit snoer die ontkenningssentiteit saam en baken dit deur sy omringing af."

Deur hierdie sogenaamde "omringing" kan 'n element van versterking oorgebring word. Die omringing bring mee dat die reliëf van die stuk wat ontken word, helderder uitstaan.

Hierdie "omringing" beteken dat die twee nie's weerskante van die ontkende sinsdeel val en dit dan as't ware "omring".

Op 'n ander plek praat Nienaber ook oor hierdie omringing deur partikels en noem dat dit 'n afwyking op die gebied van die sinsbou is (1949: p. 82): "... onder die afwykinge wat op die gebied van die sinsbou sterk opval, is vereers te noem die omringing van 'n kern deur partikels, iets wat in die begin waarskynlik 'n middel_van_versterking of groter_affekebelading was. Omdat hy die meeste voorkom, trek veral die ontkenning met twee nie's spoedig baie aandag: "...nie hy nie, maar Piet is siek," ensovoorts. Beginnende in die nexale verband vanwaar dit later uitgebrei het, kan die tweede nie in 'n langerige sin baie laat kom, waar hy, as hek_sluiter van die negatief-gemaakte eenheid, aan die einde verskyn. Die eerste nie is die eintlike_draer_van_die_ontkenning, die tweede is net die psigologiese (kyk ook sy ander artikel hieroor) nagalmende_afronding wat die betekenis_nie_sal_skaad_as_dit_weggelaat_word_nie..."

Die tweede nie (nie²) is dus aanvullend en nie werklik deel van die eintlike ontkenning nie. Die boodskap/gedagte van die negatiewe element in die sin word reeds oorgebring (en gesnap) by die gebruik (en aanhoor) van die eerste nie. In die sin: "Ek sal nie kom nie", weet die aanhoorder reeds na die eerste nie en die werkwoord wat die spreker nie sal doen nie; in hierdie sin weet hy dat die spreker nie beoog om te kom nie by die aanhoor van "kom" wat deur die eerste nie voorafgegaan is.

Pauwels stem hiermee saam as hy sê dat nie eintlik "overtollig" is. Hy skryf (1974: p. 74) oor die neiging by sprekers om 'n ekstra nie (= nie²) aan die einde van 'n ontken-nende sin te gebruik. Hy is die mening toegedaan dat so 'n nie (nie²) versterkend optree. Hy sê die tweede nie word ge-bruik "om zijn mededeling nog eens extra tot uiting" te bring. Hy haal dan enkele voorbeelde van die gebruik van nie deur sy kleinseun aan en sê dan: "Van de overtolligheid van het zinsafsluitende woordje is het kind zich uiteraard niet be-wust." (Sy eie sin eindig sonder die tweede nie!)

Smuts, J. huldig ook die mening dat die herhaling van die nie versterkend optree (1965: p. 166). Hy ondersoek sintaktie-se verskynsels in die taal van Trichardt en sy tydgenote en sê dan: "By Trichardt se tydgenote kom ook geen geval voor van die herhaling van die nie, of die gebruik daarvan om 'n ander ontkennende woord te versterk nie, wat moeilik is om te verklaar, aangesien Teenstra in 1925 reeds gemeld het dat die herhaling van niet algemeen is en met die oog op die gebruik van die dubbele ontkenning in die taal van Meurant en ander." Hieruit kan dus afgelei word, dat nie² gebruik word om die ander ont-kennende woord in 'n sin te versterk - in die oorgrote meer-derheid van gevalle, dus die eerste nie of nie¹.

Die duidelikste (en miskien die grondigste) argument kom heel moontlik van Nienaber (G.S., 1965: p. 26) waar hy beweer dat die ontkenning in 'n sin waar twee ontkenning-woorde voorkom, in twee fases plaasvind, hoewel daar slegs een keer ontken word. Hy skryf uitvoerig oor die proklitiese samevoeging van nie + iemand om niemand te vorm en sê dan dat as dit gebeur, die selfstandigheid van die ontkenningwoord (tot 'n mate) ingeboet word. " ... en dus het die behoefte by sprekers ontstaan om 'n ekstra woord ('n ontkenkende woord) te gebruik om die ontkenning duideliker na vore te bring. Ontkenning vind in twee stadia plaas hoewel die woord of frase net een maal ontken word ..."

Dat die gebruik van nie² dus dikwels versterkend optree, is die meeste taalkundiges dit eens, hoewel sommige van hulle dit enigsins as oortollig en "ekstra" bestempel. Die gebruik van nie² beïnvloed nie die betekenis van die sin nie. Daarsonder is die gedagte wat oorgebring word, nog heeltemal ondubbelsinnig duidelik.

Vir die spreker van 'n ander taal (byvoorbeeld die Engelsprekende) lewer die gebruik van nie² dikwels probleme en is hulle geneig om dit weg te laat as hulle Afrikaans praat. As 'n sin wat gewoonlik twee nie's het, ("Ek sal nie gaan nie") met 'n Engelse aksent uitgespreek word en die tweede nie weggelaat word, ("ek sal nie gaan") word die gedagte nog volledig oorgebring en verstaan; die weglating van nie² hinder in so 'n situasie nie so erg nie. Nie² word dikwels heel vryelik deur digters en komponiste weggelaat sonder enige drastiese versteuring van die betekenismoment.

Om dan nou te wil beweer dat die gebruik van nie² vandag in Afrikaans fakultatief van aard is, sou verregaande wees. Dit het met die verloop van tyd so ingeburger geraak en so eie

aan Afrikaans geword dat die weglating daarvan in moderne Afrikaans haas ondenkbaar is. Die ritmiese waarde daarvan het deur gebruik vir die taalspreker so belangrik geword dat 'n ontkenninge sin onvolledig klink daarsonder - dit voel asof die ontkenning nog nie volledig afgeloop/uitgedruk is nie, dat dit nie genoeg beklemtoon is nie. Daar kan dus nou onomwonde en sonder enige vrees vir teenspraak gesê (beweer) word dat nie² dikwels 'n moment oordra wat "meer as die normale is", of ook: "meer as wat (eintlik) nodig is" (om die betekenis van die sin te begryp) met ander woorde: 'n moment ter opheldering, ter versterking van die ontkenning deur nie¹ gepleeg. Ontkenning as sodanig vind dus nie tweekeer plaas nie - dis nie "dubbel", soos die benaming "dubbele ontkenning" wil aandui nie. Dit vind slegs een keer plaas en wel met behulp van twee ontkenninge woorde - afhange van wat die spreker wil ontken en die struktuur van die sin.

Om hierdie afdeling oor herhaling mee af te sluit, sal dit miskien goed wees om te kyk na Scholtz (1963: p. 146) se siening aangaande die oorsprong van reduplikasie en die gebruik daarvan deur die taalgebruiker: "Die oorsprong van die herhaling van taalvorme moet in die eerste plek in die affek gesoek word - dit wil sê die herhalings dien veral om vollediger uitdrukking te gee aan allerlei gevoelskakerings by die spreker of skrywer ...

Hy gaan dan voort: "Naas die aanduiding van allerlei gevoelsmodaliteite het die herhaling dus ook as natuurlike funksie die uitdrukking van verskillende aspekte - behalwe die intensiteitsaspek, wat dikwels moeilik van 'n gevoelsmodaliteit te onderskei is, ook die iteratiewe, frekwentatiewe en duratiewe aspek Verdubbelinge van sinne

woorde, en kort en verkorte sinnetjies ter wille van die "Affektentladung" is gewoon in allerlei tale Baie belangrik is die gevalle (ook) waar 'n deel van 'n meervoudige sin ter wille van die omfase of die adekwate uitdrukking van 'n aspek herhaal word"

'n Laaste gedagte van Bolinger (1972: p. 149) wat hierdie hele afdeling baie, baie kernagtig in 'n neutredop saamvat is: "Repetition in itself is enough to produce some intensification ..."!

SAMEVATTING

Samevattend kan die volgende oor hierdie afdeling gesê word: In die taal bestaan daar heelparty stylmiddele wat die taalspreker tot sy beskikking het om sy gedagtes uit te druk. Waar hy gebruik maak van Litotes, die Oksimoron, die Metafoor, Ironie, Idiomatiese uitdrukkinge, Kragwoorde en Reduplikasie en die Hiperbool, doen hy dit merendeels met die uiteindelijke doel (en eintlike doel) om sy gedagtes op 'n baie sterk wyse uit te druk. Deur die woord in disjunkte en veral a-junkte verband te gebruik, bereik die spreker dikwels hierdie doel.

KLANKVORMASPEKTE

KLEM/AKSENT

In die musiese laag van die taal speel intensivering en intensiteit 'n belangrike rol, net soos wat dit op die vlak van die fatiese laag speel.

'n Onderzoek na die beskouinge oor die klemtoon in die taal, toon duidelik aan hoedat intensivering 'n deurlopende draad in hierdie aspek van taal vorm.

Klem of aksent is 'n fonetiese gegewe in die taal, want dit het te doen met die uitspraak van klanke van 'n bepaalde taal. Dit is egter ook 'n fonologiese gegewe, want dit kan soms ook betekenisonderskeidend optree soos uit hierdie studie sal blyk.

Die woord AKSENT kom uit die Latyn: ACCENTUS, wat dieselfde beteken as die Griekse woord: PROSODIA wat beteken: "... wat daar musikaals aan toegevoeg word" (Afrikaanse Etimologieë). Die Latynse ACCENTUS het ontstaan uit: AC > AD = "tot", plus CANTUS > CENERE = "sing". Dus: "Tot sing (bring)" of daarmee saam sing". Volgens Hermkens (1969, p. 54), het die musikale aksent in die klassieke tale 'n oorheersende rol gespeel.

Die W.A.T. (Deel 1, 1950, pp. 133 - 134) skryf soos volg oor AKSENT: "Die manier van uitspreek wat 'n bepaalde klankgreep in 'n klankreeks deur toonduur, toonhoogte of toonsterkte meer laat uitkom as die ander klankgrepe (in sy onmiddellike omgewing). Nadruk op 'n (bepaalde) toon deur versterking of verlenging (van daardie bepaalde toon)".

Die terme aksent, nadruk en klem word dikwels afwisselend gebruik deur taalgeleerdes sonder dat daarmee verskillende betekenismomente bedoel word. In hierdie studie sal hierdie patroon ook gevolg word. Lightfoot (1970: p. 47) skryf so hieroor: "Stress and accent are two terms often used interchangeably. All syllables are 'accented', but some have relatively stronger accents than others, which may be called "unaccented" by contrast. I use the term ACCENT as a measure of prominence. The more 'heavily' or prominently accented syllables I say have been given stress; but no absolute dividing line exists." Le Roux en Pienaar (1927, p. 173) definieer KLEM soos volg: "Klem is die graad van luidheid van 'n lettergreep, wat afhang van die krag van die asemstoot waarmee dit uitgespreek word".

Kenneth L. Pike (1959, p. 51) definieer klem weer soos volg: "It is a degree of intensity upon a syllable which makes it more prominent or louder than an unstressed syllable."

Lecoutere en Grootaers (1948, pp. 142 - 146) is die volgende mening toegedaan hieroor: "...dan betekent accent: de grotere psychische kracht, die een gegeven klank boven de overige in de uitspraak doet uitkomen."

Eijkman (1937, p. 138) skryf so oor aksent: "Onder aksent of nadruk verstaat men de bijzondere klem, waardoor een klankgreep responderend woord boven zijn omgeving uitsteekt." Op p. 148 beweeg hy ietwat nader aan hierdie bepaalde studieterrein as hy sê: "De woorden, waaraan de spreker het meeste waarde hecht, geeft hij de meeste klem."

Ten slotte net 'n beskouing van J. du P. Scholtz (1963, p. 143) wat interessant oor die intensiverende krag van die herhaling van woorde skryf en dan ook by aksent uitkom: "Wisseling in die nadruk, toon en tempo speel in die taal

'n belangrike rol om gevarieerde uiting aan die gevoel te gee en om die aanskoulikheid van 'n voorstelling te verhoog. In skrif word die besondere toon of nadruk dikwels aangege deur aksentstrepo, byvoorbeeld: " ... v^{er}, v^{er} agter die rante ..." en die pouse tussen die woorde deur 'n komma (rusperiode) of 'n reeks punte (langer rusperiode)."

Hy gaan verder voort en sê dat die "... effek wat bereik word, die versterking van die indruk en die verhoging van aanskoulikheid" is. (p. 154)

By al die bogenoemde taalgoleerdes wat iets oor klem/aksent te sê gehad het, was daar 'n moment van "verheffing" van die (in die besonder) beklentoonde woord of woorddeel bokant die ander woorde of woorddele in sy onmiddellike omgewing, sodat daar besondere waarde en aandag aan daardie bepaalde woord of woorddeel geheg en bestee word. 'n Woord of woorddeel sal nie sonder 'n grondige rede deur die spreker beklentoon word nie; hy wil iets sê, iets oorbring deur sy besondere klem van die bepaalde woord of woorddeel. 'n Moment van "meer as" (die gewone klem) is in so 'n spreker se taal aanwesig. Hy beklentoon daardie spesifieke woord of woorddeel meer as gewoonlik om sodoende groter krag aan sy uitgesproke gedagtes te gee. Hierdie moment van "meer as die gewone" is 'n moment van intensivering.

Vervolgens net kortliks iets oor intensiteit. Die CONCISE OXFORD DICTIONARY (1964, p. 633) sê dat intensiteit "existing in a high degree" beteken, terwyl die VERKLARENDE AFRIKLANSE WOORDEBOEK (1961, p. 227) dit só omskryf: "Innerlike krag, hewigheid." Intensiteit het dus volgens die bostaande twee definisies ook 'n moment van "meer as die gewone" en in hierdie sin meer as die gewone gebruik van die stem (of pen) om iets meer klem as wat dit gewoonlik dra, te

gee, om dit sodoende te "versterk", ten einde die aandag daarop te vestig as synde die belangrikste deel van die woord of die sin.

Ná hierdie bespreking van wat aksent eintlik is, kyk óns vervolgens na hoe dit te werk gaan in die taal. Die algemene opvatting is dat aksentuering hoofsaaklik intensiverende krag verleen aan 'n uiting. 'n Feitelike ontleding toon egter aan dat dit waar is van slegs 'n geringe persentasie van die gevalle waar aksentuering voorkom. In die oorgrote meerderheid van die gevalle is die funksie van die aksentuering egter nie om te intensiveer nie, maar eerder om te presiseer.

Die meeste taalgeleerdes wat iets oor aksent geskryf het, verdeel dit in twee hoofafdelings, naamlik: (i) sinaksent en (ii) sillabe-aksent as 'n onderafdeling van woordaksent.

Sillabe-aksent kan volgens Lecoutere en Grootaers (1948, p. 143) se definisie beskryf word as die verskil in klem wat op die verskillende sillabes van 'n enkele woord geplaas word om dit (daardie spesifieke sillabe) dan prominent te laat vertoon. Hier kom die verskil in sonoriteit tussen klinkers en medeklinkers ter sprake. By sillabe-aksent tree aksentuering nie intensiverend op nie, maar wel presiserend soos in die volgende gevalle gesien kan word waar presisering beskryf kan word as die noukeurige omskrywing deur die spreker van dit wat hy spesifiek bedoel. 'n Moment van "meer as die gewone" - soos by intensivering - is hier afwesig.

(i) deurloep en deurloop. Hoewel die twee woorde, afgesien van die verskil in klem wat hulle dra, presies

dieselfde is, is hulle betekenis hoegenaamd nie dieselfde nie. Eersgenoemde beteken byvoorbeeld "aflê" of "slaag" in die sin: "Hy het die kursus suksesvol deurloop". Hier is "deurloop" 'n onskeibare werkwoord en kry dit ook geen "ge-" in die verlede tyd nie. Die tweede "deurloop" beteken "pak gee" in die sin: "Ek sal jou deurloop as ek jou in my vrugteboord vang". Hier is "deurloop" 'n skeibare werkwoord en neem wel 'n "ge-" in die verlede tyd.

(ii) oñdergaan en ondergaan:

Die eerste "ondergaan" beteken "afsak", "onder die water verdwyn", "nie slaag nie" of "misluk". Die tweede "ondergaan" beteken om opereer te word of om behandeling (vir ongesteldheid) te kry.

As gevolg van oorerwing, tradisie, ritme of styl dra bepaalde sillabes van 'n woord ook bepaalde klem. Dit blyk dus aan die hand van die behandelde voorbeelde of ons nie hier met intensivering te doen het nie, want dit kan nie met iets anders vergelyk word om sodoende enige graadverskille uit te bring nie. Soos ons aan die begin gesê het, het ons hier eerder met presisering te doen want, deur gebruik te maak van aksentuering, beskryf die spreker (of skrywer) noukeurig - presies - wat hy bedoel.

Van woordaksent sê die bogemelde skrywers (Lecoutere en Grootaers - p. 144):

"Door WOORDACCENT wordt bedoeld de relative kracht en toonhoogte waarmee de syllaben van een woord worden uitgesproken." Om die kwessie van intensivering deur middel van woordaksent noukeurig te betrag, sal dit miskien die maklikste wees om na die verskillende rededele afsonderlik te kyk:

(a) SELFSTANDIGE NAAMWOORDE

- (i) "Dit is Háns wat dit gedoen het (en nie Fráns nie)".
In hierdie sin dra twee eiename, wat gewoonlik onbeklem voorkom, besondere klem. 'n Moment van "meer as" is afwesig. Die spreker het die twee woorde beklemtoon met die uitsluitlike doel om tussen die twee here te onderskei - om presies te sê wie hy bedoel het. Ons het dus nie hier met intensivering te doen nie, maar eerder met presisering.
- (ii) "Hy het op die b́ank gesit (en nie op die stoél nie)." Hier het ons weer soos in nommer (i) te doen met presisering en nie met intensivering nie. Die redes hiervoor is ook dieselfde as in (i).
- (iii) "Dis 'n góúdmyn daardie!" - Weer eens presisering want hierdie sin kon uitgespreek gewees het in 'n argument oor watter soort myn die een onder bespreking was. 'n Moment van "meer as die normale" is hier afwesig.

Dit wil dus voorkom asof beklemtoning by die selfstandige naamwoord gepaard gaan met presisering. Dit is miskien so omdat selfstandige naamwoorde gewoonlik nie beklemtoon word nie en as dit dan wel gebeur, dan gebeur dit meestal net ter wille van die duidelikheid van die boodskap wat die spreker wil oordra en nie by wyse van vergelyking met iets wat "minder as die gewone" by die bepaalde woord is nie.

(b) WERKWOORDE:

'n Onderzoek na intensivering by werkwoorde bring die volgende aan die lig:

- (i) "Hy het gelóóp en nie gerý nie". Hier het ons nie met intensivering te doen nie, maar wel met presisering

want, deur middel van aksentuering, onderskei die spreker tussen die twee maniere van beweging en daardeur sê hy dan presies en noukeurig wat hy bedoel.

(ii) "Hy het verkoop en nie gêkoop nie." Hier het ons volgens Lee (1963, p. 9) te doen met ekspressiewe of kontrastiewe klem: Daar word saam met hom gestem waar hy sê dat dit as afwykinge van die normale beskou moet word. Die twee verskillende prefikse by koop hierbe dra gewoonlik geen klem nie en waar dit dan nou hier besonder klem dra, is dit omdat die spreker duidelik en noukeurig wil onderskei tussen verkoop en gêkoop. - 'n moment van presisering en geensins van intensivering nie.

(c) VOORNAAMWOORDE

Uit die volgende voorbeelde sal dit blyk dat ons by voor- naamwoorde weer met presisering en nie met intensivering nie te doen het, want deur intensivering van die klem op voor- naamwoorde omskryf die spreker meer akkuraat en presies wie of wat hy bedoel.

- (i) "Hulle is die belhamels wat agter die hele op- stand sit." "Hulle" en nie "julle" of iemand anders nie.
- (ii) "Die bal is syne en nie hare nie."
- (iii) "Wie het dit gedoen, jý of hý?"

In al drie die bogenoemde gevalle is daar 'n moment van onderskeiding ter wille van duidelikheid aanwesig (presisering) en in geen geval 'n moment van "meer as die gewone in ver- gelyking met die gewone" (intensivering) nie.

(d) BYWOORDE

Hier het ons, in teenstelling met die reeds behandelde rededele, met intensivering te doen. Bywoorde dra gewoonlik klem in 'n sin en as dit dan nou deur middel van klem ekstra reliëf bykry, het ons met 'n "meer as die gewone"-element te doen - 'n moment van intensivering. Bywoorde met ekstra klem tree egter nie deurgaans intensiverend op nie, maar kan ook presiserend optree soos in nommer (i) gesien kan word; in die ander twee gevalle (nommers (ii) en (iii) tree bywoorde intensiverend op.

- (i) "Jy moet dáárheen gaan en as jy klaar is, hiérheen terugkom."
- (ii) "Ek het hárd gewerk om alles betyds klaar te kry."
- (iii) "Hy het uitstékend presteer in die afgelope eksamen."

Hier vertel UITSTEKEND wel vir ons baie noukeurig hoe die genoemde persoon in die eksamen gevaar het, maar die feit dat dit ekstra beklemtoon word - ekstra reliëf bykry - hou 'n moment van "bo die normale" in, met die gevolg dat die bedoeling van die spreker sterk - in versterkte vorm - oorgedra word - intensivering dus.

(e) BYVOEGLIKE NAAMWOORDE

Byvoeglike naamwoorde kan, net soos bywoorde, presiserend en intensiverend optree.

- (i) "Ai, jou tuin lyk darem móói na die lekker reën."
- (ii) "Hy is darem 'n gáwe kêrel."
- (iii) "Wêreld, jy het darem 'n prágtige stem."

Dit lyk asof ons in hierdie voorbeelde met presisering te make het. Die stellings wat gemaak word, het normaalweg geen momente van "meer of bo die normale" nie. In sin (i) bedoel die spreker dat die tuin mooi lyk en nie lelik nie; in sin (ii) bedoel die spreker dat die kêrel gaaf is en nie sleg of onvriendelik nie en in sin (iii) bedoel die spreker dat die dame 'n pragtige stem het en nie 'n lelike of vals stem nie. As daar nou egter klem bykom, het dit tot gevolg dat die betrokke woorde, wat gewoonlik die meeste klem in die sin dra, senanties 'n hoër reliëf kry. Dit het weer tot gevolg dat daar graduele verskille ontstaan, wat 'n faktor van intensivering is.

Nog 'n voorbeeld hiervan is:

(iv) "Haar hele lyf was blóédrooi nadat sy vir ure in die son gelê en bak het."

Die intensiewe vorm van rooi* (bloedrooi - so word algemeen aanvaar) dra gewoonlik die meeste klem in die sin en deur dit dan nou verhoogde klem te gee, word die gedagte wat die spreker wil oorbring, sterker (as normaalweg) uitgedruk, wat 'n moment van intensivering is.

(f) LIDWOORDE

Die lidwoord dra in gewone spreektaal seker nooit klem nie, maar as dit nou so gebeur dat die lidwoord in 'n sin besondere klem dra, dan is dit meestal net die oog op noukeurige omskrywing van die gedagte wat die spreker wil oorbring - 'n moment van onderskeiding, noukeurigheid en nie van "meer as

* Hieroor later meer.

die gewone" nie.

"Daardie vriend van jou, is hy nou dié een of sommer net nog 'n vriend?"

(g) VOORSETSELS

Ook hier het ons met presisering te doen, want deur gebruik te maak van onderskeiding, onskryf die spreker presies wat hy bedoel.

- (i) "Klim in die motor" (en nie uit nie).
- (ii) "Hulle het óór die draad geklin" (en nie deur die draad nie).

'n Moment van intensivering, van "meer of bo die normale" is hier afwesig.

(h) VOEGWOORDE

Voegwoorde word selde beklentoon, en as dit dan wel gebeur, is die doel daarmee nie om te intensiveer nie, maar miskien eerder om die gedagte wat oorgebring word, duideliker te omskryf.

- (i) "Ek sal dorp toe gaan én terugkom sonder jou hulp, dankie."
- (ii) "Hy het miskien hierheen gekom omdat hy nêrens kon reken nie."

(i) TUSSENWERPSELS:

In die sin waarin 'n tussenwerpsel voorkom, dra die tussenwerpsel die meeste klem in vergelyking met die ander woorde

(waarvan ook nie twee dieselfde klem dra nie) in sy onmiddellike ongewing. 'n Tussenwerpsel wil gewoonlik die spreker se houding of mening ontrent 'n saak in versterkte vorm weergee. Die ander naam vir tussenwerpsels is "uitroepe", wat duidelik vir ons wil sê dat die klem daarop (sulke woorde) sterker as die normale is. "Eina", "Hoera", "Ga", "Sies", ensovoorts word ook gewoonlik deur 'n uitroep-teken gevolg wat verder aantoon dat hulle met meer stem gepaard gaan, die reeds teenwoordige klem op hulle word dus versterk. - 'n Eienskap van intensivering - die klem is meer as die normale en die boodskap wat daardeur oorgebring word, het ook 'n moment van "meer as die normale". Woorde wat tradisioneel nie as sogenaamde tussenwerpsels bestempel word nie, kan wel so optree. In so 'n geval tree die woord nie in 'n sintaktiese verband op nie, maar kom gewoonlik alleen voor. Omdat dit ook gewoonlik in so 'n konteks deur 'n uitroep-teken gevolg word, vervul dit dus in daardie konteks die rol van 'n tussenwerpsel. Die geluid waarmee die woord uitgespreek word, is meer as waarmee dit gewoonlik uitgespreek word, met die gevolg dat die reliëf daarvan ook verhoog word.

In die sin: "Hy het laat weet dat hy nie kan kom nie."

"Wat!" (wil jy vir my sê dat hy nie kom nie)

dra die "wat" besondere klem, meer as die normale. Dit is 'n uitroep (van verbasing) en skilder die spreker se houding in versterkte mate. Wat se voornaamwoordelike funksie kry hier nog 'n moment by. Tot 'n mate tree dit eerder as tussenwerpsel as voornaamwoord op en dra ook die klem van 'n tussenwerpsel.

(j) TELWOORDE

Hoewel telwoorde gewoonlik opval in 'n sin, dra dit geen intensiverende krag as dit (ekstra) beklemtoon word nie. Waar telwoorde beklemtoon word, gebeur dit bloot om duidelikheid te verkry of om dit van ander telwoorde te onderskei. Presisering dus en hoegenaand nie intensivering nie. Byvoorbeeld: "Daar was drie van ons" (en nie twee of vier nie).

Uit wat hieruit afgelei kan word, kan samevattend dus tot die gevolgtrekking gekom word, dat, ten opsigte van woordaksent, slegs byvoeglike naamwoorde, bywoorde en tussenwerpsels intensiverend optree. Die ander rededele druk deurgaans presisering uit, behalwe waar so 'n rededeel nie sy normale funksie vervul nie en as die byvoeglike naamwoord, bywoord of tussenwerpsel optree, soos gesien is in die geval van die voornaamwoord wat, wat as tussenwerpsel kan optree.

Deur 'n woord meer klem te gee om dit prominent te maak in die sin (Pike, 1959: p. 51) of omdat die spreker neer waarde daaraan heg as aan die ander woorde in die sin (Eijkman, 1937: p. 138) of om die aanskoulikheid daarvan te verhoog (Scholtz, 1963: p. 143), is op sigself nog nie momente ter intensivering nie. Dikwels geskied aksentuering slegs om te presiseer en nie om te intensiveer nie. As daar egter graduele verskille voorkom, het ons met intensivering te doen, want dan is daar 'n vergelykende trap waaraan die ander trappe geneet kan word. 'n Moment van "hoër of bo die normale" sal dus gevind word, wat 'n moment van intensivering is.

Oor sinsaksent skryf Meyer de Villiers (1965, p. 144) soos

volg: "In sinsverband kan woorde en woorddele beklemtoon word om 'n kontras na vore te bring, affek uit te druk of eenvoudig om 'n woordgroep te kenmerk. Die sintaktiese aksent wat vir dié doeleindes gebruik word, kan somtyds 'n woordsillabe tref wat anders aksentlôos is, en dit reliëf gee, byvoorbeeld: "Hy het vér-koop en nie gé-koop nie". (Kyk Lee se bespreking hiervan later). Maar dikwels val die sintaktiese aksent op 'n sillabe wat (reeds) woordaksent het, dit wil sê, ook in ander woorde verbande prominent is, en dan kry die betrokke sillabe slegs meer reliëf, byvoorbeeld: "Hy het die dirigent uit-stékend begryp."

Lee (1963, p. 9) is van mening dat ons in hierdie geval (Hy het vérkoop en nie gékoop nie) te doen het met ekspressiewe of kontrastiewe klem. Hy stem saam met Chomsky, Halle en Lakoff waar hulle ekspressiewe elemente in die taal as afwykinge van die normale patroon beskou. Hulle word as afwykend beskou omdat hulle normaalweg nie klem dra nie. Bolinger (1972, p. 145) skryf ook in hierdie trant oor sinsaksent as hy die volgende mening huldig: "While the usual thing is to avoid successive main accents, they may actually be exploited for their intensifying effect. This is common with cumulative intensifiers:

"They've been here for quite some time".

"It is much more difficult".

"There have been far too many".

Lightfoot, (a.w. p. 51 E.V.) beskryf sinsaksent as "The relatively strong accent given to certain syllables in a sentence to call attention to them. Sentence stress may be given not only to lexically accented syllables in content words with rhetorical importance, but to any syllable towards which the speaker particularly wishes to direct attention.

Emphatic sentence stress, similarly, may be given to any syllable which is to receive exaggerated attention".

Daniel Jones (1962, p. 109 e.v.) is die volgende mening toegedaan: "Emphasis of particular words may be for intensity or for contrast (presisering?) The meaning of the English word ENORMOUS can be 'intensified' so that the word denotes 'particularly large', by giving extra prominence to the already prominent second syllable, (ooreenkomstig met M. de Villiers) ... In emphasis for intensity the special attributes are applied to the particular words requiring intensification. Contrast, on the other hand, generally involves a special type of intonation spread over the contrasted word and all the following words in the sentence".

'n Baie interessante geval kom voor in Frans waar intensiteit aangetoon word deur 'n baie sterk nadruk op die eerste of tweede lettergreep te plaas. In sommige Franse woordé kan intensivering voortgebring word deur die besondere klem op die eerste of tweede lettergreep te koppel aan 'n verlenging van die inleidende konsonant, byvoorbeeld:

- enormement [ɛnɔʀmɑ̃mɑ̃:] = baie groot - Die n word gerek, terwyl die hoofklem op die o val - aansluitend by wat Jones hoërop aangaande enormous gesê het.
- terrible [tɛʀi:b(ə)l] = verskriklik - Die rr word gerek terwyl die hoofklem op die i val.
- Meme [mɛ:m] = baie/selvs - Die eerste m word gerek met die klem op die eerste e.
- la plupart [la/plɥ:paʀ] = mees/meeste - Die l word gerek met hoofklem op die u.
- jamais [ʒamɛ] = nooit (never) - Die m word gerek met die hoofklem op ai.
- affreux [afʀe:] = vreeslik - Die ff word lank uitgespreek, terwyl die hoofklem op eu val.

- extreme [ekstre:m] = uiterste - Die r word gerol (R) en lank uitgespreek. Die hoofklem val op die tweede e.
- absolument [apsɔ:lymā:] = absoluut, hoeltemal, volkome. - s word gerek met die hoofklem op o.
- In Afrikaans is daar ook soortgelyke voorbeelde:
- Pragtig - die r word gerek met ekstra klem op die a.
- Verskriklik - die r word gerek met ekstra klem op die eerste i.
- Vreeslik - die r word gerek met ekstra klem op die ee.
- Ontsettend - die s word gerek met ekstra klem op die eerste e.
- Uitstekend - die s word gerek met ekstra klem op die eerste e.
- Jarrrre (gelede) - r'e word gerek met ekstra klem op die a.

Een ding wat opval by al die bogenoemde geleerdes, wat menings uitgespreek het ten opsigte van sinsaksent, is dat sekere woorde in die sin spesiale aksent dra (soms om sodoende spesiale aandag te trek en dus die boodskap wat daardie sin oorbring, op hierdie spesiaal beklemtoonde deel te fokus - en dan gevolglik 'n "versterkte" boodskap oorbring, d.w.s. semantiese reliëf in die sin te bewerkstellig.

Daar bestaan 'n spesifieke rede hoekom sekere woorde in 'n sin spesiale klem dra. Hierdie rede is gewoonlik hoofsaaklik te wyte aan die feit dat die hoofoorweging by die spreker die bedoeling is om die aandag van die hoorder pertinent op iets bepaalds te vestig. Om hierdie doel dan te kan bereik, maak die spreker dikwels gebruik van een of ander middel tot sy beskikking. Spesiale of buitengewone klem is een daarvan en die gebruiksfrekwensie daarvan is baie hoog, sodanig dat dit dikwels (meestal) onbewustelik aangewend word.

Daar word vervolgens gekyk na verskillende soorte klem in die sin en hoe dit optree om intensivering te veroorsaak of dan

aan die anderkant presisering voort te bring:

(i) "Of dit wáár is, weet ek nie." Skematies lyk dit

so: Die toon styg in die eerste deel ("of dit waar is") met "waar" as die hoogtepunt en daal dan geleidelik vanaf "waar" tot by die grondtoon van die stem by "nie":

"Waar" dra dus hier die meeste klem. As hierdie sin nou gestel word teenoor 'n sin met gewone woordorde wat dieselfde betekenis oorbring: "Ek weet nie of dit waar is nie", word die "waar" semanties in 'n verswarende posisie geplaas en word dit versterk deurdat dit op die uiterste (teenoorgestelde) punt van "onwaar" lê. Dit gee dus aan die woord ("waar") 'n waarde bo die normale:

In die sin met gewone woordorde word 'n moment van presisering aangetref: die spreker sê presies wat hy bedoel: "Ek weet nie of dit waar is nie." Waar die woordorde egter verander en die "waar" in 'n verswarende posisie geplaas word, het ons te doen met iets anders as die gewone - 'n moment van intensivering.

(ii) Daar word weer eens na die sin gekyk: "Hy het verkoop en nie gékoop nie."

Hier dra die prefikse (premorfeme) by "koop" besondere klem en die aandag van die hoorder word spesifiek daarop gevestig. Die prefikse word egter bloot beklemtoon om duidelik tussen hulle te onderskei. 'n Moment van "meer as" of van versterking is hier heeltemal afwesig. Ons het dus hier weer eens met presisering te doen, want die spreker wil dit ondubbelsinnig stel dat die persoon onder bespreking nie aan die ontvangkant was nie, maar wel aan die presteringskant.

(iii) "Wié het dit gedoen?" 'n Vraagsin.

Die sinsaksent val hier aan die begin. Geen moment van intensivering is hier aanwesig nie. Niks word as sodanig ver-

sterk nie; die "wie" word bloot ter wille van duidelikheid beklemtoon.

(iv) "Wie het dit gedoen?" 'n Vraagsin.

Hier dra dit die swaarste klem. Hoofsaaklik omdat die spreker iets spesifiek wil aandui (gewoonlik gaan dit ook gepaard met handgebare) - die "ostensive definition" van Lyons (1968: p. 409). Die belangrikste beweegrede hoekom die spreker dit so gebruik, is blykbaar om iets spesifiek aan te dui en niks anders nie. Geen moment van versterking word hier aangetref nie.

(v) "Het hy dit gedoen?" 'n Vraagsin.

Hier dra die "hy" en die "dit" die meeste klem. Hy dra gewoonlik klem, maar staan nou in 'n graad van veel sterker klem. Dit dra nie gewoonlik klem nie. "Hy het dit gedoen." of "Het hy dit gedoen?" In die stelsin of gewone vraagsin dra nie een van hierdie twee woorde buitengewone klem nie en as hulle dan nou wel buitengewone klem dra, dit wil sê, meer klem as normaalweg, dien die klem hier as versterking. Deur middel van 'n vraag spreek die spreker sy verbasing baie sterk uit. 'n Moment van intensivering is dus die gevolg.

(vi) "Kom hiér jy!" 'n Uitroepsin.

Deur beklemtoning van die "hier" in hierdie sin, omskryf die spreker presies wat hy bedoel. Die aangesprokene moet "hierheen" kom en nie "daarheen" - weg van die spreker, gaan nie. 'n Moment van presisering dus.

(vii) In die stellende sin: "Hy weet baie goed dat hy dit nie moet doen nie", , het ons met iets wat "meer as" die gewone is, te doen. "Baie" dra normaalweg in 'n sin klem en deur dit nou nog meer klem te gee, word die reliëf daarvan verhoog, die betekenis word versterk. Ons kan dus praat van intensivering in hierdie geval. Ook die beklemtoning van die eerste nie het tot gevolg dat hier met

iets anders as die gewone gewerk word.

(viii) "Hy het uitstékend in die eksamen gevaar,"
 Hier kan ons weer van intensivering praat en wël om dieselfde redes as hierbo in nommer (vii).

Samevattend kan dus gesê word dat aksent/klem/nadruk, intensiverend kan optree in baie gevalle in Afrikaans. Alle woorde, woordgroepe of woorddele wat aksent dra, tree egter nie intensiverend op nie; intendeel, slegs 'n baie klein persentasie van hulle tree so op. Deur beklemtoning word die reliëf van so 'n woord, woordgroep of woorddeel wel verhoog, maar in 'n groot persentasie van die gevalle geskied dit ter presisering eerder as ter intensivering. Die ander tree meestal presiserend op, want hulle omskryf noukeurig wat die spreker se houding omtrent bepaalde sake is. Woorde met besondere klem, of wat oorspronklik klem dra, en dan nog ekstra klem bykry, tree intensiverend op. Waar woorde in vergelyking met ander woorde spesiale klem dra en daar is 'n moment van "meer as die gewone/normale" aanwesig, het ons met intensivering te doen, maar waar dit slegs spesiale klem dra om dit van andere te onderskei en om duidelikheid ten opsigte van sekere dinge aan te toon, het ons met presisering te doen.

Dit lyk dus of die patroon waarmee ons hier werk, waarskynlik so sal lyk: By intensivering of presisering ten opsigte van die gebruik van aksent, het 'n mens altyd te doen met iets wat bo of anders as die gewone is - afwyk van die tradisionele/normale - waar die gewone aksent dra in 'n woord of in 'n sin.

HOOFSTUK 7SAMEVATTING

In hierdie studie is daar ondersoek ingestel na middele in die taal wat intensivering uitdruk. Daar is uitgegaan van wat algemeen aanvaar word as versterkte vorme en van wat taalgeleerdes daarvoor sê. 'n Leidinggewende prinsipe is daargestel waarvolgens die ondersoek gedoen is om sodoende vas te stel watter middele daar in Afrikaans bestaan om intensivering uit te druk.

In hoofstuk 1 is daar gekyk na die sogenaamde Intensiewe Vorme van byvoeglike naamwoorde en bywoorde, met ander woorde, woorde wat aanvaar word om die sterkste, hoogste of ergste graad van die byvoeglike naamwoord of bywoord uit te druk. Enkele voorbeelde is noukeurig ontleed en daar is probeer om vas te stel hoe sekere intensiewe vorme ontstaan het en hoe dit die vorming van andere tot gevolg gehad het of beïnvloed het. Ons is gekonfronteer met 'n probleem by die intensiewe vorme van kleure, want dikwels is die oorsaak vir die gebruik van die sogenaamde "intensiewe vorme" by kleure om te presiseer, dit wil sê om duidelik en noukeurig te onderskei tussen skakerings van kleure. In hierdie opsig is daar gevind dat die konteks waarin die spreker so 'n intensiewe vorm gebruik, bepalend is om vas te stel of hy wil presiseer of intensiver.

In hoofstuk 2 is Leksikale Intensiveerders ondersoek. Dit is woorde wat voor (en soms na) beskrywende woorde geplaas word, om sodoende intensivering tot gevolg te hê. Verskeie taalgelcerdes, waaronder Fries (1940: p. 109) en Gleason (1965: p. 130), noem woorde wat só optree, "function words".

Volgens hulle is hierdie Funksiewoorde, woorde wat hul eie leksikale betekenis verloor en slegs dien as versterking van die daaropvolgende beskrywende woord.

Enkele voorbeelde van sulke funksiewoorde is: baie, vreeslik, besonder, dodelik, fantasties, erg, geweldig, ensovoorts.

Funksiewoorde wat in sekere kontekstsituasies só optree dat die betekenismoment wat oorgebring word, versterk of verhoog word, is dus kwalifiseerders wat intensiverend optree en nie blote kwalifiseerders, soos wat Herndon (1970: p. 94) en Schwab (1967: pp. 34, 35) wil beweer nie.

In hoofstuk 3 is daar gekyk na bepaalde Morfologiese Aspekte wat gebruik word om 'n versterking van die grondwoord mee te bring. Deur sekere affikse by bestaande woorde te voeg, word dikwels 'n moment van "hoër as die normale" verkry. Die stof is in twee afdelings behandel, naamlik (i) Prefikse en (ii) Suffikse.

(i) Prefikse: Baie van die prefikse of wat ons vandag as prefikse ken, was vroeër substantiewe, maar het deur volgehoue gebruik - veral voor adjektiewe, ter beskrywing van 'n bepaalde onderwerp - , verbleek tot blote prefikse wat, as hulle alleen staan, geen betekenismoment bevat nie. Voorbeelde van sulke prefikse is: aarts-; aller-; oer-; opper-; ultra-; hiper-, ensovoorts.

Vroeër is sommige van hierdie prefikse - veral die prefiks ver- as gewone afleidingsmorfeme beskou. Hierdie soort morfeme gedra hulle egter soos gewone fleksiemorfeme, waar die woordfunksie nie verander nie. Ons kan hierdie prefikse miskien in 'n eie klas indeel, naamlik: intensiveringsmorfeme.

(ii) Suffikse: Die frekwensie van suffikse wat só optree dat die betekenismoment wat oorgebring word, versterk word, is baie laag. Suffikse tree veral so op by die trappe van vergelyking. Deur die suffikse -er en -ste agteraan die stellende trap te voeg, word momente van hoër as die gewone (stellende) verkry - die hoogste graad word deur die oortreffende trap uitgedruk.

Die kernorsaak vir die gebruik van affikse om 'n moment van versterking tot gevolg te hê, is die neiging by die taalgebruiker om sake te vergelyk. By die beskrywing

daarvan, maak hy dan dikwels van prefikse en affikse gebruik om sodoende 'n versterkte moment uit te druk.

In hoofstuk 4 word 'n paar Stylmidadele behandel wat dikwels intensivering, tot gevolg het: (i) Deur gebruikmaking van Litotes, word die ware, die oorspronklike versterk deur die nadruklike ontkenning van die teenoorgestelde.

(ii) By die Oksimoron word van woorde met teenstellende betekenisonderskeidings gebruik gemaak. Die ontoepaslike gebruikstoepassing van die beskrywende woord het tot gevolg dat die Oksimoron bewustelik aandoen en 'n moment van "bo of anders as die gewone" word meebring.

(iii) By die Metafoor word die disjunkte gebruikstoepassing aangewend. Die Metafoor is opvallend vanweë sy moment van ontoepaslikheid. Die gewone en ongewone word bewustelik bymekaar gebring en sodoende kom die verskil op besondere wyse aan die lig.

(iv) By Ironie word die teenoorgestelde as wat bedoel word op spottende wyse beskryf en sodoende word die werklike of oorspronklike in sterk reliëf geplaas.

(v) By die Hiperbool het ons met sterk oordrywing te doen, wat op sigself 'n intensiveringsmoment is.

(vi) Deur gebruikmaking van Idiome of Idiomatiese uitdrukkings, druk die taalgebruiker iets op 'n treffende manier uit. Dit wat deur die spreker bedoel word,

verkry dikwels hoër semantiese reliëf -- hoër as normaalweg -- met die gevolg dat dit wat hy eintlik bedoel, in versterkte mate weergegee word. Intensivering geskied in hierdie gevalle deur die uitdrukking te verbind aan een of ander sakk wat dit in 'n verhewigde vorm daarstel.

(vii) Vloek- of Kragwoorde word dikwels saam met ander beskrywende woorde gebruik om hulle hoër betekenisreliëf te gee. Kragwoorde het geen betekenisinhoud nie, maar berus in groot mate op intensivering. Die spreker se houding word op versterkte wyse uitgedruk, want kragwoorde bevat gewoonlik 'n moment van baie.

(viii) Reduplikasie van woorde, woorddele of woordgroepe dien dikwels veral om vollediger uitdrukking te gee aan dit wat deur die spreker bedoel word.

Die semantiese waarde van die uitdrukking word verhoog -- verdubbel -- en sodoende word 'n moment wat meer of hoër vertoon as die gewone, verkry.

Hoofstuk 5 handel oor Klankvormaspekte. As 'n woord, woorddeel of woordgroep beklemtoon word, het die spreker 'n spesifieke doel daarmee voor oë. Gewoonlik is dit om sy gedagtes op nadruklike wyse uit te druk. Deur dit meer klem as gewoonlik te gee, verkry dit 'n hoër semantiese waarde of intensiewer moment.

Indien daar na aanleiding van hierdie ondersoek 'n
die definisie gegee moet word oor wat onder intensi-
vering verstaan word, kan dit só daar uitsien:

"Intensivering behels daardie taalmiddele waardeur
'n versterkte semantiese reliëf daargestel word.
Dit stel iets in 'n intensiewer vorm as die gewone
en voldoen daardeur aan 'n behoefte by die taal-
gebruiker om verskillende semantiese verhoudings
uit te druk.

Daar moet egter gewaak word teen die verwarring van
intensivering met presisering, waar dit by laas-
genoemde om noukeurige en presiese omlyning gaan.
'n Moment van hoër as die gewone is dan afwesig,
in teenstelling met intensivering, waar 'n moment
van "hoër as die gewone" juis die belangrikste element
is.

LITERATUURLYS

- Beardsley, M.C. 1966. Hoofstuk in Introductory Readings on Language. Holt, Reinehart & Winston, Inc., New York.
- Berits, J. (samesteller). 1964. Woorden over Woorden. J.B. Wolters, Groningen.
- Bolinger, D. 1961. Generality, Gradience and the All-or-None. Jantjar Linguarum no. 14. Mouton, Den Haag.
- _____ 1968. Aspects of Language. Harcourt, Brace & World, Inc., New York.
- _____ 1972. Degree Words. Mouton, Den Haag.
- _____ 1972 A. Linear Modification. Artikel in Householder, Fred. Syntactic Theory I Structuralist. Penguin Books, Middlesex, England.
- Boshoff, S.P.E.,
Kok, B. en Snýman,
F.J. 1964. Kruim en Kors. Voortrekkerpers Beperk, Johannesburg.
- Boshoff, S.P.E. en
Nienaber, G.S. 1967. Afrikaanse Etimologieë. S.A. Akademie.

- Botha, M.C. en Burger, J.F. 1923. Afrikaanse Grammatika. Maskew Miller, Kaapstad.
- Bloch, B. en Trager, G.L. 1942. Outline of Linguistic Analysis. Baltimore.
- Bresnan, J.W. 1973. Syntax of the Comparative Clause Construction in English. 'n Artikel in: A Linguistic Inquiry, volume IV, No. 3. Somer. 1973.
- Combrinck, J.G.H. en Eksteen, L.C. 1968. Afrikaanse Semantiek. Afrikaanse Taalmonografieë no. 2. Nasou, Bpk.
- De Groot, A.W. 1966. Betekenis en Betekenisstruc-
tuur. J.B. Wolters, Groningen.
- _____ 1968. Inleiding tot de Algemene
Taalwetenschap (3de druk).
Wolters-Nordhoff N.V. Groningen.
- De Villiers, M. 1948. Woordsoorte, Werkwoorde en
Tye. Nasionale Pers, Kaapstad.
- _____ 1965. Afrikaanse Klankleer. A.A.
Balkema, Kaapstad.
- De Vooy's, C.G.N. 1925. Verzamelde Taalkundige Opstel-
len, Deel III. J.G. Wolters,
Groningen.

- De Vooy, C.G.N. 1938. Inleiding tot de Studie van de
Woordbetekenis. J.B. Wolters,
Groningen.
- _____ 1952. Geschiedenis van de Nederlandse
Taal. (5de Hersiene uitgawe.)
J.B. Wolters, Groningen.
- De Witte, A.J. en
Wyngaards, N.C.H. 1961. De Structuur van het Nederlands.
L.C.G. Malmberg, 'S-Hertogen-
bosch.
- Eijkman, L.P.H. 1937. Phonetiek van het Nederlands.
De Erven F. Bohn, N.V., Haarlem.
- Fries, C.C. 1940. American English Grammar.
Appleton-Century Crofts, Inc.,
New York.
- Fowler, H.W. en
Fowler, F.G. 1964. The Concise Oxford Dictionary
(5de uitgawe). Clarendon Press,
Oxford.
- Gleason, H.A. 1961. An Introduction to Descriptive
Linguistics. Holt, Rinehart &
Winston, Inc., New York.
- _____ 1965. Linguistics and English Grammar.
Holt, Rinehart & Winston, Inc.,
New York.

- Grebe, Paul (Redakteur) 1959. Der Grosse Duden, IV. Bibliographisch Institut, A.G: Mannheim.
- Greenbaum, S. 1970. Verb-intensifier Collocations in English. The Hague.
- Hall, R.A. 1967. Introductory Linguistics. Chilton Coy., Philadelphia.
- Hermkens, H.M. 1969. Fonetiek en Fonologie. L.C.G. Malmberg, 'S-Hertogenbosch.
- Herndon, J.H. 1970. A Survey of Modern Grammars. Holt, Rinehart & Winston, Inc., New York.
- Householder, Fred (Editor). 1972. Syntactic Theory I. Structuralist. Penguin Books, Middlesex, England.
- Jones, D. 1962. The Phoneme; Its Nature and Uses. W. Heffer & Sons, Cambridge.
- Joos, M. 1964. The English Verb. Madison and Milwaukee, England.
- Kempen, W. 1962. Woordvorming en Funksiewisseling in Afrikaans. Nasionale Boekhandel, Bpk., Kaapstad.

- Kruisinga, E. 1932. A Handbook of Present-Day English, Part II: English Accidence and Syntax. P. Nordhoff, Groningen.
- Lecoutre, C.P.F. en Grootaers, L. 1948. Inleiding tot de Taalkunde en tot de Geschiedenis van het Nederlands. J.B. Wolters, Groningen.
- Lec, A.S. 1963. Klem in Afrikaans. Ongepubliceerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria.
- Le Roux, T.H. en Le Roux, J.J. 1967. (5de druk). Middel nederlandse Grammatika. J.L. van Schaik, Pretoria.
- Le Roux, T.H. en Pienaar, R. de V. 1927. Afrikaanse Fonetiek. Juta & Kie., Kaapstad.
- Lightfoot, Marjorie J. 1970. Accent and Time in Descriptive Prosody - 'n Artikel in Word, volume 26, No. 1. April 1970.
- Lyons, J. 1969. Structural Semantics. Basil Blackwell, Oxford.
- _____ 1969. Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press.

- Malherbe, D.F. 1924. Afrikaanse Spreekwoorde en Verwante vorme. Nasionale Pers, Bloemfontein.
- Marchand, H. 1969. The Categories and Types of Present-Day English Word Formations. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
- Muecke, D.C. 1970. Irony. Methuen & Co., Norfolk.
- Nida, E.A. 1949. Morphology: The Descriptive Analysis of Words. University of Michigan Press.
- Nienaber, G.S. 1949. Oor Afrikaans. Deel I. Afrikaanse Pers Bpk., Johannesburg.
- Nienaber, P.J. 1965. Taalkundige Opstelle. A.A. Balke-
ma, Kaapstad.
- Odendal, F.F. 1972. Aspekte van Taal. Nasou Bpk.
- Paardekooper, P.C. 1971. Beknopte A.B.N.-Syntaksis.
L.C.G. Malmberg, Den Bosch.
- Pauwels, J.L. 1974. Expletief NIE en andere her-
halingswoorde as zinafsluiters.
Artikel in Taalkunde - 'n Lewe,
Bundel opgedra aan W. Kempen.
Tafelberg.

- Philbrick, F.A. 1966. Bias Words. Artikel in Introductory Readings on Language. Holt, Rinehart & Winston, Inc., New York.
- Pike, K.L. 1959. Phonemics. University of Michigan Press.
- Ponelis F.A. 1970. Grondtrekke van die Afrikaanse Sintaksis. J.L. van Schaik, Pretoria.
- Pyles, T. en Algeo, J. 1970. English, an Introduction to Language. Harcourt, Brace & World, Inc., New York.
- Reichling, A. 1965. Algemene Taalwetenschap. S.A.U.K.-publikasie.
- _____ 1966. (Vierde druk.) Verzamelde Studies. N.V. Uitgeversmaatschappij, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle.
- _____ 1967. (2de uitgawe.) Het Woord. W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle.
- Roberts, P. 1967-1968. Modern Grammar. Brace, Harcourt & World, Inc., New York.
- Roose, H. 1964. Het Probleem van de Woordsoorten. Monton & Co., Den Haag.

- Scholtz, J. du P. 1963. Taalhistoriese Opstelle.
J.L. van Schaik, Pretoria.
- Schultink, H. De Morfologiese Valentie
van het Ongelede Adjectief in
Moderne Nederlands. Van Goor
Zonen, Den Haag.
- Schwab, W. 1967. Guide to Modern Grammar and
Exposition. Harper & Row,
New York, London.
- Senekal, H.E.J.,
Ponelis, F.A. en
De Klerk, W.J. 1972. Die Patroon van Afrikaans.
Afrikaanse Pers Bpk.,
Johannesburg.
- Smuts, J. 1968. Vroeë Afrikaans. Afrikaanse
Taalmonografieë. No. 1. Nasou Bpk.
- Steyn, J.C. 1968. Enkele Sintaktiese Kenmerke van
Sommige Woordklasse van Afrikaans.
Ongepubliseerde D.Litt.-verhande-
ling, Universiteit van Port
Elizabeth.
- Ullman, S. 1963. The Principles of Semantics.
Basil Blackwell, Oxford.
- Uys, A.M. en
De Villiers, M. Moderne Afrikaanse Taalstudie.
Maskew Miller, Kaapstad.

- Van Calcar, W. 1971. Over Comparatief- en Verge-
lijkingen Zinnen. Van Gorcum
& Comp., N.V. - Assen.
- Van Heerden, C. 1965. Inleiding tot die Semantiek.
Gouws, Johannesburg.
- Van der Merwe, H.J.J.M.
(redakteur) 1969. Inleiding tot die Taalkunde.
J.L. van Schaik, Pretoria.
- Van Loeij, A. 1965. Inleiding tot de Studie van
het Nederlandsch. De Sikkel,
Amsterdam.
- Wellander, E. 1917. Studien zum Bedeutungswandel
im Deutschen. Erster Teil.
Uppsala.
- Weijnen, A.A. 1971. Schets van de Geschiedenis
van de Nederlandse Syntaxis.
Van Gorcum & Comp. N.V. Assen.
-

